

NAŠ TOVARIŠ TV 15

Št. 10 15. marca 1979 Leto XVII

Glasilo Zveze združenj borcev NOV in Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice – v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za posredovanje in razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978

Glavni in odgovorni urednik:
SILVO TERŠEK

Novinarji:
Živa Drole, Milena Štrajnar, Tone Urbas, Bojana Žokalj-Jesih

Tehnični urednik:
Sine Kovič ml.

Tajnica uredništva:
Mara Okorn

Telefon uredništva: 327-780

Letna naročnina 180 din, za inozemstvo 190 din, posamezna številka v prosti prodaji 4 din

Uprava in naročninski oddelek:
Miklošičeva 28/I, p. p. 598, 61001 Ljubljana

Telefon uprave: 320-486

Tekoči račun:
Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772

TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28

Rokopise pošljite na naslov:
Uredništvo TV-15, Miklošičeva 28/I, p. p. 598, 61001 Ljubljana

Rokopisov in fotografij ne vračamo

Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 42/1-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov

Tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35

Smo mar dovolj
pripravljeni

stran 5

Drzne akcije
postojnskih skojevcev

stran 9

Veselo snidenje v
Žirovnici

stran 10

Tragična smrt Antona
Klobasa-Nina

stran 12

Mama, k partizanom
pojdem

stran 13

Igralska skupina 9. korpusa

Iz fotoarhiva Muzeja ljudske revolucije

V soboto, 10. marca, je bilo v Cerknem srečanje članov nekdanje Igralske skupine 9. korpusa. Proslavljali so 35-letnico ustanovitve te skupine, ki je bila ustanovljena 7. januarja 1944 v šolski stavbi na Kladju pri Cerknem. V počastitev tega jubileja so v Cerknem pripravili proslavo, na kateri je govoril Albert Jakopič-Kajtimir, nekdanji načelnik štaba 9. korpusa. Orisal je prehojeno pot in izvršeno poslanstvo te skupine, ki jo je vodil Danilo Turk-Joco. Cerkljanska igralska skupina je za to priliko naštudirala in uprizorila Finžgarjevo »Razvalino življenja«, ki jo je igralska skupina 9. korpusa uprizorila v Cerknem v februarju 1945.

Srečanja se je od 23 še živečih članov, udeležilo 13. Med njimi trije, ki so bili v tej skupini od ustanovitve dalje, tj. Danilo Turk-Joco, Miro Vrhovec-Jurče in Jože Šebenik. Na srečanju so izvolili domicilni odbor, ki mu bo predsedoval Polde Dežman. Igralska skupina 9. korpusa ima namreč domicil v idrijski občini, vendar je bilo s to skupino premalo povezave. Ob ustanovitvi te skupine je Joco zbiral po brigadah 31. divizije igralce, pevce in druge kulturnike. Tako je ta skupina kasneje štela nad trideset članov. Prvi nastop so imeli zadnje dni januarja 1944 v Planini pri Cerknem. Potem so nastopali širom po Primorski, Gorenjski, Notranjski, v Benečiji in na Koroškem.

Skupina je bila ustanovljena z namenom, da širi kulturo v enotah NOV in sploh slovensko umetniško besedo na Primorskem z ozirom na stanje, ki ga je pustila italijanska oblast. Tako je imela skupina tudi politično nalogo. Kjer je skupina nastopala, so za njo nastajale v vaseh domače kulturne skupine, predvsem na Cerkljanskem, kar je bila zasnova za kasnejša kulturna društva.

Zadnji nastop je imela Igralska skupina 9. korpusa v Trstu, 9. junija 1945, potem se je razšla.

Janez Jeram

V funkciji NOB in revolucije, na vrednotah, ki so bile njeno vodilo, je bilo izhodišče za pravno graditev temeljev ljudske revolucionarne oblasti, katere neposredni izraz je njen pravni red kot osnova nastajajočega novega revolucionarnega demokratičnega prava. Kali socialističnega samoupravnega prava, ki ga razvijamo in domišljamo danes, je potemtakem potrebno in možno iskati v praksi graditve pravno-normativne podlage nove ljudske oblasti in sodstva na osvobojenem ozemlju in v partizanskih vojnih enotah. Več kot 160 dokumentov sprejetih v času NOB izpričuje nastajanje in rast našega socialističnega revolucionarnega pravnega reda. To je doba težkega, nepopustljivega boja za samoodločbo slovenskega naroda, doba ustvarjalne uveljavitve novih družbenih sil, ki so prevzele zgodovinsko odgovornost za njegovo usodo, za njegov materialni in kulturni razvoj. Kdor bo hotel pravično ocenjevati to obdobje, ne bo mogel mimo velikega in častnega deleža, ki so ga v tem velikem osvobodilnem dejanju imeli slovenski pravniki. To je bilo mogoče, ker je sodelovanje pravnikov v NOB in revoluciji bilo množično in ker so med njimi bili ljudje takšnih kvalit, da jih je bilo 14 proglašanih za narodne heroje; da jih je veliko dalo tudi življenja, med njimi dr. Vito Kraigher, prvi glavni javni tožilec pri Predsedstvu SNOS.

Tak prispevek pravnikov v revoluciji, v graditvi in razvoju njenih pravnih temeljev in ustavnega reda je bil mogoč, ker so to bili ljudje, ki prava niso razumeli kot gole norme, ki so vedeli, da pravo ne izvira iz učenih traktatov, ampak, da je za samega pravnika odločilno iskanje in ugotavljanje družbenih vrednot, ki nastajajo v odnosih in spopadih družbenih sil, da je torej izraz konkretnega življenja in družbenih razmerij. Prav to je tudi omogočalo, da je bil po vojni ustvarjen in sproti izpopolnjen pravni red, ki je zagotavljal pospešeno krepitev ekonomskih temeljev, potrebnih za razvoj socializma, in ki je, ne nazadnje, tudi omogočil uspeh v trdi bitki za mednarodno priznanje Titove Jugoslavije in njenih meja.

(MILAN KUČAN na proslavi 35-letnice ustanovitve Javnega tožilstva Slovenije v Semiču)

Netilec upora na Primorskem

Spomini na srečanje in sodelovanje s
Francem Koširjem

Dokaj let je že poteklo od osvoboditve naše domovine in v pozabo tonejo marsikateri usodni dogodki, ogromne žrtve ter napore našega naroda za osvoboditev. Marsikaj je ostalo na pol pojasnjeno ali celo nerazčiščeno. Spričo pomanjklivih podatkov prihaja včasih celo do napačnih pojasnil nekaterih pomembnih dogajanj v naši NOB. Zato je prav, da soudeleženci osvetlimo tiste podatke, ki so večini manj znani. Ne prepustimo jih pozabi, saj sestavljajo mozaik našega skupnega odpora in pomnik bodočim rodovom!

Tako mi je še posebej jasno ostalo v spominu dramatično srečanje enega iz med organizatorjev odpora na Primorskem – jugoslovanskega ilegalca Franca Koširja in italjanskega fašističnega vohuna Giuseppea Mazzottija:

Sredi vojne vihre 1. 1941 se je mrzlega zimskega dne okoli poldneva oglasil v naši hiši na Straži (Želin) pri Cerknem Franc Košir. Ustavil se je pri naši mami v kuhinji, da si ob štedilniku pogreje roke. Mama je ravno kuhala kosilo. Iznenada ste brez trkanja vstopila Mazzotti, znani lovec, vojak in vohun iz Želina in še nek drug vojak. Imena slednjega se ne spominja. Mazzotti je držal v rokah ustreljenega zajca. Ostro je s pogledom premeril Koširja in potem poprosil mamo, naj mu speče zajca. Ona seveda ni upala odbiti prošnje. Vzela je torej zajca in rekla Italijanoma, naj počakata v izbi, kjer jima bo postregla. Mazzotti je tedaj stopil k lijaku, da si umije roke in se ponovno ozrl v Koširja. Nato je odšel v izbo. Ko mu je mama prinesla pečenega zajca, jo je vprašal, kdo je tisti mladenič. Znašla se je in mu odgovorila, da je učitelj z Vojskega. Odgovor je bil zelo primeren, saj je bil Košir resnično videti izobražen, njegove smučarske hlače in gojzarice, ki jih je imel na sebi, pa so bile kot nalašč primerne za tisti kraj. Mazzotti se je z maminim odgovorom zadovoljil. Košir je že pred tem odšel.

Košir v naši hiši ni bil po naključju. Že od nekdaj so se mimoidoči prebivalci Masor in Krnic radi ustavljali v naši hiši na Straži pri Cerknem. Pogovarjali smo se o razmerah, ki nas tarejo pod fašizmom. Ob razpadu bivše Jugoslavije, ko smo doživljali vrhunec svojih razočaranj glede naše narodne osvoboditve in ko je val okupatorskega nasilja zajel vse naše narode, smo take medsebojne odnose še tesneje navezali. Zaupno smo se pogovarjali o usodi naših narodov in verjeli, da se bo porodila nova sila, ki bo dvignila upor proti okupatorju, čeprav smo še zelo malo vedeli o delu in ciljih KPJ. Naša številna družina je bila takrat že dodobra osveščena glede pomena revolucionarnega odpora proti italijanskemu nasilju in v zraku je bilo čutiti pričakovanje organiziranega dela za ta veliki cilj. Zato nas razvoj dogodkov ni presenečal.

Nekega oktobrskega večera 1941 je Franc Kacin iz Krnic pripeljal v našo hišo Franca Koširja. Že pred tem nas je obvestil, da je imenovan ilegalce z onstran meje Jugoslavije in organizator NOG, zato smo ga z navdušenjem sprejeli. Odslej dalje je Košir redno zahajal v našo hišo. Čez dan se je nahajal v skriti sobi na podstrešju, kjer je bral knjige in pisal v debel zvezek. Zvečer, ko je vse potihnilo, je prišel v ogrevano izbo. Pripovedoval nam je o grozodejstvih, ki jih počenja okupator nad zavednimi Slovenci in je vsakokrat poudaril, da se mora naš narod upreti, sicer bo uničen.

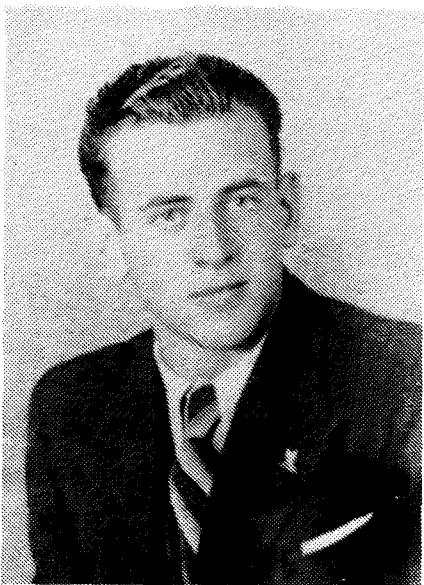
Zbiral je podatke o stanju italjanske vojske na Želinu in v Cerknem. Zanimal ga je odnos vojakov do fašistične stranke in razpoloženje domačega prebivalstva za borbo proti fašističnemu okupatorju. Te podatke sva mu posredovali s sestro Tilko in sva se ravnali po njegovih navodilih. Hkrati naju je poučil o tajnem dopisovanju (z mlekom in limono) med znanci in prijatelji ki so služili vojaški rok v Italiji. Govoril nama je, naj jih seznanjajo z NOG v Jugoslaviji, jih spodbujajo k temu gibanju in organizaciji sabotaž v njihovih vrstah. Povedal je, da je v Jugoslaviji že organizirana NOV in da potekajo priprave za organiziran boj proti okupatorju tudi pri nas na Primorskem. Rekel je, da se moramo za to pripraviti.

Takrat je imel Franc Košir zveze z Vojskim, s Čepovanom, z Gor. Trebušo in drugimi. Iz teh krajev se nam je večkrat oglasil pod tujim imenom (Marica, Slavica ipd.) in nam s tem sporočil, da je srečno prispel. Zadrževal se je tudi v Krnicah pri Kacinovih (na Rup) in pri Kogejevih.

Franco Košir je bil redkobeseden, premišljen in jednat. Med nekim pogovorom nam je rekel: »Jugoslavija, kakršna je bila, je morala propasti«. Takrat so prihajale vesti iz Londona, da se v Jugoslaviji četniki borijo proti okupatorju. Pri nas je bila, takrat zadeva glede četnikov in partizanov še nejasna. Vse smo imeli za četnike. Košir pa nam je pojasnil takole: »Četniki niso pravi borci. V Jugoslaviji Draža Mihajlović verjetno ne bo prevzel oblast«. S takimi besedami nam je Košir jasno osvetlil edino pravilno pot in cilje NOB.

Zadnjič nas je obiskal spomladi 1942. Takrat je odšel na zvezo v Slovenijo. Za njem, od tedaj, ni bilo več sledu. Zapustil nam je bogate ideje in smernice za nadaljnje delo v NOB. Ostal nam je v svetlem spominu kot bister, pogumen in vsestransko vzoren mladenič.

Več o njemu nismo vedeli vse do lanskega leta, ko sem v pogovoru s tov. Stucinovo iz Cerkna sklenila, da bo zadevo razčistila. Pri Jožu Primožiču v Novi Gorici sem dobila naslove aktivistov Čepovana, Gor. Trebuše in drugih, ki so s Francem Koširjem prav tako sodelo-

Franc Košir

vali. Bili so to prvoborci in aktivisti NOB v teh krajih. V pogovoru smo si bili popolnoma enotni glede Koširja – o njegovem liku, mislih in dejanjih, kakor sem jih opisala. Franc Košir je bil torej dejansko prvi pobudnik upora v teh krajih Primorske. Jože Bratuž iz Čepovana mi je povedal, da se je s Koširjem zadnjič srečal spomladi 1942 v gostilni na Lužniku pri Sp. Idriji, ko je bil namenjen na zvezo v Slovenijo. Povedal je, da je Košir tedaj odšel v smeri proti cerkljanskim hribom, on sam pa v nasprotno smer proti Čepovanu. Čez dva tedna se je Košir oglašil z dopisnico, s poštnim žigom Ljubljane in sporočil, da se bo v kratkem vrnil. A se ni več...

Vsi skupaj smo o njem vedeli le, da je bil doma nekje z Gorenjske, moja poizvedovanja so mi pripomogla še do tehle podatkov o njem:

Franco Košir se je rodil Mojstrani na Gorenjskem 31. 1. 1921. Mati je bila Marija Novak iz Mojstrane, oče pa Josip Košir iz Ljubnega na Gorenjskem. Že v rani mladosti je okusil grenkobo delavskega zatiranja, zato je zelo sovražil takratni vladajoči režim. Bil je nadarjen in je hrepenel po študiju, kar pa mu socialne razmere niso dopuščale. Ko mu je bilo 18 let, se je odločil za podoficirsko šolo v Šabcu, ker je bila brezplačna. Postal je podnarednik v začetku 1. 1941. Ob razpadu bivše Jugoslavije je pobegnil pred nemškim okupatorjem in našel svoje mesto med revolucionarnimi krogi – pri Milanu Zlatnarju in Tonetu Berčiču v Žabnici pri Škofji Loki. Milan Zlatnar je bil šef tamkajšne želeniške postaje, Tone Berčič pa ključavničar v tovarni Sava v Kranju. Vsi trije so bili povezani z revolucionarnim delom, ki so ga vodili poverjeniki CK KPS Tomo Brejc, Stane Žagar in drugi. Pri Berčičevih je stanoval, na železniški postaji pri Zlatnarju pa je bil zaposlen takrat, ko so po tej progi prevažali material CK KPS za organizacijo OF.

Nekako junija ali julija 1941 je Franc Košir odšel na Primorsko. Tone Berčič mu je priskrbel zvezo preko svojih znancev Dolinarjevih iz Šutnje, ki so imeli sorodnike na Primorskem. S pomočjo Dolinarjevega sorodnika Janka Bogataja iz Breznice pri Ledinah je Franc Košir naglo razširil svojo akcijsko mrežo. Pri tem so mu pomagali zaupni prebivalci: v Mrzli Rup) Vončnovi, v Čepovanu Bratuževi, v Gor. Trebuši Čibejevi, na Krnicah Kacinovi in Kogejevi, na Želinu Štravsovi in še mnogi drugi. Znal se je prilagoditi domačim navadam in potrebam tako, da je v letnem času poprijel tudi za kmečka dela. Ker je bil vsestransko razgledan, je bil sposoben dajati koristne nasvete tudi v tej smeri. Nekateri, ki niso poznali njegovih ciljev, so ga imeli za kmetijskega učitelja iz Ljubljane. Vse to pa je lajšalo njegovo gibanje in ustvarjalo pogoje za uspešno izvrševanje nalog.

Franco Košir v Žabnici ni imel ne sorodnikov ne znancev in ne prijateljev, ki bi ga lahko pritegnili v ta kraj. Prav tako tudi ni prišel po tej poti na Primorsko, kjer je ves prežet z naprednim duhom in pogumnimi dejanji, širil ideje OF in spodbujal ljudstvo k upor. Jasno je torej, da so ga pri njegovi aktivnosti vodile napredne revolucionarne sile. Ker je takrat v že ome-

njeni delokrog v Žabnici zahaja tudi Tomo Brejc, ki je imel posebno nalogo CK KPS pošiljati revolucionarje na Primorsko, je domneva utemeljena, da je šel Košir po njegovih navodilih.

Iz Koširjevih dejanj, od katerih sem jih navedla le nekaj, je očitno, da je bila njegova osnovna naloga, raziskati pogoje za organizacijo OF ter pripraviti ljudstvo za uporniško gibanje. Ta naloga je bila v marsičem zanj še težja, kakor za ostale, ki so mu sledili. Prišel je v neznan kraj, kjer so že več desetletij gospodarili tuji. V našem ljudstvu je kipela močna narodna zavest, ni pa poznalo osnovnih načel človeških pravic in svobode. Dolgoletni vladajoči fašizem temu zaprl pot in onemogočil kakršno koli delovanje.

Mnogo je še neznank v zvezi z njegovimi nalogami in zvezami v ilegali – od okupacije Jugoslavije (vrnitev iz Šabca) spomladi 1941 do Usodnega odhoda na zvezo v Slovenijo spomladi 1942. Njegova tovariša Milan Zlatnar in Tone Berčič sta bila v marcu 1942 zaradi izdajstva, aretirana in Nemci so jo ustrelili. Izdajalec teh dveh in drugih je bil odkrit. S smrtjo teh revolucionarjev pa so ostali neodkriti mnogi podatki o njihovem strogo konspirativnem delu za cilje NOB, ki bi pomnili danes bogat vir zgodovinskih podatkov.

Kako se je njegova pot pravzaprav končala, je še danes neznanka. Žena pok. Toneta Berčiča je povedala, da je po tistem, ko je bil njen mož že ustreljen, prinesel žabnški župan Koširjevo sliko in jo vprašal, če ga pozna. Imenovana je vedela, da so po sredi gestapovske nakane, zato je odgovorila, da ga ne pozna. Dokumentarno je tudi ugotovljeno, da je italijanska policija v Cerknem Koširja že zasledovala. Vsi podatki torej govorijo, da je bila njegova pot v Slovenijo spomladi 1942 resnično usodna. Mogoče so ga Italijani zasledili, ga ubili in zabrisali sled ali pa so ga zasledili Nemci in ga je doletela usoda ostalih njegovih tovarišev.

Svojci Koširja so med vojno izvedeli, da je prišel takoj po razpadu bivše Jugoslavije v Žabnico in da je šel od tam k partizanom. Po vojni so ga iskali med padlimi prvoborci v Kranju in Škofji Loki. Sledu za njemu niso našli.

Mogoče so bo našel kdo med bralci, ki bo vedel o njegovi usodi povedati kaj več in rešiti še to neznanko.

Franco Košir je bil resnično vsestransko vzoren mladenič. Njegovo delo za cilje NOB je rodilo plodne korenine za nadaljni razvoj in gibanje OF, zato mora najti svoje mesto v zgodovini našega naroda kot prvoborec in pobudnik ljudske vstaje onstran nekdanje meje Jugoslavije.

Njegovega svetlega revolucionarnega lika tema pozabe ne sme zagriniti!

MARIJA ŠTRAVS (MARCINA)-MIRA
Sorlijeva 6
p. Kranj

Poznal sem Gamsa

Ko sem lani prebiral TV 15, sem v njem opazil članek: Ali poznate Gamsa? Postal sem pozoren in ko sem dobro pogledal objavljeno fotografijo, sem takoj prepoznal tovariša Gamsa. Skupaj sva bila kurirja. Spoznala sva se na reledni postaji TV 11, tri ali štiri dni po napadu na Štampetov most. Komandir omenjene postaje je bil tovariš Slak. Z menoj sta bila še tovariša Jože Košmrli iz Loškega potoka, intendant in seveda tovariš Gams. Ves čas po vojni sem razmišljal, kako bi dobil njegov naslov – da bi še enkrat lahko obudila spomine na najino partizansko življenje. Kako sva si delila cigarete in kako ponosen je bil na svojo pištolo... raje jo je imel od puške.

Rad bi dobil naslov Ivana Cankarja-Gamsa. Hvala!

RUDI LEBAN
Milojke Štrukelj 62
p. Nova Gorica

V pojasnilu in dopolnilu, ki smo ga objavili v prejšnji številki TV 15 kot odmev na sestavek »Prešernova Vrba med narodnoosvobodilnim bojem« Jozeta Vidica, je pomotoma izpadlo ime avtorja: Za neljubo napako se opravičujemo.

Še z druge seje predsedstva Zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije

Šestdeset let
heroja Čobana

Zahtevna naloga je opravljena

Pri kraju je velika in odgovorna naloga, ki so jo organizacije ZZB NOV po vsej Jugoslaviji odgovorno in natančno reševale dve leti. Že na osmem kongresu je bila podana ocena tega dela, podalo pa jo je tudi predsedstvo Zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije na svoji zadnji seji.

V popisu borcev, ki je bil organiziran leta 1969, je kar 121.924 udeležencev ankete menilo, da so bili borci NOB, da pa ne razpolagajo z dokumenti in lahko svoje sodelovanje v NOB dokazujejo le z izjavami prič. Zaradi velikega števila zahtevkov in predpostavke, da mnogi borci svojih borčevskih pravic še niso uveljavili, je bilo na sedmem kongresu ZZB NOV Jugoslavije odločeno, da se ponovno omogoči preverjanje borčevskega staža – vendar le borcem, ki do leta 1966 še niso predložili svojih zahtevkov združenjem borcev NOV. Tako po tej odločitvi je Skupščina SFRJ pripravila zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o osnovnih pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Zvezni komite za vprašanja borcev in vojaških invalidov je pripravil navodilo za dokazovanje borčevskega staža, borčevske organizacije na terenu pa so pripravile številna posvetovanja in sestanke v krajevnih organizacijah. Na slednjih so podrobno spoznavali kriterije in postopke za dokazovanje

Sekretar predsedstva zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije je Tone Turnher je pri razlagi orientacijskega programa dela zveznega odbora za to leto razdelil naloge na tri dele, oziroma poglavja. Tako je v prvo vrsto uvrstil tista vprašanja, ki naj se rešujejo v okvirih skupne fronte organiziranih socialističnih sil in jih sprožajo druge organizacije, v drugo skupino je uvrstil vprašanja, kjer je prisoten tudi ZO ZZB NOV ter tista, ki jih ZO ZZB NOV sproža ali so v najožji pristojnosti tega organa.

Tovariš Turnher je s tem v zvezi dejal, da je akcija v skupni fronti vseh organiziranih socialističnih sil pomembna predvsem kot podpora kontinuitete revolucije, kjer so še posebno skupne naloge na področju splošnega ljudskega odpora, družbene samozaščite, spremljanje nalog socialno-materialnih vprašanj borcev, ter vključevanje ZZB NOV na mednarodnem prizorišču, v mednarodnih stikih z borčevskimi organizacijami.

Tone Turnher pa je ob naštetih področjih dela in nalog poudaril potrebo po podružbljenem reševanju le teh (kakor je to začrtal že 8. kongres ZZB NOVJ).

Za drugo polovico tega meseca je predvidena tudi prva plenarna seja zveznega odbora ZZB NOVJ na katere dnevnom redu naj bi bili samo, ali vsaj osrednji dve točki: aktualna družbenopolitična vprašanja razvoja naše socialistične samoupravne skupnosti in naloge ZZB NOV Jugoslavije (referat bo pripravil Kosta Nadj) ter sprejemanje odločitev o številu in sestavi komisij ZO ZZB NOVJ, o čemer bo povzel referat Tone Tunher.

staža. Ker ponovna možnost »za zamudnike«, ni mogla biti neomejena, je obveljal zadnji rok možnosti vlaganja zahtevkov – 30. junij 1978.

Skupno je bilo v zadnjem roku za uveljavljanje posebne dobe združenjem borcev podano 118.500 zahtevkov, od teh je bilo pozitivno rešenih, oziroma izdanih potrdil 76.550, 41.846 zahtevkov pa je bilo odbitih, oziroma ni ustrezalo kriterijem.

Sekretar zvezne komisije za socialno-zdravstvena vprašanja borcev NOV pri predsedstvu zveznega odbora – Mirko Žarkovič je menil, da so predsedstva občinskih odborov ZZB NOV in komisije opravile to nalogo s polno politično odgovornostjo.

Največje število zahtevkov za priznanje posebne dobe je bilo vloženih v Bosni in Hercegovini (25,27%) nato v Hrvaški (20,50%) v Srbiji (18,36%), Kosovu (9,50%), Makedoniji (9,29%) v Sloveniji (6,20%) ter Črni gori (6,14%) in Vojvodini (4,73%).

Na seji predsedstva zveznega odbora so seveda spregovorili tudi o nekaterih nepravilnostih, ki so se pri tem delu le pojavljale. Predsedstvo je posebej naglasilo, da delo v zvezi z dokazovanjem borčevskega staža še ni dokončno opravljeno. Še vedno bo potrebno pregledovati in reševati primere, ki so sporni ali vprašljivi. Bdiati bo treba nad poskusi prekvalificiranja že odobrene enojne dobe v dvojno ali »dopolnjevanjem staža« tam, kjer je bilo delo med NOB prekinjeno...

★

Vsekakor je pred skupnostjo (skupnostmi) pokojninskega in invalidskega zavarovanja velika in odgovorna naloga, ki jo bodo morale prioriteto reševati (privesti h koncu). Predsedstvo je za spremljanje in obveščnost tega organa imenovalo posebno delovno skupino, ki bo tekoče obveščala o rezultatih in morebitnih problemih.

S 6. seje komisije za vojaške invalide pri predsedstvu RO ZZB NOV Slovenije

Ne jemati pravic – izpopolnjevati!

Člani komisije za vojaške invalide, ki so se sestali 6. marca na svoji seji, so poleg obravnavanja Statuta ZZB NOV Jugoslavije, sprejetega na 8. kongresu ZZB NOV Jugoslavije obravnavali (ne prvič) osnutek pravilnika o spremembah in dopolnitvah pravilnika o oskrbovanju vojaških invalidov z ortopedskimi in drugimi pripomočki ter idejni osnutek za spremembo pravilnika o spremembah in dopolnitvah pravilnika o zdraviliškem in klimatskem zdravljenju vojaških invalidov.

V razpravi o statutu ZZB NOV Jugoslavije so člani komisije menili, da je v vsem besedilu bistven poudarek na družbenopolitičnem delu borčevske organizacije. Tovariš Rapel, član komisije

za VI. in delegat na 8. kongresu v Budvi je ostalim članom poročal o poteku kongresa ter zlasti o zanimivih govorih predstavnikov tujih delegacij, ki so dale našemu narodnoosvobodilnemu boju vse priznanje ter mnoge med njimi z izrednim zanimanjem spremljale tudi današnje reševanje vprašanj borcev in vojaških invalidov v naši družbi.

Tovariš Stane Repar, predsednik komisije za VI je v nadaljevanju menil, da so sklepi in ostali dokumenti 8. kongresa v programih za nadaljnje delo že upoštevani, v statutu slovenske borčevske organizacije pa bo moralo biti še konkretnije poudarjeno podružbljanje borčevske problematike, ki je ožje kot morda drugod povezano z delom sa-

moupravnih interesnih skupnosti.

Razprava je pokazala, da so vprašanja vojaških invalidov zvečine formalno že dobro urejena, da pa se, kot so že večkrat ugotavljali, zatika pri izvajanju. Najpogostejše so izpostavljali vprašanje starih, osamelih in nepokretnih vojaških invalidov in menili, da se bo za reševanje teh vprašanj treba povezati tudi z organizacijo Rdečega križa.

Predsednik Repar je menil, da je ta hip najnujnejše, da ta komisija izoblikuje stališča in predloge za tiste odlomke slovenskega statuta borčevske organizacije, ki bodo obravnavali vprašanja vojaških invalidov, da bodo le-ti pravilno formulirani.

Nadaljnja razprava je veljala osnutku pravilnika o spremembah in do-

polnitvah pravilnika o oskrbovanju vojnih invalidov s protezami, ortopedskimi in drugimi pripomočki ter pomožnimi in sanitetnimi napravami.

Osnutek novega pravilnika skuša odpraviti nekatere pomanjkljivosti obstoječega pravilnika in odpraviti tudi nekatere nejasnosti.

Komisija za VI pri predsedstvu RO ZZB NOV Slovenije je po natančnem pregledu posameznih točk osnutka menila, da so nekateri ukiniteljni predlogi za ortopedske pripomočke, oziroma pomožne pripomočke nepotrebni, da bi bilo potrebno doslednejše pravice do pripomočkov (iz sedanjega pravilnika) pustiti take kot so, saj so bili predpisani in odobreni z izključno strokovnimi mnenji strokovnja-

kov. Poleg tega so člani komisije opozorili še na nerealne višine nadomestil, ki so predvidena za tiste ortotične in druge pripomočke, ki jih koristnikom (vojaškim invalidom) izdelujejo po meri in za katere prejema pavšalna nadomestila.

Predstavnica republiškega komiteja za vprašanja borcev in vojaških invalidom je ob omenjenem osnutku pojasnila, da je republiški komitej že lani posredoval pripombe v enakem smislu kot so jih imeli tokrat člani komisije pri RO ZZB NOV Slovenije – pa tiste pripombe očitno še niso bile upoštevane. Zato so sklepili, da bodo neizpremenjene pripombe na besedilo osnutka posredovali ponovno zveznemu komiteju za vprašanja borcev in vojaških invalidov

v Beogradu (ki je osnutek pripravil).

V četrti točki dnevnega reda je komisija obravnavala predlog nove delegacije v svet doma vojaških vojnih invalidov ZZB NOV Slovenije v Strunjanu.

Ob koncu seje za VI pri predsedstvu RO ZZB NOV Slovenije je predsednik spregovoril tudi o dolgoletnem požrtvovalnem delu tovariša Avgusta Erjavca, ki je izredno natančno poznal in spremljal problematiko vojaških invalidov ter s svojim delom prispeval k razjasnjevanju in pripravi številnih gradiv s tega področja. Člani komisije so se tej predsedniškovi oceni pridružili in zaželeli tovarišu Erjavcu zdravja in zadovoljstva tudi v prihodnosti.

B. Ž. J.

Krajevne konference ZB na Črnomaljskem

Vsa področja dejavnosti

Ko v teh dneh končujemo letne konference krajevnih organizacij ZZB NOV, lahko ugotovimo, da so bile dobro obiskane in vsestransko uspešne. Udeležba na konferencah je bila preko 60%, ponekod pa tudi preko 70% vseh članov. Visoka udeležba je dokaz, da smo borci temeljito seznanjeni s celotno problematiko, da vsestransko podpiramo razvojni program ter da se bomo tako kot dosedaj, tudi v bodoče vsestransko vključevali v razne organe in delegacije ter s svojimi izkušnjami in udeležbo v teh organih pripomogli k čim hitrejši izpeljavi zastavljenih nalog.

Stališča, ki so bila sprejeta v zvezi z reševanjem problematike borcev in Skupščini SRS in Republiški konferenci SZDL, so bila med našimi borci zelo pozitivno sprejeta, potrebno pa je, da mi borci pripomoremo k vsestranski izpeljavi teh stališč.

Na letnih konferencah so bili poleg tega sprejeti naslednji sklepi in ugotovitve:

Borci se moramo še v večji meri vključevati v odbore družbene samozaščite in splošni ljudski odpor, kajti prav borci imamo v tem pogledu bogate izkušnje in v teh organih lahko veliko pripomoremo, da bodo naši delovni ljudje uspešno delovali na tem področju.

Poseben poudarek moramo dati delu in sodelovanju

z mladino ter nanjo prenašati tradicije narodnoosvobodilne borbe in omogočiti mladini, da s čistimi pogledi stopa v bodočnost.

Po večletnih razpravah je bil pred dobrim letom v republiškem merilu podpisan družbeni dogovor, s katerim so urejena enotna merila za priznavalnino v republiki. Sedaj prejema v naši občini 700 borcev priznavalnino, računamo pa, da bo ta številka porasla na preko 800 v tem letu. Za dodeljevanje priznavalnin deluje pri Skupščini občine Črnomelj posebna komisija in referent za borce, ki skrbi za pravilno izvajanje sprejetega dogovora.

Na letnih konferencah smo v posameznih primerih ugotovljali, da posamezni borci niso zadovoljni s prejemki, ki jih dobijo kot pokojnino ali priznavalnino. Obravnavan je bil celo primer, ko nekdo prejema preko milijon starih din, pa še ni zadovoljen. Taka stališča so bila na konferencah odločno zavrnjena, saj se moramo borci zavedati, da daje družba za borce kar največ, kolikor lahko daje, ugotovljeno pa je bilo, da je bilo na področju skrbi za borce storjeno veliko in je večina borcev s sprejetimi stališči zelo zadovoljna.

Zdravstvena problematika borcev je iz leta v leto večja, zato smo tudi v naši občini že pred dvema letoma začeli

z organizacijo dispanzerja za borce v okviru zdravstvene doma Črnomelj. V dispanzerju za borce delajo zdravnica splošne prakse, zobozdravnik, patronažna sestra in zobotehnik. **Dispanzer za borce dela vsak dan od 7. do 14. ure, razen ob sredah, ko dela od 14. do 19. ure, dopoldne zdravnica obiskuje borce na domu.**

Zelo velik uspeh je vsestranska pomoč vsem tistim borcem, ki so zdravstvenih uslug potrebni. Za razumevanje pri organizaciji tega dispanzerja se moramo zahvaliti tako Zdravstvenemu domu Črnomelj kot tudi združenemu zdravstvenemu domu Novo mesto in direktorici, tov. Vidi Kirn, pa tudi dr. Gornikovi, ki je s svojimi izkušnjami pomagala pri organizaciji dispanzerja.

Glede kopališkega in klimatskega zdravljenja borcev je napredek tudi v tem, da jim ne bo treba hoditi na preglede k zdravniški komisiji v Novo mesto, ker bo le-ta vsakih 14 dni na razpolago v Zdravstvenem domu Črnomelj.

Na letnih konferencah so se pojavljala tudi vprašanja kreditiranja stanovanjske izgradnje. Ugotovljeno je sicer bilo, da imamo stanovanjsko problematiko v glavnem zadovoljivo rešeno. Ostala pa je še vrsta neresenih vprašanj, predvsem ureditev stanovanjskih razmer. Ker je

trenutno veliko prošelj za kredite, letno pa imamo na razpolago samo 40 do 50 starih milijonov din, obveščamo borce, da bodo imeli prednost pri dodelitvi posojila tisti, ki še nimajo dograjene stanovanjske hiše oziroma le za silo urejeno stanovanje, predvsem pa kmetje borci.

Na letnih konferencah je bila z velikim odobravanjem vseh članov ZZB NOV sprejeta akcija za zbiranje sredstev za postavitev novega spomenika padlim borcem prve Belokranjske čete v Gornjih Lazah. V vseh krajevnih organizacijah ZZB NOV so se dogovorili, da k akciji zbiranja sredstev pristopijo čimprej. Poleg članov ZZB NOV vabimo tudi ostale občane, da sodelujejo in s svojimi prispevki pripomorejo k postavitvi spomenika.

Našteti so samo nekateri problemi in stališča, ki so bila obravnavana na letnih konferencah. Upamo, da bo delo vseh nas borcev tudi v bodoče tako pozitivno kot do sedaj, da se bomo aktivno vključevali v razreševanje vse družbene problematike, kajti le na ta način bomo omogočali hitrejšo rast družbe kot celote in s tem seveda pripomogli, da se bo problematika borcev tudi v bodoče tako ali pa še bolje razreševala.

Občinski odbor ZZB NOV Črnomelj

KO ZB Šempeter pri Gorici – pregled dveletnega dela, volitve

Aktivno v KS

(Sprejem pokroviteljstva nad spomeniki) (Šempeter pri Gorici, februarja)

Borci NOV so se zbrali v kino dvorani na svojo redno dvoletno skupščino v polnem številu. V skrbno pripravljenem poročilu, ki ga je podal predsednik Leopold Kotar, je analiziral politične razmere v svetu in doma ter prikazal dvoletno delo odbora in komisij.

Organizacija ZB Šempeter šteje 335 članov, v zadnjih dveh letih pa je dobilo priznanje posebne dobe 16 novih članov, nekateri od teh pa so prišli iz durških krajev. Od zadnje skupščine je umrlo kar 15 borcev od tega 8 žensk in 7 moških.

Upravni odbor in komisije so v pretekli mandatni dobi imeli kar 19 rednih sej, več posvetov in sestankov, na katerih so obravnavali posebno dobo borcev, organizacije proslav, delo poverjenikov, srečanje z borci in predstavniki DPO občine Voždovac-Beograd, dispanzerske preglede, oddih borcev, rekreacijo, izlete, urejanje albuma padlih in še vrsto drugih manjših vprašanj. Ugotovili so, da imajo stanovanjske zadeve zadovoljivo rešene. Tudi pokojnine borcev so bile v zadnjih letih precej povečane tako, da so borci z materjalnim vprašanjem zadovoljni. Nasploh je bilo ugotovljeno, da se družba za borce vse bolj zavzema. Med borci pa se vendarle pojavljajo novi problemi. Poprečna starost borcev znaša že 63 let. To pa pogotuje bolezn, nepokretnost, osamljenost in podobno. Prav temu problemu bo potrebno posvetiti v prihodnje več pozornosti.

V nadaljevanju so borci razpravljali o tem, da mora biti družbeno-politična dejavnost borcev še vedno v bazi tj. v KS, delegatskem sistemu, samoupravnih organih, organizacijah združenega dela, skratka povsod, kjer borci živijo in delajo. Ob tej priložnosti so podpisali dogovor o prevzemu pokroviteljstva nad spomenikom padlih na pokopališču in obeliskom 13. primorski Goranski diviziji, med organizacije ZB OŠ »Ivana Roba« ter Vrtcem »Sonje Droč«.

Izvolili so 17-članski upravni odbor in tričlanski nadzorni odbor, za predsednico odbora pa Mirana Lukežiča in za tajnico Dragico Manfreda.

L. Kotar

Pri knjižnici NOV in POS je izšla druga dopolnjena in popravljena izdaja POHOD ŠTIRINAJSTE. Prva izdaja je iz leta 1967. Gre za vojno-zgodovinsko študijo te legendarne enote iz Suhorja v Beli Krajini skozi Hrvatsko na Štajersko in o njenih bojih, ki so trajali skoraj dva meseca. Knjigo, ki so jo predstavili v Mariboru na tiskovni konferenci v petek dne 23. februarja letos, je napisal znani partizanski poveljnik in upokojeni general Lado Ambrožič-Novljan.

Avtor je pri obravnavi te izjemne problematike na poglobljen način prisluhnil takratnim dogajanjem tako našega narodnoosvobodilnega gibanja kot tudi temu kar se je takrat dogajalo pri Nemcih. Svoj načrt je zasnoval zelo široko in s številnimi različnimi podatki. Tako je uporabil gradivo iz znanstvenih, strokovnih, spominskih in poljudnih razprav ter spise, ki govorijo o pohodu štirinajste divizije, podatke in pripombe, pogovore z udeleženci in organizatorji pohoda ter štajerskih partizanov.

Poleg tega je upošteval tudi tiste dokumente, ki so bili objavljeni v Zborniku dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov ali pa so shranjeni v raznih arhivih in muzejih.

In nenazadnje je kritično uporabil tudi poročilo polkovnika Treecka, poveljnika nemške operativne skupine za boj proti Štirinajsti diviziji, poročila osemnajstega polka deželnih strelcev in raznih drugih enot, ki so bile v boju s Štirinajsto podrejene prav omenjenemu poveljniku.

Treba je reči, da je celotno dogajanje pohoda od njegove zasnove pa do zmagovitega konca napisano objektivno, saj je avtor na več mestih opozoril

Izjemna knjiga

na pomanjkljivosti in napake s strani divizije, kakor tudi na tiste pri nemških enotah.

Prav ta objektivna kritičnost daje temu dogajanju posebno vrednost. Legendarni pohod, še danes vzguja pri ljudeh veliko zanimanje, kakor tudi pri zgodovinarjih in vojaških strokovnjakih. Avtor povsem utemeljeno opozarja, da pohod, ki ga je izvajala Štirinajsta divizija skorajda dva meseca, predstavlja glede vojne veščine in taktike nekaj izjemnega, poseben prispevek k številnim primerom, ki so pomembni za razvoj taktike partizanskega vojskovanja, saj so bili dolgi nočni pohodi in juriši takorekoč poglavitno orožje proti nemški premoči. Borci štirinajste so razvili izredno večino nočnega boja in gibanja. Temu pa nemške enote niso bile dorasle in tako so ostajale na tistih položajih ponoči, ki so si jih pripravile podnevi. In ne samo to! Tudi moralno moč divizije, kljub hudim žrtvam, visokem snegu, ranjencem in drugim težavam, je bila kot neizčrpen vir moči. Borci te enote so namreč vezali nase skorajda trikrat močnejše sile nemškega okupatorja, ki so povzhu tega bile še bolj opremljene in imele tudi več orožja.

Knjigo odlikuje tudi njena sistematičnost. Avtor jo je razdelil v naslednja poglavja: Pomoč Štajerski, Skriven pohod, Na Kozjaku, Proti Pohorju, Boj za življenje in smrt ter Štirinajsta na Štajerskem.

Knjiga, ki je izšla v tritisočih izvodih, je opremljena s številnimi slikami, skicami posameznih akcij divizije in nemških enot ter podatki in bo kot dragocen vir proučevanja zgodovine po šolah in v drugih ustanovah. Prav gotovo, da bo po njej segel tudi posameznik, saj gre za izjemno knjigo o štirinajsti diviziji.

Drago Miklavc

Smo mar dovolj pripravljeni?

Živimo, delamo in ustvarjamo sredi razburkanih tokov gospodarskega in političnega življenja v svetu, kjer sledi vojni vojna, gospodarski krizi lakota, suši preveč moče. Vmes pa smo priča številnim potresom in drugim nesrečam, ki jih ima v oblasti narava.

In kaj naj med vsem tem počne človek? Tisti človek, ki zna iz miru narediti vojno, iz vojne mir, iz revščine razkošje, iz razkošja lakoto... Človeka je mogoče krotiti. Narave ne. Močnejša je od človeka, čeprav iz tega boja tudi človek pride večkrat zmagovalec.

Živimo v času, ko nam sekunde in minute krojijo ritem življenja. Vlaki so bili že zdavnaj prepočasni za nekatere. Zdaj postajajo še avtomobili. In to celo pri nas, ki smo dolga desetletja veljali kot zgleden primer umirjenega ritma življenja.

Vasi se praznijo, zemlja ne vabi. Mesta postajajo mravljišča. Stanovanj primanjkuje. Nenehno gradimo nova! Denar skoraj ni pomemben. Osebnostne dobrine izpodrivajo čustva.

Sosed ne pozna soseda

Naselje pri Ruskem carju na pragu Ljubljane. Pravo betonsko mravljišče ljudi, ki zjutraj hite na delo, popoldan se vračajo med stene stanovanj. Sprašujem po navideznem znancu, čigar ime sem prebral na pisemskem nabiralniku, v katerem tiči sobotna izdaja Dela. Nihče izmed treh stanovalcev, ki imajo isti vhod v stanovanjski blok ga ne pozna. Celo sosed ne! Ve sicer, da v sosednjem stanovanju nekdo stanuje, da verjetno nima otrok, sicer bi jih izdajal ropot, ki ga je skozi tenke stene kaj kmalu preveč.

Če je sam, vprašam in če slučajno ponoči umre v stanovanju, boste vedeli za to?

»Kako naj mi to vemo? Najprej ga bodo pogrešali v službi in ga poiskali. Sicer pa res ne vem kako naj mi sosedje vemo za njegovo smrt. No, tudi pošta in časopisi, ki bi se nabrali v nabiralniku, bi nas opozorili. Sicer pa imamo zares dobrega hišnika. Ta pozna sleherne stanovalce. In priznam, da bi se morali tako poznati tudi mi vsi med seboj.

Veste najtežje je bilo takrat, ko smo se selili. Tovornjak je pripeljal vso ropotijo iz starega stanovanja, drugi tovornjak novo pohištvo iz trgovine, pa si bil sredi nekaj sto ljudi, nekaj sto sosedov praktično popolnoma sam. Sam sem nosil najtežje kose pohištva, morda tudi zato, da sem ostalim, ki so gledali skozi okna, kakšno novo pohištvo smo kupili, pokazal da vse to zmorem popolnoma sam.

V novem Štepanjskem naselju v Ljubljani se dvigajo v nebo stolpnice,

med katerimi so nekatere šele lani sprejele prve stanovalce. V sleherni stolpnici je ljudi za eno vas.

Urbano naselje daje sprva videz urejenosti, prijateljstva in dobrih sosedskih odnosov. Toda žal, videz vara.

Sosedje se malo poznajo med seboj. Stanovalci iz dveh sosednjih blokov so si tuji. Ne poznajo se, tudi pozdravljajo se ne. Vsak hiti po svojih opravilih.

Tudi v Štepanjskem naselju sprašujem po znancu. Kogarkoli vprašam,

nihče ne ve za ta priimek. Ne, tega ne poznam, je najbolj češč in prepričevalen odgovor. Šele poštar me napoti na pravo mesto.

»Veste«, še doda, »tu v tem novem naselju je zares težko najti ljudi, če nimaš točnega naslova. Vem, da celo naši fantje, ki nosijo telegrame in druga hitra ali nujna sporočila, če nimajo točnega naslova, kaj težko najdejo naslovljenca. O, če bi ti ljudje živeli v vasi, z iskanjem ne bi imeli težav, saj

tam zares vsak vaščan vse pozna.«

Pred blokom se igrajo otroci z elastiko »gumit-wist«. Zmotim jih pri njihovem delu, vendar mi ne zamerijo. Že smo sredi pomenka. Vprašam jih, kaj bi storili, če bi prav zdajle zatulile sirene in naznanile prihod sovražnih letal.

»Ja, v zaklonišče bi šli!«

– Kam?

»Ja, v šolo!«

– Kaj ni šola danes zaprta?

»Saj res. Potem pa ne vemo kam bi šli!«

V Štepanjskem naselju imate menda tudi zaklonišča?

»Tega pa ne vemo!«

– Kam pa bi šli potem?

Brezskrbnemu nasmehu, češ kaj nas moriš s takimi vprašanji, je sledil kratek odgovor:

»Ja, tja bi šli, kamor bi šli tudi drugi!«

In kam bi šli tisti »drugi«?

»V Štepanjskem naselju imamo nekaj zaklo-

nišč«, pripoveduje možakar srednjih let s kolesom, polnim torb in vrečk, ki ga izdajajo, da je bil na sobotnem nakupu. Natančno ne vem v katerih stavbah so zaklonišča. Stanovalci imamo sicer razpored kam moramo iti v primeru alarma, vendar se za to očitno dosti ne menimo.

Imamo sicer za to usposobljene posebne skupine ljudi, ki v izrednih primerih skrbijo za red in vedo kam morajo peljati ljudi iz te ali one zgradbe, vendar menim, da bi morali za to najprej vedeti ljudje, sicer res ne vem, če bo tisti skupini ljudi uspelo v paničnem strahu stanovalcev, uspešno krotiti toliko ljudi.

– Kaj pa če pride do požara v tistih najvišjih stanovanjih te ali one stolpnice. Ljudje vedo kako ravnati v takih primerih?

»Bojim se, da zelo malo! Veste o tem ljudje zelo malo razmišljajo. In ko pride do nesreče, do požara je katastrofa že tu.

Saj nas člani civilne zaštite in rdečega križa večkrat vabijo na predavanja, vendar je slehernemu tako težko iti na tako predavanje, čeprav vsi vemo, da nam bo lahko še kdaj prav prišlo. Za take stvari nam zmanjkuje časa, pa nam ga prav za to ne bi smelo. Prisila je včasih zelo dobra stvar!«

V Kranju nekoliko drugače

V eni izmed stolpnice v Šorlijevem naselju v Kranju vprašujem po predsedniku hišnega sveta. Ni ga. Tudi podpredsednika ni. Imam srečo. Moj sogovornik je nekdanji podpredsednik, ki je »izpregel« pred dvema letoma.

»Zaklonišče? Ne vem, kje naj bi ga imeli. Tu spodaj v kleti so samo drvarnice in shramba koles pa še en prostor, ki smo ga pred leti preuredili v družabni prostor.

O, poznamo pa se med seboj. Kaj se ne bi, saj smo v tej stolpnici že dobrih šest let, poleg tega pa smo skoraj vsi zaposleni v kranjski »Savi«. Lahko rečem, da vladajo v naši stolpnici zares prijateljski odnosi. Pripravljeni smo pomagati eden drugemu.

Stanovanja imamo po večini lastniška. Sami moramo torej iskati obrtnike za popravila. Manjših in bolj enostavnih popravil pri sosedu ali doma pa se lotimo kar sami. Tako je veliko ceneje, pa še na tovarištvo veliko damo!«

★

Elementarne nesreče nas znova presenečajo. vojne vznemirjajo! ob tem se moramo spomniti besed tovariša Tita, ko je nekoč dejal:

»Živimo tako, kot da ne bo nikoli na svetu vojne, delajmo in pripravljamo se nanjo, kot da bo jutri!«

Tone Urbas

Veliko načrtov, velika pripravljenost

Člani komisije za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito republiškega odbora ZZB NOV, so se pod vodstvom Franca Črnuglja sestali na peti seji, kjer so med drugim govorili o varnostno politični situaciji v tem trenutku, o prizadevanjih in načrtih za kadrovanje v vojaške šole in poklice, poslušali informacijo o poteku dela pri izdelavi navodila za izdelavo obrambnega načrta, ter se tvorno vključili v razpravo o vključevanju borcev in njihove organizacije v široko zastavljeno akcijo z naslovom: »Nič nas ne sme presenetiti!«

V sleherni akcijo pri teh pomembnih delih so tvorno vključeni tudi člani ZZB NOV Slovenije, vendar bi v prihodnje kazalo, da bi najboljšim organizacijam sledile tudi druge in da bi bila tovrstna prizadevanja njihova trajna naloga.

Sistem vojaških šol in njihova vzgojnoizobraževalna dejavnost sta namreč sestavni del šolskega sistema, oziroma sistema vzgoje in izobraževanja v naši družbi, ki ga sestavljajo starešinski kader s

srednjo, višjo in visoko vojaško strokovno izobrazbo za potrebe naše armade.

V Sloveniji si sicer že vrsto let načrtno prizadevamo mladino poklicno usmeriti v šole, ki so namenjene obrambnim poklicem in obrambnovzgojnim aktivnostim, vendar kljub vsemu z doseženimi uspehi še ne moremo biti zadovoljni, kajti še vedno nismo dosegli tiste stopnje, kjer bi lahko rekli, da smo z uspehi na tem področju dela lahko zadovoljni. Pri tem pa imajo, kot so še posebej poudarili na sestanku, pomembno vlogo in mesto predvsem starši, ki z njihovim neposrednim vplivom lahko veliko pripomorejo pri odločanju mladih v vojaške poklice, kot tudi na ostale dejavnike v bližnji okolici, da tudi ti obravnavajo vojaške kadre kot pomemben prispevek k pomladitvi slovenskega strokovnega kadra.

T. U.

Nepozabno leto 1942

Matevž Hace je bil v pravem pomenu besede pisatelj – samorastnik in je tako prehodil podobno pot kot pred njim Prežihov Voranc. Zanj lahko celo zapišemo, da je postal pisatelj iz ljubezni do knjige. Njegovi soborci pripovedujejo, kako je v partizanih bral tudi na položaju, v kratkem predahu med bojem. Na svojih plečih je spoznaval boje delavstva pred vojno, med NOB pa se je s svojo razgledanostjo in pogumom prebil do komisarja legendarne 14. divizije. In tako so nastajali njegovi Komisarjevi zapiski, ki jih štejemo med najboljša dela iz NOB.

Matevž Hace je bil zvest sodelavec Založbe Borec. Pri naši založbi so izšla njegova dela *Ljudje na prelomnici* (1963), *Zadnji obisk* (1968), *Komandirjeva povest* (1972), *Prijatelji in znanci* (1975, Kajuhova nagrada) ter *Tretji zvezek komisarjevih zapiskov* (1976). Žal Matevž Hace ni čakal svoje 6. knjige, ki je v programu naše založbe; bo pa to hkrati njegovo 20. delo. Naslovil ga je **Nepozabno leto 1942**. Objavljamo kratek odlomek iz dela.

»Večji je kakor podgana. Meso je dobro za jesti. Iz kožic pa delajo lepe zimske kape, ki jim Slovenci rečemo polhovke,« je dejal Špehar in poglaval konja. Prekleto reva tržaška, si je mislil. Saj morda mačke ni videl v Trstu.

Gori pri brezi je skočil čez potok velik jelen. Kar šumelo je za njim. Meso bodo imeli. Od gladi ne bodo umrli, si je mislil. Spomnil se je, ko je kosil laz za Oguljem, je dobil v zanki velikega jelena. Bil je še gorak. V senu ga je pripeljal domov. Rogove je prodal ljubljanskemu lovcu za dvesto dinarjev. To je bilo tri leta pred veliko vojno.

Na njegovih drveh so sedeli štirje partizani. Jedli so meso srnjaka. Med njimi je zagledal svojega sina Janeza.

»Oho, oče, pa so vas pustili Italijani, da ste šli v gozd po drva?« je očeta spraševal sin Janez.

»Tudi včeraj sem bil v gozdu.«

Dal je jesti konju in izvlekel iz vreče kruh, klobaso in kos slanine.

»Meso jeste brez kruha,« je dejal Špehar. »Janez, razreži kruh na štiri dele. Včeraj sem srečal dva lačna siromaka, no, pa sem mislil, da se bosta tudi danes potikala tod okrog. Nisem ju poznal. Enemu je bilo ime Jože, drugemu pa France.«

»Oho,« je vzkliknil Janez, »iščem ju. Mislim, da sta kam ušla, Babnopoljca.« »Tisti, ki mu je bilo ime Jože, mi je vzel za metno kamižolo, meni pa pustil zakrpano in zamazano. Janez, vprašam te, če se sme tako delati?« Špehar se je zazrl v sina Janeza.

»Oče, sme se, saj ste bili vojak. Če bi obuli gojzarje, bi vas sezuli. V vojski je vse dovoljeno, razen pobijanje otrok, žena in nedolžnih ljudi.«

»Italijanskih vojakov je polno po vaseh. V strelcih so šli na Križno goro, Racno goro, Markov hrib. Nič niso našli.«

»V gozdove Lešnika, Ogulja, Kozarjevca, Ostrega vrha in Javorja jih pa le ni bilo,« je dodal Janez.

»Ponoči hodijo po cestah. Ne gredo po vrtovih. V patrolo jih gre po dest, petnajst. Nikdar jih ne gre manj. Že dobrih štirinajst dni jih je več kot sto nad Škriljami. Še do breze si zaenkrat ne upajo. Kako so me včeraj spraševali, če sem videl kakšnega bandita! Samo dve srni sem videl. In res sem ju videl gori pri tistih starih bukvah. Čudili so se, da si upam sam v gozd. Pokazal sem jim svojo plešasto glavo in starega konja. Vojaki brez vojaških kart bi se izgubili v teh gozdovih. Ali pa bi prišli ven kje na Pivškem.«

»Ponoči hodimo po vodo v studenec k Cerkniškemu jezeru. Meša imamo zadosti, samo kruha nam manjka. V četi imamo dvakrat na dan redek ječmenov močnik,« je mračno govoril Janez.

»Malo je treba potrpeti. Ja, kako smo pa mi njega dni stradali na Soči in v tirolskih gorah! Tega si ne morete niti misliti. Čepeli smo mesece in mesece po smrdljivih jarkih. Glad, uši, mraz, dež. Ni čudno, da imam polne noge revmatizma. Vi pa hodite po teh velikih gozdovih, kjer je polno srnjadi, jelenov, košut, zajcev! Pri brezi je čez pot skočil dvestokilogramski jelen. Dvajset korakov pred menoj je skočil,« je sklenil in dal čiktobak v usta.

»Oče, oblecite dve srajci, pa še zimske gojzarje obujte. Kar tukaj na drvah se bova preobula.«

Oče je žalostno pogledal Janezove raztrgane škornje. »Ja, kaj vruga si delal, Janez? V novih usnjenih škornjih si šel v gozd maja meseca, pa so že raztrgani. Deset zim sem njega dni nosil škornje, pa sem vozil hlode iz gozda. Ti si pa škornje pokončal v treh mesecih.«

»Oče, vi ste vozarili. V gozd ste se peljali na vozu. Ko ste naložili na

voz, ste odejo pognili na hlode, pa ste se usedli in sedeli do Korletove žage. Zato ste lahko celih deset zim nosili škornje. Nič niste vprašali, koliko kamenja in gozdov sem prehodil od maja. Vse snežniške in javor-niške gozdove sem prehodil, Gorski kotar tja do Čabra in Like. Prehodil sem vso Notranjsko, včasih smo hodili po dvajset ur na dan, da veste, oče. V zadnji vojni ste pol leta čepeli v enem in istem strelskem jarku. Mi se pa dnevno premikamo naprej in nazaj, pa desno in levo. Menda smo bili ta čas petkrat vrh Snežnika. Jutri obujte gojzarje, sami boste pa šli domov v teh razslapanih škornjih. To je dobro, da imava enako številko. Drugače bi bil hudič.«

Drugi partizan je dejal: »Oče, recite moji materi, naj srajco, gate in če je le mogoče dve srajci prinese čimprej v Podgoro k naši žlah-ti. Ta vražja srajca je segnala na meni. Tri mesece v eni in isti srajci. Pa še tri pare nogavic naj prinese. Ne pozabite!«

Stari Špehar je poslušal naročilo.

»Uši imate, kaj?« je vprašal.

»Kadar imamo čas, jih pobiramo. Tudi vi ste jih imeli, oče. Saj ste jih dosti prinesli

domov, je rekla mati. Vse vaše vojaške cape je morala prekuhati.«

»Seveda smo jih imeli,« se je branil stari. »Dobro sem pa le prinesel od tiste Piave šest parov novih čevljev, dve puški in petsto nabojev. Drugi vojaki so pa samo svojo rit odnesli s Piave. Videl sem vojake, ki so metali puške v kraj ceste, poiskali palico in z njo prišli domov. Ko smo drli doli od Soče do reke Piave, smo popili nič koliko vina. Pojedli smo vse, kar so ljudje pustili po hišah. Vso vojno dobo nisem videl niti brega suhe-

ga, mršavega generala. Bili so debeli, rejeni z izbočenimi vampi. Na Soči v Trnovskem gozdu jih je bilo malo, pač pa se jih je dosti drenjalo v Postojni. V Postojni je bil armadni štab soške fronte, ki ga je vodil maršal Svetozar Borojevič. Govorili so, da je šel ob kakšni italijanski ofenzivi na bližnji grič Savič in poslušal grmenje topov. Takrat so kar dobro zaslužili postojnski gostilničarji. To se je trlo generalov, polkovnikov, podpolkovnikov, majorjev in stotnikov. Videl sem jih. Bili so vsi posuti s kolajnami. Vojaki na fronti so pa govorili: Čimbolj je kakšen višji oficir v zaledju, več kolajn dobi. Za frontne vojake so

pa dobre male, cenene medalje!« Špehar je sklenil.

»Briga me tisti pleh! Glavno je, da prinesem domov celo glavo,« je rekel črnkast, molčeč partizan, ki so ga klicali za »gostilno«. »To je dobro, da imamo v četi nekega Dolenjca – harmonikaša. Igra zjutraj in zvečer. Čez dan ne sme igrati zaradi tišine. Pravijo, da so se neki vohuni pritepli v naše gozdove. Če jih dobimo, jih bomo ob križpotjih poobesili. Tako vsaj je rekel naš četni komandir.«

Špeharju so naložili drva na voz in se poslovili. »Na svidenje jutri, oče.«

Jutri ob desetih bom tukaj,« je rekel stari in poglaval konja.

Na Škriljah so ga zopet ustavili italijanski vojaki. Spraševali so, če je videl partizane, bandite.

»Videl sem velikega jelena. Morda je imel okrog tristo kilogramov. Dobro je jelenje meso, joj, kako dobro!« je rekel v italijanskiščini. Nekateri vojaki so si ob tem obliznili ustnice. »Ja, da bi jaz imel puško, bi ga peljal domov. Polovico bi ga dal vam. Pa kaj morem, z bičem ga ne morem ubiti. Sekire ne bi čakal. Jelen, kakor je velik in močan, je vražje učen.«

Neki tenente je kar naprej spraševal starega Špeharja, kaj misli, kam so jo potegnili partizani, točneje reče-no banditi.

»Morda so šli na Hrvaško, gozdovi so do Bosne. Ali so jo pa potegnili v Bosno, tja, kjer je malo cest pa dosti sliv.«

Še in še so vojaki spraševali starega Špeharja. On je pa govoril vedno eno in isto. »Če ne bi videl jelena,« je rekel Špehar, »je v gozdu tako, kot da bi vse izumrlo. Njega dni je bilo sekačev, tesačev, voznikov, italijanskih oglarjev z družinami vse polno po gozdovih. V vsaki dolinici je bila ogarska kopa, okrog katere so skakali in kričali mali oglarjevi otročaji.« Tržačan je prevajal. Tolmač ga je spraševal, čemu lu-

dje potrebujejo oglje. Zopet je bil Špehar presenečen.

»Za božjo voljo!« Ta Tržačan je pa tako naveden, da sprašuje kot petletni otrok. No, navsezadnje so pustili starega Špeharja, da je šel z vozom drv domov.

Na pragu je stala žena. Povedala je možu, da so jih obiskali karabinjerji, da so naredili preiskavo in prek tolmača spraševali po Janezu. Nič ne vem, kam je šel, je rekla. Stari ji je povedal, kje je srečal Janeza in kaj je naročil. »Gojzarje bom obul in oblekel tri srajce. To je vse, kar bom dal Janezu. Ti pa sporoči onim v Podgoro, da veš.«

Poslušaj Franca, Janez je šel v gozd v novih škornjih. V treh mesecih jih je raztrgal. To ti je partizan. Morda bo še bos hodil, preden bo končana ta zoprna vojna godlja. Meso so jedli, še dobro, da sem vzel s seboj pol hlebca kruha. Seveda sem jih tolažil. Povedal sem jim, kaj vse smo prestali v prvi svetovni vojni.«

»Gojzarje so hoteli imeti karabinjerji. Potegnili sem jih iz rok vojaka, ki jih je hotel vzeti. Imeli so celo tolmača. Rekla sem: Očegospodar bo pa bos hodil pozimi v snegu k maši ali po drva v gozd. Vzeli so deset kilogramov masti, tri kilograme masla in pet hlebov kruha. Neki vojak je hotel vzeti tvojo nedeljsko obleko. Komaj sem mu jo ubranila. Barabe bi samo kradle. Tolmaču sem desetkrat rekla, naj pove tem fantom, da ne jaz in ne ti nič ne veva, kam je šel naš Janez. Star da je petindvajset let. Bil je osemnajst mesecev vojak v bivši državi. Osemkrat je bil na orožnih vajah. To da je vse, kar lahko povem. To bi tudi ti povedal tem možem.«

»Kar je kaj važnega, je treba poskriti. Ti ušivci, lačna sodrga, bo vedno bolj nasilna. Boš videla, da bo tako,« je dejal stari Špehar in zajemal iz skledice dobro zabeljene ajdove žgance.

Nadaljevanka »Holocaust« je razburila dobršen del Evrope

Jo bomo gledali pri nas?

Ameriška televizijska serija »Holocaust«, ki govori o množičnem uničevanju Židov med drugo svetovno vojno, je »razburila« dobršen del Evrope, predvsem ZR Nemčijo in Avstrijo. Najrazličnejše ankete med televizijskimi gledalci v obeh deželah so se izkristalizirale v mnenje, da si prebivalci teh držav želijo omenjene nadaljevanke. Ob tem velja poudariti, da je le-ta zapustila določene posledice, o čemer je najbolj resno pisal londonski Spectator. V njem je komentator zapisal, da je »Holocaust« očističevalno deloval na Nemce, da se je prebivalstvo Zahodne Nemčije prvič po štiriinidesetih letih, od kar je propadel nacizem in njegov program množičnega uničevanja srečalo s temi grozotami. Dvomimo, je zapisano v Spectatorju, da bi večina od petnajst milijonov Nemcev, ki je gledala televizijsko nadaljevanke, sprejela formulo o »kolektivni krivdi«.

V splošno mnenje, da je treba nadaljevanko »Holocaust« prikazovati, se je vključil tudi naš tisk:

V njem so opisane kvalitete nadaljevanke, zapisano pa je tudi to, da je televizijska serija za nas »trenutno« predraga. Sledila so priporočila, naj naši ljudje gledajo drugi program av-

strijske televizije, kjer je že tako ali drugače nadaljevanka razburja duhove. Pred nedavnim je časnik Delo zapisal, kako v Avstriji stražijo studije, v katerih se vrta »Holocaust«: stražijo jih pred neonacisti in tistimi, ki se bojijo zgodovinske resnice. Toda poudariti je treba, da je bila serija na avstrijski televiziji predstavljena zelo korektno z izrazitimi antinacističnimi poudarki.

Človeku nikakor ni prijetno pri srcu, ko sliši, da Jugoslavija – dežela, ki se je med prvimi v Evropi uprla fašizmu in nacizmu in ima v svetu najčistejši moralni obraz glede druge svetovne vojne, ne zmore denarja za odkup nadaljevanke!? Slednje je toliko manj prijetno, ko se zaveš, da zmoremo denar za nakup Manixov, Colombov, ostalih »super agentov«. Na vprašanje, kdaj bo omenjena nadaljevanka na sporedu jugoslovanske televizije, se je prva odzvala beograjska televizija s pojasnilom, da je cena serije zaenkrat še previsoka in da bomo lahko »Holocaust« v najboljšem primeru gledali v jeseni ali celo pozimi.

Bomo torej videli »Holocaust« tudi na naših televizijskih ekranih?

S. T.

Odsev intimnega notranjega sveta

Akademsko slikarko Gabrijelo Žugel se je rodila v štajerski metropoli – Mariboru; tu je tudi končala učiteljsko in se že pred svojim zrelostnim izpitom pridružila napredni, z marksistično miselnostjo oplojeni skupini mladih intelektualcev, hkrati pa se prvič spoprijela z likovnim oblikovanjem, slikala je namreč kulise za preproste podeželske odre in skrbela za likovno opremo raznih kulturnih in političnih prireditev.

Po maturi srečamo Žuglovo v Zagrebu, kjer hkrati študira na vseh visokih šolah: na filozofski fakulteti in na likovni akademiji.

Mlada, izrazito socialistično usmerjena študentka, se že takoj na začetku bivanja, v takrat najmočnejšem političnem in kulturnem žarišču tedanje Jugoslavije, vključi v vrste aktivnih in naprednih študentov in se z njimi skupaj udeleži pouličnih demonstracij.

Na Žuglovo, kot bodočo perspektivno umetnico, sta najbolj odločilno vplivala njena akademsko učitelja Hegedušič in Tartaglia; prvi ji je »vcepil« občutek za čisto in objektivno risbo, drugi pa je nanjo prenesel svoj nenavadno pretanjen in z duhom sodobnega francoskega slikarstva oplojen kolorizem.

Žuglova je imela že na samem začetku svoje likovne poti vse možnosti, da to bogato slikarsko »doto« prelije v lasten likovni jezik in ji hkrati prida žar osebnega življenjskega in slikarskega nazora.

Mojster Hegedušič je svojim študentom vedno toplo priporočal »sprehod« v tiste predele Zagreba, kjer so se po navadi zbirale množice bednih in socialno zatiranih prebivalcev. To je bila za mlade umetnike, ki so risali ali vsaj na hitro skicirali uboge človeške individuumne, pomembna umetniška in politična življenjska šola. Z ustanovitvijo likovne skupine »Gruda«, ki jo je sestavljalo sedem mladih, v Zagrebu študirajočih Slovencev, je postal splošni likovni program še bolj socialno-kritično pristren. Risbe Gabrijele Žuglove, ki se je tej skupini pridružila še na samem začetku, nam več kot nazorno pričajo o tej brez-

kompromisni opredelitvi mlade umetnice.

Ob izbruhu druge svetovne katastrofe so ustaši Žuglovo zaprli – in to je bil tudi začetek njene trnove revolucionarne poti, ki je vodila od zapora do zapora, iz ofenzive v ofenzivo, skozi različne vojaške kulturno-politične dolžnosti, do končne osvoboditve. V letih te grozljive kataklizme je domala propadlo skoraj vse, kar je umetnica do tedaj ustvarila; ugasnila pa nista njen talent in na-

sto slikarsko emocionalnostjo prežete »reprodukcije« vabljivih optičnih vtisov, parada kolorističnih odnosov med atmosfero, vodovjem, drevjem in slikovito arhitekturo. Nešteta cvetlična tihožitja, ki vseskozi spremljajo umetnico, nastopajo v vedno novih in novih barvnih harmonijah; to niso niti najmanj »portreti« cvetlic, marveč tudi »čista« slikarska in optična doživetja, so zanesljive priče o bujnem likovnem temperamentu, o umetni-

Z razstave Gabrijele Žugel, ki jo je v Bežigradski galeriji v počastitev dneva žensk priredila Zveza kulturnih organizacij občine Ljubljana Bežigrad

darjenost, njena želja po ustvarjanju. Tako je začela spet vse znova: prva leta po vojni kot profesorica likovnega pouka. Odgovorno delo, vendar je v svojem prostem času ukradla spet nekaj uric, da se je lahko predala slikanju, uresničevanju svojega umetniškega poslanstva. Slikala in risala je tudi potem, ko je ob svojem možu diplomatu prekrizirala domala vso zemeljsko oblo. Nastajali so številni portreti, pejsaži, vedute in tihožitja; kjerkoli se je umetnica ustavila, so nastali likovni »spomini«.

Ustvarjalni diapazon te izjemne umetnice je izredno širok, tako v pogledu motivne opredelitve, kot v pogledu samega likovno-tehničnega pristopanja. V portretih kaže pravo virtuosno spretnost; z izurjeno slikarsko kulturo in kretnjo išče najrahlnejše vzgibe v duševni podstati portretiranega, jih prevaja v ustrezen in bogat slikarski jezik. V pejsažih in vedutah se prelija mehka svetloba, ki skoraj dematerializira pojavne oblike; to so, s čí-

ško navdahnjeni človeški osebnosti, ki neznansko uživa, ko razčlenjuje in na novo komponira barvne in svetlobne vrednote pojavnega sveta.

Velik del likovnega opusa Gabrijele Žuglove so akvareli, akvareli kot najiskrenjša likovna izpoved; slikala jih je Žuglova prav v vseh fazah svojega slikarskega razvoja. Prav akvareli so umetniščino najbolj osebno in intimno obarvano umetniško izrazilo, slikarska tehnika, s pomočjo katere je lahko na hitro likovno »beležila« številne vtise in trenutne navdihe, ki so se porajali ob njenih številnih potovanjih in bivanjih v raznih krajih domovine in tujine.

Brez slehernega pomisleka bi lahko zapisali, da je Žuglova že samo s svojim bogatim akvarelnim opusom znatno doprinesla k razvoju slovenskega sodobnega krajinskega slikarstva. Z njim in s svojimi prenekaterimi odličnimi olji se je vpisala kot vidno ime v anatologiji slovenskega realizma.

Franc Zalar

BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE

»Razvalina življenja« v Cerknem

Januarja 1944 je bila v majhni stavbi takratne osnovne šole na Kladju pri Cerknem ustanovljena igralska skupina 9. korpusa... Ko so se ob petintrideseti obletnici zbrali nekdanji partizanski igralci, je domača igralska skupina proslavo popestrila z izvedbo Finžgarjeve »Razvaline življenja«.

J. J.

Dnevi NOB na morju

V Jelsi na Hvaru so začeli te dni snemati film »Pekleni otok« po istoimenski noveli Frana Jeliča. Junaki filma so: ladja, morje in ljudje... To je resnična zgodba iz narodnoosvobodilnega boja, o bitkah na morju in zgodovini ladje »Biokovac«, ki se je s svojo posadko hrabro zoperstavila mnogo močnejšemu sovražniku.

Režiser: Vladimir Tadej, eno glavnih vlog pa ima Pavle Vujisić.

BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE

RADOVLJICA

Novi prostori – uspešnejše delo

Prostorsko stisko skoraj vseh krajevnih družbenopolitičnih organizacij in društev v KS Radovljica, so konec lanskega leta uspešno rešili tudi za KO ZB NOV Radovljica. Pridobili so nov pisarniški prostor v domu upoko-jencev. Dom jim nudi tudi sejno sobo in druge prostore za družabno življenje. Člani ZB bodo lahko vsako sredo in petek od 9. do 12. ure v novi pisarni opravljali svoje naloge in dobivali vse potrebne informacije. Razen tega se bodo borci in aktivisti v teh dneh lahko prijavljali za special-istične zdravstvene preglede ali pa dobivali informacije o vrstnem redu.

V prvem tromesečju letos bodo zdravstveni delavci v Zdravstvenem domu Radovljica opravljali sistematične preglede za člane ZB z območja Radovljice 19., 22., 26. in 29. marca, torej vsak ponedeljek in četrtek od 7. do 10. ure, tako, da bo dnevno pregledanih najmanj 6 borcev. Seveda pa bodo v nujnih primerih borci lahko prišli na vrsto tudi izven določenih dni.

J. R.

JESENICE

Zavedajo se pomena svojega dela

Krajevna organizacija ZB NOV Plavž, ki ima kar 500 članov, je imela v soboto 3. marca svoj redni letni občni zbor. Predsednik Franci Pesjak je na njem poudaril dose-danje delavnost organizacije. Člani so sodelovali pri raz-nih prireditvah, proslavah (npr. ob dnevu mladosti na Pristavi), komemoracijah, tekmovanjih (strelsko, balinar-sko,) pohodih itd.

V okviru komisije za socialna vprašanja so obiskovali bolne člane, dali več priporočil za enkratno in za stalno priznavalnino in predlagali 29 članov za zdravljenje. Tudi stanovanjska vprašanja so reševali in vprašanja dvojnega štetja let.

Člani te organizacije so zelo aktivno sodelovali tudi z drugimi družbenopolitičnimi organizacijami na tem po-dročju. Za izredno prizadevno in uspešno delo je 12 čla-nov prejelo bronasto značko OF.

Na zboru so soglašali s predlogom, naj bi za krajevni praznik določili 4. julij.

Borci NOV intenzivno sodelujejo z novo šolo na Plavžu. Tu bodo ustanovili zgodovinski krožek.

Na občnem zboru sta bila tudi Jože Jelovčan v imenu KK SZDL in Tanja Frelj v imenu KO ZSMS. Borcem sta se zahvalila za sodelovanje in zaželela, da bi bilo tako tudi vnaprej. Članom so priporočili revijo Naša obramba in list TV-15.

BRANKO BLENKUŠ

MISLINJA

Med nalogami izstopa skrb za zdravljenje

Na letni konferenci KO ZB NOV Mislinja v začetku februarja letos so pretresli enoletno delovanje te osnovne organizacije s 152 člani. Predsednik krajevnice organizacije Viktor Tasič je med drugim omenil, da je imel odbor v preteklem letu osem rednih in eno izredno sejo, na katerih so obravnavali tekoče probleme, zlasti v zvezi s sistema-tičnimi zdravstvenimi pregledi, pa tudi naloge na drugih področjih: obdarovanje žena ob njihovem prazniku, ku-rirčkova pošta, proslava pred osnovno šolo Rada Iršiča itd. Ob zaključku praznika občine Slovenj Gradec 11. junija so odkrili težko pričakovani spomenik, simbol par-tizanskih enot na tem področju.

V razpravi je prišlo do negodovanja glede zdravilišč, saj so ugotovili, da borce sprejemajo le po sezoni v poznih jesenskih mesecih. Za rešitev naj bi poskrbel Republiški komite za zdravstvo in socialno varstvo.

V programu dela za leto 1979 je poudarek na še večji zdravstveni in socialni skrbi za borce, na širši akciji za nove naročnike lista TV-15 in na povezanosti z drugimi družbenopolitičnimi organizacijami v kraju ter s krajevno skupnostjo. Za stalnega dopisnika lista TV-15 so izvolili tovariša Iva Skarlovnika.

V lanskem letu je umrlo 7 članov organizacije: Konrad Založnik, Julijana Krenkar, Marija Urbanč, Jože Založ-nik, Antonija Čebular, Jože Arnečnik in Jože Gros.

IVO SKARLOVNIK

TRBOVLJE

Spodbude za še intenzivnejše delo

Tovariš Vinko Ustar, predsednik občinske konference ZRVS, je v uvodu redne delovne konference 27. februarja v Trbovljah označil uspešno povezovanje in sodelovanje ZRVS z vsemi družbenopolitičnimi faktorji, posebno s tistimi, ki so neposredno angažirani na področju SLO in družbene samozaščite.

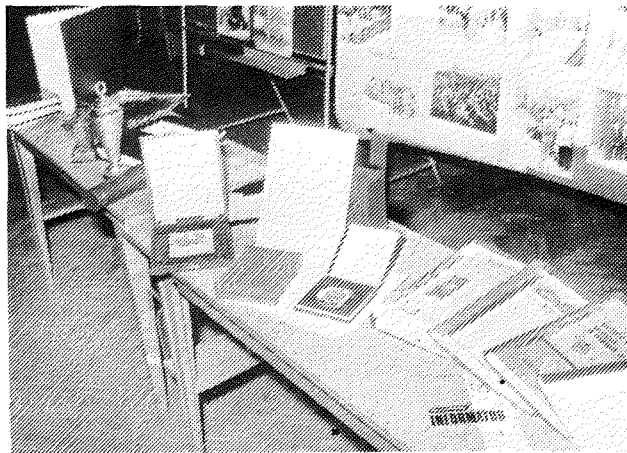
Na konferenci so ugotovili, da je bil lanski načrt dela usklajen s programom ZRVS Slovenije in Jugoslavije ter prilagojen potrebam in možnostim v občini.

V dopolnilnem delu izobraževanja so bile zajete naloge posameznih komisij s področij vseh družbenih dejavnosti v občini. Po svoji politični vsebini je program vseboval vrsto posebnih akcij, namenjenih 8. kongresu ZKS in 11. kongresu ZKJ, kongresu sindikatov, mladine in ZZB. Posebno so poudarili organizacijo in izvedbo 7. republi-škega TOT Slovenije in 8. srečanje ZRVSJ »Bratstvo in enotnost 78«.

Strokovno vojaško izobraževanje in usposabljanje je bilo vsestransko. Pri teoretičnih izpitih so RVS pokazali veliko znanja. Z odličnim uspehom je izpite opravilo 38 odstotkov rezervnih vojaških starešin.

Sodelovali so s taborniki, planinci, borci, ob raznih pohodih, obrambnih dnevih, obrambni vzgoji delavske, kmečke in sploh šolske mladine.

Na področju idejnopolitičnega izobraževanja so se RVS v lanskem letu do podrobnosti seznanili z vsebino knjige tovariša Edvarda Kardelja »Smeri razvoja političnega si-

Hkrati s pripravljeno slikovno izložbo o dejavnosti ZRVS v letu 1978 so bila razstavljena tudi dosedanja priznanja, ki jih je prejela ZRVS Trbovlje za svoje ak-tivno in uspešno delo, in elaborati o delu ZRVS v Trbov-ljah.

stema socialističnega samoupravljanja«, na sestankih os-novnih organizacij in aktivih ZKS pa so obravnavali gra-divo iz resolucij 11. kongresa ZKJ in 8. kongresa ZKS.

Spremljali so tudi kurirčkovo pošto. Ob obletnici smrti narodnega heroja Alojza Hohkrauta so priredili množično strelsko tekmovanje.

V obrambnih pripravah skupaj s 1400 učenci osnovnih in srednjih šol je sodelovalo več kot 600 RVS.

Zaradi reorganizacije in prilagajanja delegatskemu si-stemu je prišlo lani do večjih kadrovskih sprememb. Predvsem je povečano število rezervnih vojaških starešin v vodstvih z ustanovitvijo dveh KK ZRVS.

Za uspešno opravljanje nalog in večletno aktivno delo na vseh področjih družbenih dejavnosti je društvo prejelo prvojunjsko nagrado skupščine občine in zlato plaketo ZRVS Jugoslavije in številna priznanja organizacij.

Občinska konferenca ZRVS je v imenu 762 RVS Trbo-velj soglasno podprla predlog, da izvolijo za člana pred-sedstva SFRJ tovariša Sergeja Kraigherja, za predsednika predsedstva Slovenije tovariša Viktorja Avblja in za člana predsedstva Slovenije tovariša Staneta Markiča.

Rezervni vojaški starešine naj se zavzamejo za postavi-tev spominskih obeležij in poimenovanja ulic ter naselij po znanih predvojnih revolucionarjih in dogodkih iz NOB.

V smislu prenašanja tradicij bo v spomin zaslužnega predvojnega revolucionarja in komunista Franca Kersiča-Gala z obletnico prevzema dolžnosti sekretarja revirskega okrožja OF združena taktično orientacijska vaja v Čečah.

Zvezo RVS v Trbovljah čakajo še pomembne naloge, ki ji jih nalagajo zgodovinsko pomembni partijski in drugi jubileji (60-letnica obstoja in delovanja ZK, SKOJ, združe-nja sindikatov ter 30-letnica obrambne vzgoje mladine).

S. NIKOLIČ
RUDI MATKO

DOLIČ

V spomin na preboj 14. divizije

Krajani krajevnice skupnosti Dolič so letos 18. februarja praznovali svoj krajevni praznik, v spomin na 35-letnico prihoda in preboja legendarne 14. divizije s Paškega Kozjaka na Pohorje. Letos so svoj krajevni praznik proslavili že četrtri. Osrednja prireditev je bila v zadružnem domu v Doliču. Proslave, ki je bila izredno skrbno pripravljena, so se udeležili številni borci legendarne 14. divizije, med njimi Miha Butara-Aleks, ki je na proslavi orisal težko borbo klenih borcev 14. divizije na poti s Paškega Kozjaka na Pohorje.

Slavnostni govor je imel predsednik skupščine kra-jevne skupnosti Dolič Rihard Kozjak. Tudi on je sprego-voril o junaški in borbeni že omenjeni poti borcev 14. divizije, orisal pa je tudi dosedanje uspehe te mlade kra-jevne skupnosti na obronkih Paškega Kozjaka.

Na prireditvi so podelili priznanja krajevnice skupnosti Dolič. Prejeli so jih: Lovska družina Dolič, osnovna orga-nizacija ZSMS Dolič, vodja moškega pevskega zbora »14. divizija« Dolič Anica-Meh ter Avgust Hribar, prav tako iz Doliča. V kulturnem sporedu proslave pa so sodelovali: pihalni orkester iz Slovenj Gradca, moški pevski zbor »14. divizija« Dolič ter recitatorji osnovnih šol iz Mislinje in Doliča.

F. JURAC

Predsednik skupščine KS Dolič Rihard Kozjak izroča Anici Meh priznanje za uspešno vodenje moškega pev-skega zbora »14. divizija« Dolič

LJUBLJANA

Zgodovina vojaškega šolstva NOV in POS

Pred kratkim (28. 2.) je bila v Ljubljani razširjena seja komisije za zgodovino vojaškega šolstva NOV in POS, ki deluje v okviru tega odbora pri Republiškem odboru ZZB NOV Slovenije. Na njej so pregledali, kako so se uresničili sklepi 4. seje in pri tem ugotovili, da bo treba zaradi nepredvidenih ovir poiskati novega pisca monografije vo-jaskega šolstva NOV in POS med zadnjo vojno v Slove-niji. Dogovorili so se, da je treba pričeti najprej z zbira-njem zgodovinske dokumentacije, ki je v muzeju revolu-cije in drugod v Ljubljani, ter pripraviti seznam vseh tovarišev, s katerimi se bo treba osebno pogovoriti in od njih dobiti potrebne podatke. Zaželeno je, da se sami oglasijo in za dogovorjen honorar pišejo delovanje ome-njenih šol. Za podoficirsko solo 4. operativne cone je to gradivo že zbrano. Prve raziskave naj bi opravil dr. Milan Dolenc in tovariš Vinko Volk.

BRANKO BLENKUŠ

PODNANOS

Večnamenska proslava

Prvo nedeljo v marcu se je v Podnanosu do zadnjega kotička napolnila kulturna dvorana, v kateri smo prosla-vili 36-letnico smrti našega narodnega heroja Janka Pre-mrla-Vojka, 100-letnico smrti Josipa Murna in 8. marec – dan žena.

Učenci naše šole so pod vodstvom svojih tovarišic izvedli obširen kulturni program. Zapeli so in zaigrali ter s svojo prisrčnostjo ustvarili v dvorani vzdušje veselosti, posebno med mamiciami, ki so jih otroci obsuli s cvetjem.

Nastopal je tudi Zgornjevjavski mešani pevski zbor, ki je zapel nekaj borbenih partizanskih pesmi.

Proslavo sta organizirali sekcija za družbeno aktivnost žena in odbor ZZB NOV pod vodstvom osnovne šole v Podnanosu.

Predsednik ZZB NOV je podaril učencem sliko našega vaščana, heroja Vojka.

ANA PIŽENT

Čeprav je bila Postojna pod fašistično Italijo dobesedno preprežena z vojaškimi in fašističnimi postojankami, je delovanje prvih skojevcev našlo prav v tem mestu plodna tla.

V Postojni je namreč delovalo takomenovano »rdeče jedro« starih TIGR-ovcev in komunistov s tov. Viktorjem Hajno na čelu. Ti so opravliali neprecenljive naloge na »zvezi« med staro Jugoslavijo ter Primorsko in Trstom. Napredni duh te skupine je zajel tudi mlade.

Kot je pred leti pripovedoval Albin Stegu, je bila v Postojni mladinska protifašistična organizacija že leta 1939. Njeno jedro je bilo na gimnaziji (čeprav je bila italijanska). Med prvimi so v tej organizaciji delovali: Albin Stegu, Miro in Karlo Kranjc, Joško Turk, Joško Bizjak, Slavko Vadenjal in Adolf Gerželj – vsi iz Postojne in okolice ter Franc Vouk in Bolte Kastelic-Veljko iz Čepnega pri Košani.

Ti mladinci so bili povezani z napredno slovensko mladino v Trstu. Od tam so dobivali napredno literaturo ter navodila za delo. Smernice je v pretežni meri dajal Pinko Tomažič kot predstavnik KP, in to prek Mira Mankoča iz Kala pri Pivki, ki je bil študent v Trstu. Tudi sam Pinko Tomažič je večkrat prišel ilegalno v Postojno ali njeno neposredno okolico ter razlagal tem fantom smernice boja. V letu 1940., ko se je Italija pripravljala na napad na Jugoslavijo, so bile njihove naloge tudi vojaškega značaja. Delali so skice italijanskih postojank za jugoslovansko vojsko, dajali obvestila o italijanskih enotah na meji, ki so se jeseni 1940. zelo množile.

Tistega leta so Steguja, Mankoča, Bizjaka in Vadenjala aretirali fašisti. Vendar delo gimnazijske mladine v Postojni ni zamrlo. Kranjc, Turk, Vouk, Kastelic in še nekateri drugi so tedaj še drznejše prijeli za delo. Od časa do časa je bila vsa Postojna prepleljena s plakati s protifašističnimi gesli. Predvsem so jih nalepili na hiše najbolj »nabrušenih« italijanskih »gerarkov« in na hišo sekretarja fašistične stranke v Postojni (fiduciario fascista). Pisali so gesla proti fašizmu in risali srp in kladivo. Take akcije v času, ko je bil fašizem na višku svoje moči, so spravljale Italijane v hudo zadrego in jim poglajale strah do kosti.

Ob vsakem prvem maju so na Nanosu in drugih višjih hribih zagoreli kresovi. Trgali so italijanske zastave. Trgali ali premazali s črnilom italijanske plakate ob fašističnih praznikih; namesto teh pa lepili plakate z gesli »Smrt fašizmu!« V enem najbolj črnih dni za Postojno leta 1941., ko so Italijani razstrelili in do kraja razdejali spomenik pesnika in narodnega buditelja Miroslava Vilharja

Zapisi o drznih akcijah postojnskih skojevcev proti fašistom

»Čujte gore in bregovi...«

Mladi,, vselej uporni, neupogljivi, junaški v boju za pravice... prežeti z žarom neuklonljive volje... neustavljivi, ko odjekne klic: naprej!... Teško je najti besede, ki bi lahko v vsej globini spregovorile o upornem kriku in o neomajni veri, ki sta gnala mlade postojnske fante v najbolj drzne akcije proti fašistom.

– spomenik je bil ponos Postojne – sta mladina Miro Kranjc in Jože Vilhar-Pepo rešila fragment spomenika in ga skrila. Kranjc je na fragment napisal s tušem: »ČUJTE GORE IN BREGOVI, DA SINOVI SLAVE SMO«. Na drugi strani pa datum: »POBRANO DNE 8. IV. 1941.« To žalostno dediščino fašističnega razdejavanja je Kranjčev oče po osvoboditvi izročil kustos Postojnskega muzeja Leonu Vilharju.

Povezava z aktivisti OF

Proti koncu leta 1941 pa se ta skupina postojnskih mladincev že poveže z aktivisti OF. Kot pripoveduje Miro Kranjc, se je najprej sestal z Jakobom Morelom, ki je kot študent prišel iz Jugoslavije v Hrašče pri Postojni. Ta

drugi. Povežejo se tudi s Tatjano Čehovinovo iz Senožeč.

Množe se naloge: pridobivati čimveč ljudi za naše gibanje, raznašati partizansko literaturo (to je, že od jeseni leta 1941 razmnoževala ilegalna ciklostilna tehnika v Zalogu pri Postojni, ki jo je organiziral in vodil Viktor Hajna). Ker je literature še vedno primanjkovalo, so pri raznašanju pazili, da je prišla v roke čimveč ljudem.

Nekega italijanskega vojaka v Postojni – (bil je iz okolice Bologne), ki je bil revolucionarno razpoložen, so pripravili do tega, da je tik pred 1. majem 1942 izobesil rdečo zastavo na »Casa del fascio« (fašistični dom); za to zgradbo je sam Mussolini leta 1938. ob svojem obisku v Postojni položil temeljni kamen. Tako je na

kom propagandne letake s pozivi, naj dezertirajo, naj obrnejo hrbet fašizmu, ki jih vodi v propast. (Ohranjen je še tak letak iz leta 1942. v italijanskem jeziku). Pri tem sta bila posebno iznajdljiva Ludvik Škerjanc in Miro Kranjc. Posledica tega je bila, da so oblasti prepovedale vojakom obiskovati lokale.

V svojih vrstah so imeli vključenega tudi nekega Italijana, ki jih je ves čas obveščal o gibanju italijanskih enot. Te podatke so potem javljali raznim partizanskim četam ter bataljonu Simona Gregorčiča na Vipavsko.

Dne 2. novembra 1942. sta Miro Bračič in Ivan Turšič-Iztok postavila Škerjanca za okrožnega sekretarja SKOJ za Pivško območje. Tedaj je tudi uradno postavljena

se v Stari vasi pri Postojni – pri Kajfeževih, Rožančevih ali Kovačevih.

Konec leta 1942 in začetku leta 1943 sta v znamenju najbolj aktivnega dela zagnanih skojevcev in mladincev. Žal dobi njihova organizacija prav tedaj hud udarec. Dne 27. 1. 1943. so Italijani zgodaj zjutraj obkolili vse vasi na Postojnskem, Pivškem in drugod ter pobrali vse fante letnik 1924. Takrat so aretirali tudi sekretarja Škerjanca, Karla Kranjca, Gerželja in številne druge. Hoteli so preprečiti njihov odhod v partizane in sploh zatreti osvobodilni boj v teh krajih.

Nekaj dni kasneje poberejo še druge, med njimi tudi Mira Kranjca.

Takrat se začena njihova pot v takomenovanih posebnih kazenskih bataljonih (battaglioni speciali).

krvi). Še tisto noč so jih v zaplombiranih vagonih odpeljali najprej v Fossano, nato pa v Cherasco v Piemont, da bi bili daleč od domovine čimmanj nevarni. Vedeli so, da so mladi na domačih tleh, kjer se razplamteva osvobodilni boj na življenje in smrt, najbolj udarna pest. Zato so jih hoteli izruvat iz teh primorskih tal in jih oropati njihove slovenske pripadnosti. A so se močno zmotili.

Kranjc je tam našel tudi Škerjanca, pa brata Karla in številne druge, ki so na Postojnskem skupaj delovali. Takoj so organizirali odbor. Prva naloga pa je bila, da so začeli med vsemi mladinci v teh kazenskih bataljonih propagirati gibanje NOB. Uporni duh se je širil kot silen vihar. Prav kmalu je bila organizacija odlično razpredena in je zajela prav vse mlade.

Škerjanc je poskrbel, da so tudi tja dobivali partizansko literaturo iz tehnike v Zalogu. Dobivali so pesmi Bora in Kažuha. Ves čas so prepevali slovenske pesmi. »Nabrusimo kose« in pa »Slovinci kremeniti, le stopimo v korak...« je neprestano odmevalo po kasarnah.

Kot pripoveduje Miro Kranjc, v kratkem času skorajda ni bilo mladince, ki ne bi imel vrisane srpa in kladiva na svoji porciji (gavetti). Tudi po zidovih kasarn in celo po zidovih Cherasca so risali srpe in kladiva.

Dne 1. maja 1943. so se vsi ti naši fantje zbrali v koloni s harmoniko na čelu in peli Internacionalo in druge partizanske pesmi. Italijani so besneli, okrepili so svoje vojaške enote. Poizvedovali so za organizatorji, a organizacije niso izsledili, ker ni bilo med njimi niti enega izdajalca. Še pred razpadom fašizma so razbili vse Mussolinijeve slike.

Skratka, vrelo je... Duh upornosti pod vodstvom mladih komunistov-skojevcev – je prekipel. Tudi daleč, na tujih tleh so se bojevali, čisto na svojstven način... Italijani jih niso mogli več krotiti, niti obdržati reda v kasarnah oz. taboriščih. Čim bolj so Italijani skušali gasiti to vrenje, tem bolj glasno je zaorila naša pesem.

Upravičeno lahko trdimo – pravi Miro Kranjc – da je bilo to taborišče, in tudi mnoga druga – prava kovačnica upornikov, ki so vsi vedeli, kje je njihovo mesto v času, ko jih domovina potrebuje.

In ko so se po razpadu Italije vračali na Primorsko, so vsi odhajali v partizane, oboroženi z orožjem, ki je močnejše od tankov in bomb, z zavestjo, da se bijejo za pravico, za svobodo.

Mira Pagon

(Ta zapis je nastal v pretežni meri po pripovedovanju Mira Kranjca iz Postojne. Delovanje SKOJ v obdobju od razpada Italije leta 1943 do 1945 pa terja dodatno obdelavo).

je prinesel razno literaturo in na sestankih dajal navodila za začetek oborožene vstaje. Organiziral je tudi zbiranje denarja za OF. (Morel je bil leta 1942 skupaj z očetom ustreljen v Gramozni jami). Mladinci pa dobivajo navodila tudi od Viktorja Hajne, ki je bil že od vsega začetka povezan z aktivisti OF v Ljubljani.

Napredni postojnski mladinci so Italijanom trn v peti, zato jih neprestano zasledujejo in večkrat pretepejo na postaji javne varnosti (pubblica sicurezza). Toda mladina še bolj stiska pesti. V začetku leta 1942 se vrste mladincev, ki že delajo za OF, še pomnože. Hodijo na sestanke k Bolkovim, kjer je bila pomembna točka že v takratnem začetnem gibanju NOB. Tja so prihajali znani aktivisti kot Niko Šturm, Rudi Modic, Viktor Hajna in

vrhu droga, kjer je bila po navadi fašistična tedaj zaplapolala rdeča zastava. Policija pa ni niti malo zaslutila, kdo je to napravil.

Povezava z Ludvikom Škerjancem, električarjem iz Hruševja, je še spodbudila delo mladih. Pridobivali so mladince za odhod v partizane. Tudi sami so se javili, da gredo v gozdove, a so jih aktivisti zadrževali na terenu, ker so bile tam naloge važnejše: zbirali so orožje in municijo tako, da so imeli zveze z vojniki v italijanski vojski. Kot se spominja Miro Kranjc, so aprila 1942. mladinci zbrali nekaj orožja in municije ter odnesli na javko k Bolku, od koder je potem šlo za našo četo na Nanosu.

Posebno pogumne so bile njihove akcije, ko so hodili po javnih lokalih v Postojni in skrivaj vtikali v žepe italijanskim voja-

skejska organizacija v teh krajih.

Množi se delo in se tudi širi območje delovanja. Kranjc naveže stike z mladinskimi aktivisti na Vipavskem, v Košani, v Brkinih, posebno s tistimi kraji, kjer je bilo narodnoosvobodilno gibanje dobro razvito. Tudi Postojna je tedaj prava skojevska postojanka. Prav mladinci, ki so se na začetku naslanjali predvsem na navodila starih komunistov in naprednih domačinov, postanejo prava »udarna pest« – sprejemajo najtežje naloge in izvajajo najbolj drzne akcije. Ob njihovih kljubovalnih podvigih trepečejo strahopetni Italijani.

V SKOJ delujejo še Slavko Posega, Vlado Paternost, Stojan Požar, Franc Ambrožič, Rajko Babič in drugi. Sestajajo

Slovinci kremeniti

SLOVENCİ KREME-NITI, LE STOPIMO V KORAK... odmeva po italijanskih taboriščih... Mladi ne bi bili mladi, če ne bi tudi na tujih tleh nadaljevali svoje pogumne podvige – svojevrsten boj proti fašizmu.

Že v Gradiški, prvi etapi njihovega izgnanstva, se letniki 1925 in 1926 zberejo in napravijo skupaj z mladinci z Vipavskega in Goriškega tako demonstracijo, da so Italijani poslali proti njim celo oklepniške (avtoblind) ter veliko število vojakov z nasajenimi bajonetmi. Iz enega od oklepnih vozil je pomolil ven glavni general in po grozljivem govoru zavpil: »Ancora una sommossa, sarà soffocata nel sangue!« (Še en tak upor, bo zaduščen v

Takrat so v Bojniku ustrelili 476 ljudi... tudi žensk, otrok

V imenu kljubovanja in življenja

Deca Bojnika 1942

**Ubili su nas
Jer su naše nevine želje
Da se radujemo
Životu i igračkama
Proglasili za zločin**
(D. Kolundžija)

Leto 1942. Mesec februar. Dan sedemnajsti. Zgodovina je zapisala:

Približno ob 15. uri je prišla soglasnost, da bolgarska vojska strelja ljudstvo Bojnika in Dragovca. Bolgarski polkovnik Stojanov je prebral pismo. Pred ljudmi na šotorskih krilih in ob treh težkih mitraljezi so ležali strelci s pomočniki, ki so se počasi pripravljali. Polkovnik Stojanov se je obrnil k ljudem: »Povejte, kateri so med vami partizani, da jih prve ustrelimo.« Vsi so molčali. Ponovno je vprašal: »Mi boste povedali?« Nihče se ni javil. Bojničani in Dragovčani so bili solidarni, enotni in niso izdajali niti v smrtni nevarnosti.

garskih vojakov je planilo v hišo. Bil sem v sobi z mamo. Pa brat, sestra, oče.

»Roke gor!« so kričali vojaki. Porinili so nas skozi vrata. Ljudstvo se je že premikalo ob reki.

Za trenutek je umolknil:
»Ko smo prišli blizu reke, so nas začeli ločevati. Na eno stran moške, na drugo ženske in otroke. Bilo je zelo hladno. Sneg. Bolgarski fašisti so tolkli, kričali, hoteli so nas preplašiti. Bil sem poleg mame Leposlavice. Tu je bil tudi brat Jevtomir, sestra Stana. Na drugi strani je bil oče Cvetko. Osemnajst iz naše družine. Ustrelili so jih dvanajst.

»Kako ste preživeli?«

»Kako sem preživel... Na znak polkovnikove piščalke, da začno streljati otroke in ženske, sem legel v sneg. Od prvih rafalov sta padla sestra Stana, brat... Mama je bila laže ranjena... Začutil sem neko toplino... Kri... Ko je streljanje prenehalo, tam nekje proti večeru, sem vstal. Vojakov ni bilo več. Slišal sem tiho ječanje in klice na pomoč. Neko dekletce, bilo ji je tri leta, je govorilo: 'Oče, oče.' Bila je Sloboda.

Krsto Hegedušić: Mrtve vode, tempera-olja, 1956

Potem je padel ukaz: »Streljaj!« Zaropotali so mitraljezi in salve stotine pušk. Zaslišal se je prodoren krik in vrisk iz stotine grl. Žrtve so padale. Sin ob očetu, vnuk ob dedu, sosed preko sosedu.

Na vhodu ob spominski park v Bojniku je zapisano:

»Samo v enem dnevu 1942. leta Je roka bolgarskih fašistov tukaj ubila 476 nedolžnih prebivalcev tega kraja.

Nikdar ne bo ubila Bojnik in našega spomina.«

Število ubitih je zapisano; 476. Tu, v Bojniku pravijo, da je nepopolno, da so jih ustrelili mnogo več. Mnogi so v igri okoliščin preživeli to veliko bojniško dramo, rdeči februar Bojnika in vse Puste reke.

Svetozar Krstić-Tozda, zdaj direktor bojniškega Doma kulture, je imel takrat komaj deset pomladi. Povedal nam je:

»Kot da je vse to bilo včeraj. Naša hiša je stala blizu kraja, kjer so jih peljali na streljanje. Oddaljena vsega 200 metrov... Kakih sedem bol-

danka Popović. Zgrabil sem jo za roko in odpeljal do najbližje hiše... ostala sva živa.«

Slobodanko je pred kratkim srečal v Prištini. Dela v bolnišnici. Ima dvoje otrok. Spominja se streljanja:

»Zelo sem hvaležna Svetozaru. Rešil mi je življenje... da me ni našel, bi umrla od lakote, mraza.«

In Milan Randjelović, ki je imel leta 1942 devet let, se spominja:

»To se ne pozablja. In kako bi pozabil! Od sedem članov družine sem preživel samo jaz... Slučajno... Bil sem ranjen v nogo in roko.«

Ves Bojnik je bil na enem kraju, v enem dnevu. V očeh je gledal smrt... Umiralo se je... Zoperstavljalo bolgarskemu okupatorju.

Na spominskem grobišču beremo imena družin, ki so jih ubili: Randjelović, Stanković, Stojilković, Marković, Petković, Krstić...

...Bojniška občina, njeni prebivalci so ponosni na svojo zgodovino.

Danilo Kocić
Prevedla: M. Š.

Veselo snidenje

Ste že kdaj brali ali slišali, kako je Trebušnik hodil na Triglav? Slutim, da ob tem vprašanju kimate nad tem časopisom in mrmrate: »Seveda, seveda, le kdo ni slišal zanj, ko pa je tista zgodba tako smešna!«

No, ne bom vam pripovedoval zgodbo o debelušnem gostilničarju Antonu Kržišniku iz Žirovnice, znanem pod imenom Trebušnik; niti o njegovem vzponu na Triglav. Mož, ki je umrl že pred 53 leti, je zapustil ženo in kopicot otrok – kar precej čez deset – in gostilno, ki se po njem imenuje »Pri Trebušniku«.

V posebni sobi te gostilne so se pred kratkim prvič po vojni zbrale vse preživele vaške sekretarke Slovenske protifašistične ženske zveze s območja desetih vasi krajevne skupnosti Žirovnica. Najstarejša med njimi je bila Fajdigova mama iz Vrbe z ilegalnim imenom Botrca, ki že nosi »deveti križ«. Z Rodin, rojstne vasi pisatelja Janeza Jalna, je prišla Ivanka Klinar, iz Smokuča Mara Rebolj-Dolinarca, iz Zabreznice Mara Kac-Nadižarjeva (ilegalno ime Jana), s Sela pa Micka Kokalj-Urška.

Na srečanje so povabile sekretarko odbora SPZZ za jeseniško okrožje Vido Gantar, sekretarja odbora OF in komiteja KPS Žirovnica-Lesce Tineta Dolarja-Čirota in terenskega političnega delavca, ilegalca Albina Zemlja-Nandeta iz Žirovnice.

Oživeli so spomini. Sprva škripajoče kot staro mlinsko kolo, potem pa so se srca in spomini mladostno razgibali, kot bi se vse v trenutkih srečanja pomladile za 35 let.

Micka Kokalj in Vida Gantar sta rojakinji iz Poljanske doline. Že v decembrski vstaji 1941. leta v Poljanski dolini sta se pogovarjali z uporniki. Vida je od Mickinega brata, člana pokrajinskega odbora OF za Gorenjsko Toneta Peternelja-Igorja marca 1943. leta dobila nalogu, naj v Poljanah organizira skofjevske aktiv, takoj nato pa še odbor SPZZ Poljane. Tako je bivša dekla Vida postala prva sekretarka SKOJ in odbora SPZZ v Poljanah. Dobro se spominja prvih skofjev: Danice, Milene in Jožice, iz odbora SPZZ pa Angele Trpin, Pavle Gerlevo in Stanke Marolt.

Podplati so bili vse bolj vroči in novembra 43. leta je šla v ilegalo. Decembra 1943. leta je postala sekretarka rajonskega odbora SPZZ Poljane. To je bil velik rajon in Vida je obiskovala žene po vaseh: Javorje, Žetina pod Blegošem, Malenski vrh, Hotavlje, Gorenja vas, Volaka, Cebrače, Vinharje, Kovski in Bukov vrh, a teh vasi je še in še.

Februarja 1944. leta so jo kot članico pokrajinskega odbora SPZZ poslali za sekretarko okrožnega odbora SPZZ Jesenice. Organizirala je žene od Kranjske gore do Radovljice in Bohinja, hodi la po Karavankah, Pokljuki in Jelovici. Včasih v partizanski uniformi, drugič v civilni obleki. V ožjem odboru oz. sekretariatu so bile Ivanka Kozelj-Špelca iz Bodeše pri Bledu, Jelenčeva Mihae-

la z Jesenic, Micka Kokalj-Urška in Zora Šimnikar z Rečice pri Bledu.

V drugi polovici februarja 1945. leta je vodila 26 delegatk na konferenco SPZZ za Gorenjsko in Primorsko, ki je bila od 25. do 27. februarja v Cerknem. Na tej konferenci je bilo odlikovanih 41 aktivistk SPZZ, od tega iz jeseniškega okrožja štiri: Vida Gantar, Micka Kokalj, Francka Vrevc (z Bleda) in Angela Čuden iz Česnjice v Bohinju.

Eh, kako hladno delujejo ti podatki! Pozabljam, koliko so tvegale in trpele, da so prišle v Cerkno. Na primer Micka Kokalj-Urška s Sela je tedaj imela moža Jožeta v partizanih, doma pa tri mladotne sinove. Kaj naj jim reče, kam gre? Kaj naj reče sosedom, ko bodo opazili, da je ni doma? Kaj naj reče policiji, če jo na vlaku do Škofje Loke vpraša, kam je namenjena? In potem kje je še zasneženi Blegoš! Enkrat je že bila v gestapovskih krempljih zaprta v Begunjah. Igle so ji zabadali za nohte, a ni

daj? Zbežala je proti bližnji grapi, se usedla na aktovko in že je drsela po zmrznjenem snegu navzdol s takšno hitrostjo, da bi se zagotovo ubila, če bi se zaletela v kako skalo ali deblo. Sedeči smuk se je srečno končal in Botrca se je vrnila domov v Vrbo.

Spomini se grmadijo in občasno zaplamtijo kot kresovi ob državnih praznikih. V srcu čutijo toplino, zadovoljstvo. Storile so svojo dolžnost: v vojni in po vojni v obnovi domovine. Govorijo o ženah, ki so požrtvovalno delale v ženski organizaciji in nasploh v OF, a jih ni več med nami. Kupile so tri šopke rož in jih odnesle na grobove padli partizanki Katrine Dezman s Sela, Franciški Bohinje iz Smokuča in Šofčevi Franci z Brega. Naj jim bo v večno zahvalo in spomin.

Med slavnostnim srečanjem je bil na mizi lep šopek rož. Po srečanju so ga odnesle v socialni dom dr. Fr. Berglja na Jesenice, kjer preživlja jesen svojega življenja znana aktivistka Malka Tav-

Nekdanje vaške sekretarke SPZZ in aktivisti OF pred Trebušnikovo gostilno v Žirovnici:
Od leve proti desni: Sekretar OK KPS Žirovnica-Lesce Tine Dolar-Čiro, Ivanka Mulej-Botrca, Albin Zemlja-Nande, Ivanka Klinar, Mara Rebolj-Dolinarca, Vida Gantar, Mara Kac, Julka Rejc-Jana in Micka Kokalj-Urška.
foto Janez Dolžan

zinila besedice o delu za OF. Na poti proti Blegošu se teh zlohotnih spominov ni mogla znebiti, v svobodnem Cerknem pa je bilo vse veselo razigrano, na konferenci pa borbeno in delovno vzdušje.

Pa še tisti pripetljaj Fajdigove mame iz Vrbe. Njen sin Janez je bil v Presernovi brigadi in nekega dne je zvedela, da je prišla brigada na Jamnik nad Kropo. V torbico je nabasala hrano, perilo in malo kačje slane in že se je z vlakom odpeljala do Otoč, potem pa peš v hrib na Jamnik. Sicer je sina večkrat obiskala, tudi na Primorsko je šla za njim, toda tisti z Jamnika ji je ostal še posebej v spominu. Pihal je mrzel veter in sneg je poledenel. Kmalu po snidenju s sinom so odnekod prilezli Nemci in spregovorilo je orožje, da je bobnelo po hribih. Kam se

čar iz Žirovnice, mati padle partizanke Rie, ki je padla septembra 1942. leta na Jelovici, ko je skušala pomagati ranjenemu poveljniku gorenjskih partizanov Jožetu Gregorčiču. Te nekdanje ženske aktivistke so nam ponovno kot v vojni, spet lahko za vzor: Vse stroške srečanja so same plačale, same so kupile tudi vse šopke rož. Že vnaprej so se odrekale kakršnegakoli dinarja iz družbene blagajne te ali one družbenopolitične organizacije. Brele so, koliko milijonov smo Jugoslovani lani porabili za reprezentanco, za darila, kavičice in pijačo. Včasih se sicer mora nekaj dati za pogostitev gostov, za jubilate ob proslavah, toda morali bi biti malo bolj skromni. Tako menijo nekdanje aktivistke OF.

Foto: Janez Dolžan
Jože Vidic

Jože Vidic:

3

Prešernova Vrba med narodnoosvobodilnim bojem

In ta vražji prah, ki si je utrl pot skozi špranje med deskami, je začel Ivanu lesti v grlo, nos in oči. Šlo mu je na kihanje in kašljanje prav tedaj, ko je nad seboj zaslišal vojaške korake. Kapa je močno pritiskal na usta in nos ter skušal čim bolj počasi dihati. Koraki zgoraj pa so odmevali, kot bi bila nad njim parada in ne preiskava. Slišal je nemško govorico, nekdo je po nemško govoril o mesu in hrani (toliko je Ivan znal nemško). Potem so se koraki oddaljili in čez kakšno uro je zaslišal mamin glas: »Zlezi ven, kjer že si, so že odšli.«

Na skednju sta oba strmelela v razmetan kupček sena. Nemci so ga prebadali z bajoneti, iskali so živo meso, dobili pa suhega. Morda so ga bili bolj veseli kot »živega«. Vse so odnesli s seboj.

Zvesti pes

»Pri Lenčku in Ropretu v Vrbi smo bili partizani zmeneženi za znamenje, po katerem bodo oni vedeli, če mi skrivaj ponoči pridemo na njihov skedenj in se zarijemo v seno ali slamo ter zaspi-

mo se bližali Vrbi in smo slišali njegov lajež, nismo šli naprej, dokler ni utihnil, potem pa previdno korak za korakom. Če nam po laježu ni pritekel naproti, nismo šli naprej, ker bi lahko nemška ali domobranska zaseda gospodarju ukazala, naj psa nekam zapre in pomiri.

Včasih si mislim: Ropretov pes si je pa res zaslužil odlikovanje!«

Padli Vrbnjani

Od Vrbnjancev so bili v partizanih brata Janez in Anton Mulej, Fajdigova; brata Ivan in Franc Pristov, Boštjanov; brata Franc in Ivan Šiler, Srajeva; brata Anton in Alojz Prešeren, Lenčkova; brat in sestra Jože in Ida Gazvoda; Peter Bernard, Janko Prešeren, Ropretov in Jože Prešeren, Šobčev.

Od teh so padli: brata Alojz in Tone Prešeren, Lenčkova, kmečka sinova. Alojz je bil poročen in oče dveh otrok. Padel je 28. VI. 1944. leta v borbi z Nemci na Ledinah pri Idriji, star 34 let. Kje je padel Tone, ni znano.

Jože Prešeren, Šobčev, rojen 15. februarja 1909. leta, je bil sin bajtarja. Zaposlen je

ne pa je šel 24. decembra 1944. leta. Padel je v hudih bojih med zadnjo nemško ofenzivo na Primorskem 1. aprila 1945. leta na Vojskem.

Franc Pristov, Boštjanov, je bil rojen 26. 12. 1919. leta. Bil je kmečki sin in je delal v železarni, po poklicu je bil šofer. V partizane je šel aprila 1944. leta. V njegovem življenjepisu, ki so ga napisali po vojni in je ohranjen v Gorenjskem muzeju, piše: »Na službeni poti je 3. marca 1945. leta padel v nemško zasedo pri Čepovanu in tako končal svoje življenje.« Njegov brat Ivan, ki je bil pri VOS in OZNA, je po vojni več let iskal njegov grob, toda zaman. Slišal je, da je bil Franc na tečaju obveščevalcev pri IX. korpusu in so jih menda med zadnjo ofenzivo precej ujeli sovražni vojaki. Med Novo Gorico in Čepovanom je spominsko obeležje skupini neznanih borcev NOV, ki so jih zajeli četniki in pomorili po »četniško«. Menda je bil med njimi tudi Franc Pristov (njegov brat prosi vse, ki so ga poznali in jim je znana njegova usoda, da mu to javijo na uredništvu TV-15).

Peter Bernard je bil rojen

Ob prazniku inženirskih enot

Gradimo svojo domovino

Sestintrideset let je tega, ko je inženirska četa vrhovnega štaba, poleg porušenega, zgradila nov most čez Neretvo in s tem omogočila umik borcev in ranjencev iz sovražničkovega obroča.

V spomin na ta znameniti dogodek iz NOB smo minuli teden praznovali dan inženirskih enot JLA.

Ob tem prazniku je bila na fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo krajša, vendar prijetna slovesnost ob otvoritvi razstave in ob razglasitvi prevzema patronata nad 1. inženirsko brigado sedmega korpusa. Ob tem praznovanju dneva inženirskih enot so na fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo še posebej poudarili, da so ta dan na fakulteti želeli še posebej povezati s praznovanjem inženirske enote iz Celja, ki se je s svojim delom še posebej izkazala pri gradnji ceste na Pokljuko in ki po ukažu vrhovnega komandanta tovariša Tita nadaljuje tradicije Prve inženirske brigade sedmega korpusa NOV.

Nekdanji načelnik prve inženirske brigade, sedaj doc. dr. inž. Srečko Cerar je ob tej priložnosti še posebej poudaril:

»V samem začetku naše borbe proti okupatorju so prvi odredi in čete NOV rušile železnice, mostove, minirale ceste, daljnovođe... Ob miniranju mostov je bilo potrebno tudi znanje. Prekopavali smo ceste, da so bile za transport neuporabne, prisilili sovražnika na obvoze ali na počasno vožnjo, da smo ga lažje napadli ali drugače onesposobili.

Čeprav je bila vojna vihra še na vrhuncu, je bilo treba misliti tudi naprej, na zmago, na obnovo, da bo tudi nam kmalu koristila porušena proga, cesta...

Pri posameznih divizijah NOV so bile ustanovljene manjše čete minircev, inženircev, ki so opravljale v prvih letih vojne le rušilne akcije, na osvobojenih ozemljih pa so se ustanovljale delavnice, ki so oskrbovale prebivalstvo, zlasti pa partizane v borbenih enotah.

Tako tehnično organizacijo smo imeli tudi v Južni Italiji 1944. leta v Gravini, kjer je bilo zbi-

ralno taborišče za Drugo, Tretjo, Četrto in Peto prekomorsko brigado. Enota tehnikov je preurejala Altamuri, Gravini, Tarantu in še druge številne stavbe, šole, fašistične domove v bolnišnice za ranjence, ki so jih vozili avioni iz Srbije, Dalmacije, Hrvatske, Slovenije in Bosne.

Kaj kmalu se je v Sloveniji porajala potreba po ustanovitvi večje inženirske tehnične enote, ki naj bi bila sposobna prevzeti večje akcije pri gradnji aerodromov, cest, mostov in železniških prog.

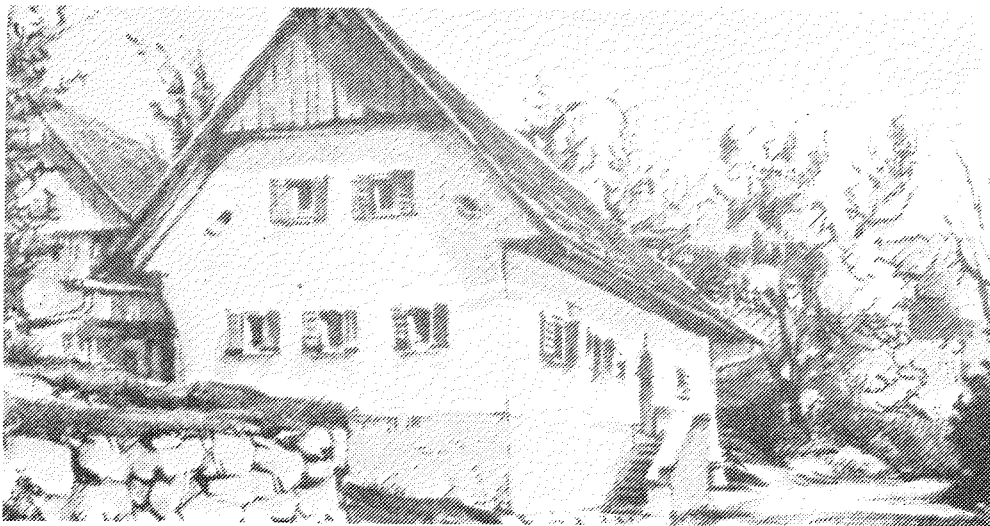
Tako je že sredi januarja 1945. leta glavni štab NOV in PO Slovenije izdal odredbo, naj se iz tedanjih inženirskih enot, minerskih bataljonov v divizijah, razvijejo večje inženirske enote, ki bodo postale operativna vojska. Tako je bil pri glavnem štabu NOV in PO Slovenije osnovan inženirski oddelek pri štabih Četrtega, Sedmega in De-

no, ne da bi morali zgraditi most čez Grubarjev kanal, za katerega smo menili, da ga bo sovražnik ob umiku porušil. Ilegalci so preprečili rušenje mostu in nam prihranili delo, ki nas je po končani vojni čakalo pri gradnji proge Pragersko-Kotoriba, pa na Preserju, Šempetru na Krasu (zdajšnji Pivki) itd.

Sedemdeset dni in noči je brigada bila bitko za zgraditev proge, kjer je bilo 33 mostov, med njimi pa največji tisti preko Drave v Ptuj in Mure v Kotoribi ter Studenčnice nedaleč od Ptuja.

Po opravljenem delu smo se vrnili v Ljubljano, kjer je bila naša brigada novembra 1945. leta razenotena. Vsa tehnična sredstva pa so bila izročena takrat ustanovljenemu gradbenemu podjetju »Gradis« iz Ljubljane.

Skupščina občine Ptuj je brigadi 8. 8. 1975. leta

mo,« se spominja nekdanji sekretar OK KPS Žirovnica-Lesce Tine Dolar-Čiro. »Včasih smo prišli in se sploh nismo javili gospodarju. Toda v takih prilikah smo v tisti hiši ostali čez dan, zvečer pa smo spet šli naokrog, kot nam je narekovalo politično delo. Na slamoreznico smo obesili klobuk ali civilno kapa. Ko je gospodar zjutraj prišel na skedenj po krmo za živino in je opazil pokrivalo na slamoreznici, je že vedel, da ima goste. V takem primeru nas ni klical, ampak nam je prinesel hrano in jo dal na dogovorjeno mesto. Posebno v primerih, če je šla družina delat na polje, da nismo bili lačni.

Pri Ropretu so imeli velikega črnega psa. Nas terence je bil tako navajen in tako naučen, da nam je vedno brez laježe pritekel naproti in nas spremljal do hiše. Njegovo ponašanje je bila za nas najdragocenejša vest: v bližini ni tujca ali sovražnika. Če

bil v jeseniški železarni. Z ženo Rezko sta stanovala na Selu pri Žirovnici, kjer so ga aprila 1943. leta skušali Nemci aretirati, a mu je uspelo pobegniti v partizane. V spopadu z nemško patruljo je padel že čez dobra dva meseca v Karavankah 29. junija 1943. leta.

Anton Šiler je bil rojen 9. junija 1924. leta. V Ljubljani se je izučil za vodovodnega instalaterja. Ob okupaciji se je vrnil domov in 6. decembra 1943. leta odšel v Prešernovo brigado. V partizanih je bil le nekaj dni. Že 27. decembra 1943. leta so ga Nemci ujeli v Poljanski dolini (med bojem s Prešernovo brigado) in odpeljali v begunjske zapore. Čez 12 dni, to je 8. januarja 1944. leta so ga ustrelili v skupini tridesetih talcev v Mengšu.

Franc Prešeren, Ropretov je bil rojen 13. 8. 1913. leta v kmečki družini. Delal je v jeseniški železarni. Za OF je delal od leta 1943, v partiza-

17. februarja v zaselku Dražlovica, vas Podlonk pri Železnikih. Z družino je stanoval v mežnariji v Vrbi, delal pa je v Železarni. V NOV in POS je bil mobiliziran 24. decembra 1944. leta. Bil je bорец v 2. bataljonu Kokrškega odreda in je sodeloval pri osvoboditvi begunjskih zaporov.

Njegova smrt je skrivnost. Mrtvega so dobili otroci ali neka ženska v Dobrovi nad Zgošjo pri Begunjah in to na dan osvoboditve Begunj 4. maja 1945. leta. V Begunje je prišel s puško, ko pa so našli mrtvega, je ob njem ležala brzostrelka, puške pa ni bilo nikjer.

Zapustil je ženo in šest mladoletnih otrok (njegov sin Ivan Bernard se je razvil v odličnega planinca in alpinista in kot tak se je pred približno petnajstimi leti smrtno ponesrečil v Juljskih Alpah).

Konec

Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo je prva fakulteta, ki je prevzela patronat in s tem še bolj utrdila vez med fakulteto in JLA

vetega korpusa operativne cone pa inženirski odseki.

Dvajsetega aprila 1945. leta pa je bila ustanovljena gradbena brigada, ki so jo sestavljali štirje bataljoni, med katerimi je bil eden usposobljen za postavljanje mostovnih konstrukcij, dva bataljona za cestna dela, en bataljon pa je bil delavniški bataljon. Istega dne je bila ustanovljena tudi prometna brigada.

Ob številnih delovnih in borbenih uspehih smo prispeli 7. maja na Turjak, 9. maja pa v Ljublja-

ob 30-letnici podelila plaketo občine Ptuj, občina Ljubljana Center pa je lani podelila brigadi domcil.

Patronat nad brigado je prevzel Gradis 7. junija 1977. leta. Drugi patronat pa je prevzela fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo pred nekaj dnevi ob prisotnosti številnih predstavnikov te fakultete, nekdanjih borcev brigade, študentov in predstavnikov družbenega ter političnega življenja v občini in republiki.

Tone Urbas

Čeprav sem že več kot 10 let iz dokumentov in pripovedovanj poznal tragično usodo obveščevalca Istrskega odreda Antona Klobasa-Nina, doma iz Škocjana pri Kopru, se mi ni pred dvema leti, ko sem se preselil na Bonine, niti sanjalo, da se je to odigralo pri manj kot kilometru oddaljenem sosedu, pri hiši št. 65, sedanje lastnice Vilme Babič-Andrijašič. Prav ta okoliščina mi je omogočila, da dogodek proučim in ga pojasnim tudi po pripovedovanjih domačinov, da bi bil ohranjen v kar najbolj pristni obliki v zgodovini NOB Slovenske Istre.

Naporno in nevarno obveščevalno delo pred nesrečo

Iz vojnega in tudi pojnega obdobja poznamo neštete primere, ko so borcem in drugim udeležencem vojne zaradi preutrujenosti, dolgotrajne napetosti in strahu popustili živci in so v takšnem stanju neprimerno ukrepali ali storili dejanja, ki ga v normalnih razmerah ne bi. In tako se je zgodilo tudi Klobasu, toda kali njegove zle usode so bile tedaj stare že okoli 6 mesecev. Segale so v julij 1944, ko je obveščevalni center Istrskega odreda v skladu z navodili obveščevalnega oddelka GŠ Slovenije ustanovil v Slovenski Istri svoj obveščevalni točko. Njena glavna naloga je bila zbiranje podatkov o sovražnikovih oboroženih silah in njegovem vojnem delovanju na območju Slovenske Istre in južnih predmestjih Trsta. Točko sta pomagala ustanoviti obv. oficirja IO Jože Markučič-Pepi in Ivan Dodič; vodil pa jo je Vlado Čebihin. Z njim pa je delal razen Klobasa še Jože Pečar. In kot nam dokazuje ohranjeno gradivo, so vsaj po 23. juliju 1944 redno zbirali pomembne obveščevalne podatke, jih urejali in dnevno poročali odrednemu obveščevalnemu centru v Brkine.

Komu in v kakšne namene so bili podatki potrebni?

Istra je postajala po angloameriški ofenzivi v Italiji in izkrcanju njihovih čet v Severni Franciji (Akcijski Overlord - 6. junija 1944) vsebolj občutljiva in čedalje pomembnejša za oba vojskujoča se tabora ne le zaradi narodnostnih stičišč Slovencev, Hrvatov in Italijanov ter teženj italijanskih fašističnih in iredentističnih krogov, da si jo po vojni spet prilastijo, temveč še bolj zaradi partizanskih vojaških operacij in teženj Angležev, ki jim je botroval sam predsednik vlade. W. Churchill, da izkrcajo svoje čete na istrski in tržaški obali. Nato pa od tam hitro prodoro v Podonavje in presekajo Nemcem zveze med njihovo vzhodno in južno fronto na Balkanu in v Italiji.

Zaradi opisanih razlogov je morala partizanska obveščevalna služba sprotno in skrbno dremati vse nacistične ter fašistične vojaške ukrepe v Istri. In da bi svoje naloge nemoteno opravljali, so si člani obveščevalne točke uredili tri skrivališča - bunkerje: prvi je bil v žlebu med Trsekom in Zabajlami (rabili so ga le za občasno delo in shrambo arhiva), drugi je bil v ruševinah neke požgane hiše v Loparju in so ga uporabljali le v najnujnejših primerih, tretji najpomembnejši je bil v vinogradu med Tribanom in Šantomu (sedaj Škocjan).

Obveščevalci so bili dobro povezani s svojimi viri - predvsem s terenskimi obveščevalci in zaupniki po sovražnih postojankah in ob prometnih zvezah. Ti so zbirali poročila po javkah, od koder so jih kurirji ali obveščevalci sami odnašali na obveščevalno točko. Hkrati so bili obveščevalci tesno povezani tudi s partizanskimi enotami, ki so poleti in jeseni 1944 delovale v Slovenski Istri - 1. bataljon Istrskega odreda, bataljon Alma Vivoda, 1. četa V. bataljona VDV, Komanda mesta Koper - in so jih obveščali zlasti o sovražnikovi dejavnosti in zavarovanju tistih sovražnikovih objektov, ki so bili za njihovo dejavnost pomembni, npr. proga Kozina-Buzet idr.

Obveščevalci so dobili fonogram nemškega štaba

Poleti - zlasti julija in avgusta 1944 - je obveščevalna točka v relativno ugodnih pogojih zelo uspešno delala. Tako ji ni le uspelo zbrati podatke o vseh sovražnikovih enotah v postojankah v Slovenski Istri, temveč tudi dobiti 28. julija s posredovanjem Darka (Gualtieri Degrasija), člana italijanske GAP skupine iz Izole prepis fonograma št. OPN 324/P, s katerim je poveljstvo nemške vojske ukazalo svojim enotam v Jadranski operativni Coni, naj takoj zapro črto Trst - gora Učka v Čičariji in začno na njej utrjevati vse prehode.

Po tem - ključnem odkritju so člani obveščevalne točke sprotno ugotavljali nemške ukrepe v realizaciji tega ukaza in v boju proti partizanom ter o tem poročali odrednemu obveščevalnemu centru. Zato je lahko glavni štab Slovenije že isti dan 28. julija poročal vrhovnemu štabu NOVJ, da Nemci nadaljujejo v Istri z ukrepi, ki kažejo na to, da pričakujejo zavezniško invazijo.

Naslednji dan pa je GŠS obvestil VŠ NOVJ, da so se sestali v Kopru nemški in italijanski fašistični predstavniki in razpravljali o ukrepih za boj proti partizanom, ki da vsebolj ogrožajo najpomembnejše obmorske prometne poti in postojanke.

Tragična smrt Antona Klobasa-Nina

Čeprav sem že več kot deset let iz dokumentov in pripovedovanj poznal tragično usodo obveščevalca Istrskega odreda Antona Klobasa-Nina, doma iz Škocjana pri Kopru, se mi ni pred dvema leti, ko sem se preselil na Bonine, niti sanjalo, da se je to odigralo pri manj kot kilometru oddaljenem sosedu, pri hiši številka 65, sedanje lastnice Vilme Babič-Andrijašič. Prav ta okoliščina mi je omogočila, da dogodek proučim in ga pojasnim tudi po pripovedovanju domačinov, da bi bil ohranjen v kar najbolj pristni obliki v zgodovini NOB Slovenske Istre.

Nemška oficirska komisija na Škofijah in Lerchovi protipartizanski podvigi

Že 30. in 31. julija so obveščevalci ugotovili, da se je na Škofijah sestala nemška oficirska komisija, v kateri sta bila 102 oficirja - med temi 6 generalov - in si ogledovala utrdb in položaje, primerne za utrjevanje.

Potem so si dogodki in obvestila o njih bliskovito sledili: najprej je zastopnik višjega vodje SS Odila Globocnika SS major Ernst Lerch (sedaj živi v Celovcu na Koroškem in dela kot turistični strokovnjak) v največji tajnosti pripravil obsežnejšo protipartizansko ofenzivo »Prien« v severnem delu Slovenske in Hrvaške Istre in jo od 8. do 11. avgusta sam vodil. Za konec avgusta pa je pripravil še en podoben »podvig«. Vendar so budni obveščevalci prvič še preočasno na miljskem območju odkrili Lerchove nakane in le dobre 3 ure pred nemškim napadom ob 1. uri zjutraj 8. avgusta obvestili štab 1. bataljona

IO v Trseku. Zato je okrepljena nemška 2. četa 1. bataljona 137. polka 188. divizije, ki je pod poveljstvom poročnika Jansena že sredi noči hitela od Kozine proti Kubežu, Popetram in Trseku, nalletela na prazno.

Navzlic spodleteli ofenzivi je sovražnikov pritisk potem hitro rasel, saj so mu neprestano prihajale okrepiteve, tako je bilo 10. avgusta v vsej Istri (Slovenski in Hrvaški) okoli 20.000 nemških in satelitskih vojakov, do konca meseca pa se je njihovo število povečalo na približno 40.000, saj so od 17. do 24. avgusta prepeljali s Češkega tja celo 237. pehotno divizijo in nekatere druge enote. Tako so takrat razmestili k cesti Reka-Trst med Kozino in Rupo tudi svoj izbojev proti IX. Korpusu znani in zelo izkušeni bataljon »Heine« (1. bat. 139. polka 188. div.), ki je bil dotlej v Idriji. Zato, se je medtem tudi na operativnem območju Istrskega odreda število sovražnih vojakov povečalo od 8357 na približno 15.000, pozneje pa je naraslo na več kot 20.000.

Zaradi utrjevanja prehodov iz Istre proti notranjosti so Nemci z Rainerjevim odlokom že v začet-

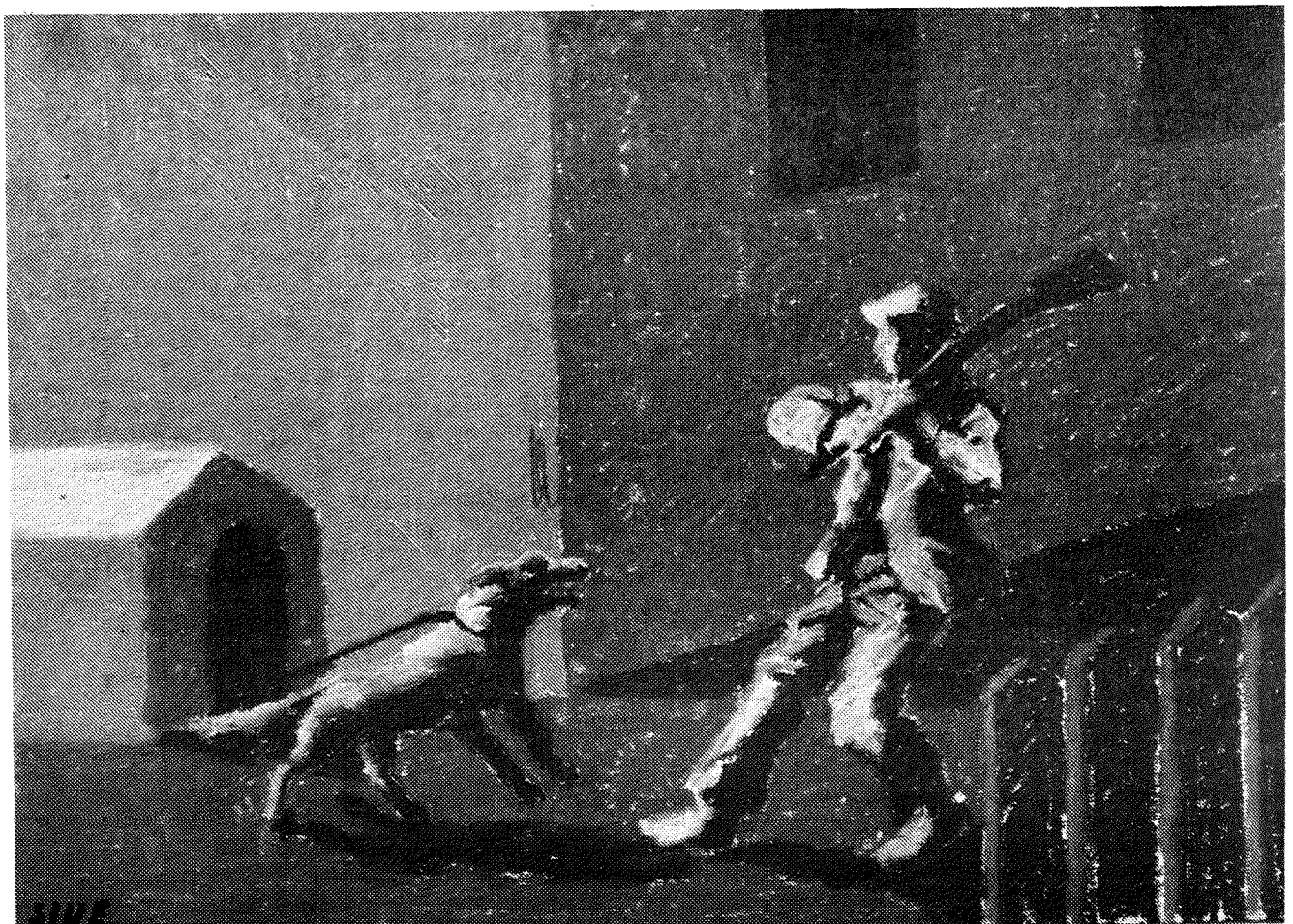
ku avgusta razglasili prisilno delovno mobilizacijo moških letnikov, rojenih od 1914. do 1926. leta in jih odgnali kopat bunkerje v Čičarijo.

Po ofenzivi »Prien« je sledilo še več čistk. Zato sta se 1. bataljon Istrskega odreda in četa VDV v začetku septembra umaknili iz Istre v Brkine, bataljon Alma Vivoda pa je bil konec novembra razbit. Obveščevalci pa so ostali in v izredno nevarnih razmerah delali s še večjo intenzivnostjo, kajti treba je bilo sprotno beležiti razmestitve in premike sovražnikovih čet, prevoz orožja, streliva in drugega vojnega materiala, ugotavljati gradnjo utrdb, polaganje prepek, minskih polj idr. In vse to so trije obveščevalci s pomočjo najmanj 300 sodelavcev z veliko požrtvovalnostjo in izrednimi naporji do novembrskega deževja kar sprotno zmogli. Toda neprestane sovražnikove hajke so jih vsebolj utrujale in jih septembra najprej prisilile na umik v skalno sotesko pri Pregari, toda tudi od tam so morali že po nekaj dneh bežati v bunker pod Triban. Novembrsko deževje pa jih je pregnalo tudi iz njega. Zato so si uredili skrivališče v seni-

ku na domu pri Klobasovem stricu Karlu v vasi Šantomu (sedaj Škocjan pri Kopru).

Fašisti so zaman iskali partizanske obveščevalce na Klobasovem domu

Na Klobasovem domu, kamor so prenesli vse delovanje, so imeli le nekaj tednov znosen mir. Pošto sta po dnevu prinašala in odnašala kurir Bruno Bajc in kurirka Anita Klobas, Tonijeva sestra. Razmere za delo pa so postajale čedalje težje, saj so fašisti in Nemci v odsotnosti partizanskih enot vse pogostejše in intenzivnejše kontrolirali vasi in polja. Vinogradi in gozdički so bili pozimi golji, kajti v Istri ni iglavcev. Končno jih je dezerter iz 1. bataljona Istrskega odreda Alojz Grdina, doma iz Šantome, ki se je bil priključil Koprskim fašistom, v drugi polovici decembra izsledil in jih izdal. Nato pa 23. decembra pripeljal fašiste na Klobasov dom. Toda obveščevalci so bili pozorni, in so fašiste opazili že od daleč v dolini. Zato so skrili pisalni stroj v gnoj in nad stopniščem sneli dve deski v neometanem stro-

Klobas pa je, da bi se ubranil psa, zamahnil s puškinim kopitom.

pu, zlezli skozi odprtino na podstrešje, nato pa deski z zgornje strani spet pribili, nekaj žeblicev pa zabili skozi, da jih je Klobasov oče spodaj zakrivil in nanje obesil kite koruze. Komaj so to uredili, že so fašisti obkolili hišo.

Kako so jih potem fašisti zaman iskali, prepustimo besedo Vlado Čebohinu, ki je ta njihov »podvig« doživel in preživel ter ga 28. januarja 1967 na željo pisca teh vrstic takole opisal:

... Fašisti so takoj začeli preiskovati hišo in skrbno pretaknili vse prostore. Ko so prišli na stopnišče, so vprašali Klobasovo mater, kaj je na podstrešju? Odgovorila jim je v italijanščini, da je mrtvo (prazno) podstrešje, zato so začeli tolči s puškinimi kopiti po stropu, da bi našli vhodno odprtino, vendar jim to ni uspelo, ker je na pokrovu visela koruza. Da bi se prepričali, ali je podstrešje res prazno, so se povzpeli skozi, odprtino na podstrešje, vendar niso na našo srečo ničesar opazili.

Medtem smo mi trije (Čebohin, Pečar in Klobas) ležali zleknjeni v temnem kotu podstrešja z na strel pripravljenim orožjem. Jaz sem imel v rokah dve pištoli in ročno bombo »sifonario«.

Pečar in jaz sva v tistem kritičnem trenutku neko uspela obvladati psihozo strahu in napetosti. Klobasa, ki ni tvegale sebe, temveč vso družino, pa so zaskrbljenost, vegetativna reakcija in strah, silili na bruhanje. Vendar se mu je uspelo s skrajnimi naporji volje obvladati, ker bi nas bil sicer z njim odkril in pogubil. Toda bil je tako močno živčno pretresen prizadet in prestrašen, da se več ni mogel obvladati in preudarano ravnati...«.

Kako se je Klobas ponesrečil?

Fašisti so odpeljali Klobasovega očeta Antona in kurirja Bruna Bajca, izropali hišo in odšli proti Koprju. Med potjo so Bajca strašno pretepali in ga nato ustrelili. Tudi naši obveščevalci so si morali po odhodu, fašistov na vrat in nos poiskati drugo zatočišče, ki so ga našli pri neki kmetiji v gornjem delu vasi Potoki. Od tu je bil 25. decembra vodja obveščevalne točke Čebohin odpoklican na obveščevalni center v Brkine.

Ostala sta Pečar in Klobas, ki se še ni bil pomiril. Obveščevalno delo je bilo treba nadaljevati. In kot se je 6. februarja 1974. spominjal sedaj že pokojni Jožko Pečar, sta se 27. decembra 1944 zvečer on in Klobas napotila s Čepin v Potokih in proti Boninom, od koder sta nameravala mimo Bertokov na območje Milj, da bi se sestala z najpomembnejšim obveščevalcem Billom, ki jim je pogostoma dobavljaval izredno pomembne podatke. Tako so npr. s tistega ob-

močja dobili tudi skice o razmestitvi minskih polj ob obali, ki jih je bil narisal v nemškem štabu nek major bivše italijanske kraljeve vojske.

Noč je bila tiha in hladna. Potovala sta pazljivo in tiho, ker je bilo na levi ali jugozahodni strani na Pomjanu nemška artilerijska postojanka, ki ji je poveljeval grof por. Windischgrätz. Klobas je bil oborožen z mavzerico in je bil kot domačin za vodnika. Ko je zavil s ceste Potoki – Vanganel desno in se po približno 50 metrih približal vogalu hiše št. 65 (Škvarove) je zalajal nanj domači pes, ki po mnenju gospodinje Vilme Babič-Andrijašič ni bil nevaren. Klobas pa je, da bi se obranil psa, neustrežno reagiral s tem, da je prijel za cev – najverjetneje nezavarovane oz. neukočene puško in za mahnil z njenim kopitom nad psa. Ni ga zadel, pač pa se je ob udarcu kopita po zmrzlih tleh puška sprožila in izstreljek je iz neposredne bližine zadel 23. letnega Kobasa v trebuh. Domači – oče Jakob, mati Roza in hčerki Vilma in Nerina Babič, so bili še v hiši in so lajanje psa in strel komaj slišali. Pečar jih ni klical na pomoč, sami pa se niso upali ven. Ranjen Klobas se je sesedel in mu najbrž ni bilo več mogoče pomagati. Vendar se je Pečar napotil nazaj v Čepinje po ljudi, da bi Klobasa rešili. Z njim sta prispela brata Vili in Alverino Štok, nato pa se jim je pridružil še Anton Hrvatin. Pri hiši so si sposodili voz in ga samotež in z oslom odpeljali na Bonine. Vendar jim je med potjo v hudih mukah umrl.

Po dolgem razmišljanju so se potem odločili, da Klobasovo truplo prepelejo na njegov dom. Domači so ga potem pokopali in fašiste preliščili s tem, da so ga partizani nasilno odpeljali in da ga je nek partizan ustrelil, ko je poskušal pobegniti. Fašisti so nakani sorodnikov nasledili in celo izpustili iz Koprškega zapora Klobasovega očeta Antona.

Partizanski dezertar in fašistični vohun Alojz Grdina je bil ob osvoboditvi Kopra 30. aprila 1945 prijeto skupaj s še nekaterimi zakrknjenimi koprskimi fašističnimi zločinci. Potem pa mu je ljudsko sodišče prisodilo zaslužen kazni.

Spomin na pogumnega in tragično preminulega partizanskega obveščevalca Klobasa pa bo ostal med ljudmi vedno živ, saj ga sprejemajo mladi rodovi kot svojega vzornika.

Maks Zadnik

VIRI:

- Spomini Jožeta Pečarja iz leta 1974
- Spomini Vlada Čebohina iz leta 1968
- Poročila obveščevalne točke št. 1 AIZDG F 296a/4
- Ustni viri – Vilma Babič-Andrijašič, Bonini 65
- Ustni viri – Peter Muziča, Bonini 44.

Srečanje

»Mama, k partizanom pojdem!«

Srečanje s Fanči in z Leopoldom Kržišnikom bi lahko imenovala resnično doživetje. Petinsemdeset let sta napnila, pa bi jima človek mirne duše odšel deset. Gledam in razmišljam, kako je življenje, izpolnjeno z bogato vsebino in s skromnimi željami, lahko dolgo prijetno.

★

Drobno popisana dopisnica in na njej »pridite naju obiskat«, me je pripeljala v Dom ostarelih občanov v Dravljah: v sobici 520 in 521, kjer živita Fanči in Leopold.

Bežen pogled po prostoru. Spomini, uokvirjeni in porumeneli. Cvetje, »ki ga ima Polde tako rad«, je suho. Barvni televizor. (»Le zakaj ni več partizanščine v programu?«) In TV 15 od prvih dni, skrbno zložen. (»To je vendar naša zgodovina, čuvati jo moramo.«)

Lepo jima je tukaj. Tako pravita.

Nekoč je imela sina Janeza. Iz prvega zakona. Rodil se je 19. novembra 1922. Sama ga je vzgajala. Kadar ji je bilo hudo, je rekla: »Nikar ne jokaj, ti bom že jaz pomagal.« Dober fant je bil.

Ne, ni pozabila 5. decembra 1941:

»Mama, k partizanom pojdem!«

»Poglej se, mlad si, droban... še zime ne boš prestal!«

»Okupatorju ne bom služil... boril se bom, da bo vsem lepše, tudi tebi... mama!«

Osemnajst let in še nekaj je imel takrat sin Fanči Kržišnikove: Janez Prašnikar.

In po vojni so ji pripovedovali:

Bilo je nekje nad Savinjsko dolino. Lačen je zavil v prvo hišo, da dobi kruha, toplega mleka. »Sedi, gospodinja ti bo žgance skuhalo,« so mu rekli. Izdaja. Trije so prišli in ga ubili, septembra 1942.

»Ko bi ga vsaj ustrelili... pa so ga s puškinimi kopiti, revčka.«

Še so spomini:

»Ko je hodil v šolo, je imel srajco rdeče barve in katehetu to ni bilo prav. Vedel je moj fant, kaj pomeni to... In modre oči je imel, le poglejte na sliko... in hraber kurir je bil. Pravijo, da ga je imel Komandant Stane hudo rad.«

Fanči in Leopold živita skupaj že več kot trideset let.

Bilo je v noči od 6. na 7. maj 1945. Malo pred polnočjo je v njun dom v kletnem stanovanju na Trdinovi 7 v Ljubljani prihrumelo sedem črnorokcev s komandantom Hlebcem na čelu:

»Še nekaj rdečih psov bomo pobili!«

Ni bilo koticčka, ki ga ne bi pretaknili.

Od takrat je invalidka, potrebna tuje pomoči. Več vretenc so ji polomili. Tudi mladost je naredila svoje. Devet otrok je bilo doma in revščina taka, da bi se kamen zjokal. Opeko je nosila, garala od jutra do pozne noči.

»Ti si bila žrtev.«

»Kako vesela sem bila koščka kruha.«

»Kaj hočeš, brez borbe ni boljšega življenja.«

Janez Prašnikar, ubili so ga septembra 1942

Fanči in Leopold Kržišnik, fotografirana junija 1944

»Kaj naj naredimo s temi banditi?«

Eden izmed njih je prosil zanju. Leopold je delal kot gledališki biljeter na dijaškem stojišču in fant ga je spoznal.

(»Če bi ne bilo tega fanta, bi končala na Urhu.«) Pretepli so ju, brcali.

»Kako mora biti človek tak do človeka?« govori Fanči. Toplo in enostavno.

Tako se pogovarjata. Pustim ju in poslušam.

Svoboda? Jokali so od sreče in klicali: »Živeli osvoboditelji!« Tam po Dolenjski cesti so prišli na konjih... le Janeza ni bilo.

»Moja zgodba je drugačna,« se nenadoma obrne k meni Leopold Kržišnik.

Vse svoje življenje je »posvetil idealom delav-

skega razreda, boju za njegovo boljše in pravičnejše življenje – boju, ki ga je začela in vodila Komunistična partija Jugoslavije s tovarišem Titom na čelu«. Svetla življenjska pot. Boril se je pred, med in po vojni. (»Stari komunisti pravijo takšnim kot sem jaz.«) Med vojno organizirano delo v narodnoosvobodilnem gibanju od leta 1941, po vojni kar tri tisoč udarniških ur in deset let neumornega aktivističnega dela v Zgornji Šiški. (»Več je bil na terenu kot doma.«)

Tu je medalja zasluge za narod. Ponosen je nanjo. In pismeno priznanje, na katerem piše: »Vse priznanje in pohvala za njegovo požrtvovalno delo za izgradnjo socializma v naši domovini.«

Rodil se je na Jeličnem vrhu nad Idrijo. Revščina. Sam se je preživljal, z delom svojih rok in s poštnim srcem.

Pravi, da bi lahko knjigo napisal. Toliko je preživel.

Imel je čevlarsko delavnico. Mnogi so se ustavljali. Bole, Tone Tomšič, Bravničar. Spominja se Mihele in Marije, terenskih političnih delavk. Janeza Mavroviča, Albina Kozino. Sin Zdravko je odšel k partizanom maja 1942, hčerka Dragica je pomagala in prvo ženo so odpeljali v internacijo. Umrla je. Vstane in prinese letak: na njem je OF, srp in kladivo. Štampiljko, ki jo je sam naredil, je dal v muzej.

Se bi lahko pripovedoval! Tudi Kržišnikova sta, kot mnogi drugi, v ponos ilegalne Ljubljane obdane z bodežo žico, vgradila droban kamenček, svetel in rdeče barve. (»Čudno, da sva ostala živa... toliko imava za povedati. Saj boste še prišli?«)

In ob slovesu:

»Veste, za delavski praznik si vedno pripnem na prsi medaljo zasluge za narod... komunist sem in to bom do smrti. Kajne, Fanči?«

»Zakaj niso ubili mene, da bi sin živel... da bi gradil ta naš socializem. Ko pa jaz ne morem. Še v sosednjo sobo komaj prilezem. Tudi Polde je star.«

Takšna sta Fanči in Leopold Kržišnikova, tiha bojavnika našega boja za svobodo, srečo.

Milena Štrajnar

TEHNIKA – LJUBLJANA n. o. sol. o
Industrija gradbene keramike Trebnje

SINTER

keramične ploščice IKG

Sinter keramične ploščice se izdelujejo po povsem novem tehnološkem postopku suhe priprave surovine in suhega istočasnega stiskanja surovine (mase) in glazure, ter žganja na zelo visoki temperaturi do 1150°C, ki daje izdelku vrsto posebnih lastnosti:

- Izredno trdoto in odpornost glazure
- Izredno upogibno trdoto
- Odpornost na vremenske vplive, temperaturo sonca, ter popolno odpornost na mraz
- Odpornost na kisline in luge
- Odpornost na mehansko obrabo
- Uporabnost

6–7 po MOSH-ovi lestvici
300–400 kp/cm²
upijanje vode
1–3%

ustreza JUS-u, po naročilu izdelujemo popolno kislinsko odporne ploščice zaradi izredne trdote in debeline plasti glazure je le-ta skoraj neuničljiva

- za zunanje in notranje oblaganje
- za tla in fasade
- za industrijo in gospodinjstva
- za balkone in terase
- za posebne namene (nedrseče ploščice)
- glazirane in neglazirane v naravni rdeči in črni barvi
- gladke in nazobčene

200 × 200 × 10 in 100 × 200 × 10 mm kalibrirane v 5 nazivnih področjih +0,4 mm

Izvedba:

VSE BLAGO V ENI HIŠI:

- ZA DRUŽINO IN DOM
- ZA GOSPODINJSTVO
- ZA ŠPORT IN REKREACIJO

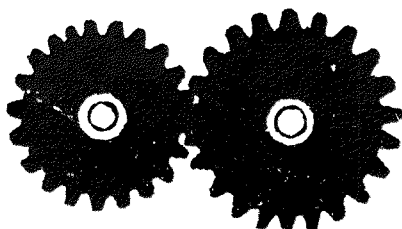

TRGOVSKO PODJETJE
namo
LJUBLJANA

nudi potrošnikom
v svojih veleblagovnicah v

- LJUBLJANI
- KOČEVJU
- ŠKOFJI LOKI IN CERKNEM
- VELENJU
- SLOVENJ GRADCU
- ŽALCU
- in
- na RAVNAH NA KOROŠKEM

- največjo izbiro blaga
- sodobno nakupovanje
- cene, ki so izdelkom primerne
- dostavo blaga na dom
- in
- nakupe na potrošniški kredit.

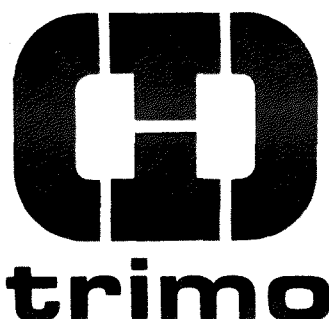
SPLOŠNO
LIVARSTVO
DOBOVA

Siva litina, bron,
medenina in silomin
za razne izdelke.

region

PROJEKTIVNI BIRO
p. o.
68250 BREŽICE
CESTA PRVIH
BORCEV 11 –
TELEFON 068-72 266

Projekti za visoke in
nizke gradnje ter
urbanizem.

TRIMO n. sol. o.
TOZD JK n. sol. o.
DOBOVA

IZDELAVA
JEKLENIH
KONSTRUKCIJ

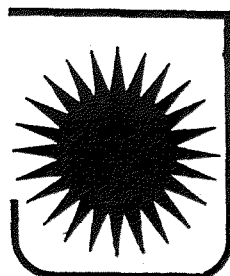
gozdno gospodarstvo
brežice n. sol. o.

Gozdno gospodarstvo Brežice s svojimi
TOZD proizvaja in nudi v prodajo:

- vse vrste gozdnih sortimentov,
- žagan in decimiran les,
- veliko izbiro stavbenega in ostalega gradbenega materiala,
- transportne in gradbeno urejevalne ter hortikulture storitve,
- veliko izbiro gozdnih sadik, okrasnega drevja in grmovja.

Vsem dosedanjim poslovnim
sodelavcem in novim koristnikom naših
proizvodov ali storitev se toplo
priporočamo.

INDUSTRIJA
OTROŠKE KONFEKCIJE

JUTRANJKA
68290 SEVNICA
SLOVENIJA

INDUSTRIJA OTROŠKE
KONFEKCIJE
»JUTRANJKA« n. sol. o.
Sevnica, Radna 3

Za naše najmlajše –
vedno z novitetami –
Industrija otroške
konfekcije
»JUTRANJKA«.

paloma

sodobna
higiena

žepni robčki

sladkogorska

DO „PREVOZ“ p. o.
Brežice

Poslovalnice
61000 LJUBLJANA, Proleterska 3, tel. 41 418, 41 609
11000 BEOGRAD, Đure Đakovića 23, tel. 762 757, 764 969
41000 ZAGREB, Tvrdkova 8, tel. 413 285, 410 929
68290 SEVNICA, Planinska 8, tel. 81 192

UPRAVA BREŽICE, CRNC 31 – TELEFONI: CENTRALA (068) 72 821, 72 822,
72 823, 72 824, DIREKTOR 72 103, PROMETNA SLUŽBA 72 233 – TELEGRAM:
PREVOZ BREŽICE – ZIRO RACUN PRI SDK BREŽICE, ST. 51620-901-10306

Organizacija združenega dela »PREVOZ«, BREŽICE

PRAVNA POSVETOVALNICA PRAV

Ivo Kosić

V 48. letu starosti je v Domžalah umrl tovariš Ivo Kosić. S štirinajstimi leti se je povezal z mladinsko organizacijo in delal za osvoboditev domovine. Izdan je bil in trikrat so ga aretirali, mučili po zaporih, celo do nezvesti. Kako je bil med ljudmi priljubljen, je pokazal pogreb, ki se ga je udeležila množica ljudi.

Danica Vrabec

Na pokopališču v Koprju smo se oktobra lani poslovili od tovarišice Danice Vrabec, stare komaj 51 let doma s Krasa. V NOB je sodelovala od julija 1943 do konca vojne kot kurirka in obveščevalka, za kar je prejela odlikovanja. Tudi po vojni je bila aktivna, dokler je ni prizadela huda bolezen.

Feliks Prelovec

Proti koncu preteklega leta je v Spodnji Idriji umrl upokojeni rudar Feliks Prelovec, rojen leta 1903. V NOV je stopil iz italijanske vojske v Italiji. Bil je borec v prekomorskih enotah. Boril se je v 26. hercogovski diviziji kot desetar v haubičnem bataljonu. Za sodelovanje v NOV je prejel dve odlikovanji.

Albert Kosovel

Pred meseci smo se na pokopališču v Vrtovinu pri Ajdovščini poslovili od soborca Alberta, rojenega leta 1911 v Batujah. Jeseni 1943 se je vključil v delo za NOB. Najprej je delal na terenu, nato je postal borec goriškega vojnega področja. Za svoje delo je bil dvakrat odlikovan.

Ivan Gričar-Žan

V 66. letu starosti je sklenil svojo življenjsko pot tovariš Ivan. Od njega smo se poslovili na mariborskem pokopališču. Leta 1939 je šel delat v Nemčijo; ob okupaciji se je vrnil v domovino in se vključil v NOG. Junija 1942 je šel z dvema bratoma v 1. štajerski bataljon. Konec vojne je dočakal v 10. brigadi na Dolenjskem kot bataljonski intendant.

Albin Grundner

V novembru lani smo se na ljubljanskih Zalah poslovili od soborca Albina Grundnarja, rojenega leta 1915 v Poljčanah. Povezan z organizacijo OF je bil ekonomska zveza s prvimi partizanskimi enotami na Dolenjskem. Septembra 1943 je stopil v brigado Matija Gubca in postal intendant 2. bataljona. Tudi po vojni je s svojo trgovsko stroko precej pomagal.

Jože Resnik

Sredi januarja je v Poljčanah nenadoma umrl Jože Resnik, ki se je rodil pred petdesetimi leti. S šestnajstimi leti je bil borec Prešernove brigade, pozneje pa v Jeseniško-bohinjskem odredu. Za hrabrost je bil odlikovan, dobil pa je tudi priznanje za sodelovanje pri razvoju strelstva.

Zoran Resinovič

V decembru lani smo se na izolskem pokopališču poslovili od tovariša Zorana, rojenega leta 1911 v Hrpeljah. Že pred začetkom vojne so ga italijanske vojaške oblasti mobilizirale v kazenski bataljon. Ko se je rešil, se je pridružil našim borcem. Najprej je bil v Bazoviški, nato v Ljubljanski brigadi. Po mučenju v Begunjah so ga poslali v neko nemško taborišče, kjer ga je aprila 1945 osvobodila ameriška armada. Ves izmučen se je najprej vrnil v svoj domači kraj, nato pa se je preselil v Izolo.

Prejel je medaljo za hrabrost.

Jože Pogačnik

Novembra lani smo se na pokopališču v Selcih poslovili od člana ZB Jožeta Pogačnika iz Češnjice. Najlepša leta mladosti mu je vzela prva svetovna vojna, nato pa se je pridružil še našim borcem za severno mejo. Bil je vedno narodno zaveden, priljubljen in spoštovan.

Janez Pajnič

Tiho se je poslovil tovariš Janez iz Bukovice. V letu 1942 so ga Italijani aretirali in ga zaprli v Ribnici, nato je moral v internacijo na Rab, Treviso in Gonars. Po prihodu domov je delal kot aktivist OF do konca vojne. Za požrtvovalnost mu bomo hvaležni.

Ivan Nučič

V letu 1942 je stopil k partizanom kot borec Notranjskega odreda, Tomšičeve brigade, 9. brigade in 15. divizije. Bil je obveščevalec. Demobiliziran je bil kot starejši vodnik. Dobil je orden za hrabrost in odred zasluge za narod 2. reda.

Terezija Tomšič

Poslovili smo se od tovarišice Terezije iz Krušincev. Borila se je za idejo socializma. Aktivno je delala v organizacijah ZK, SZDL, AFŽ, VVI in borcev. Njen zgled komunistke bo ostal in nadaljevali bomo začeto delo.

Milan Joh

Umrl je Milan Joh, borec Tomšičeve in Šercerjeve brigade. Za borbeno delo v NOB je bil odlikovan. Od njega smo se poslovili novembra lani na pokopališču v Apačah.

Rudolf Brvar

V Podlipici pri Izlakah je v sedemdesetem letu starosti umrl tovariš Rudi Brvar. V NOB je sodeloval že leta 1941. Od julija 1944 do osvoboditve je bil v gospodarski komisiji.

Ervin Kralj

Kot aktivistu OF so mu bile zaupane najrazličnejše naloge in zadolžitve. Pripadnost OF in revoluciji ni ostala prikrita sovrvažniku, prav tako ne njegova pot aktivista, ki se je po mučenju in trpljenju končala marca 1 nacističnem uničevalnem taborišču in pozneje v taborišču Buhenvald.

Gabrijel Švajger

Septembra lani smo na Barbari pri Prevaljah pokopali tovariša Gabrijela Švajgerja, rojenega leta 1904 na Pohorju. Bil je borec Bračičeve brigade. Večji del svojega življenja je preživel na Pristavi v Črni na Koroškem, med boleznijo pa je bil v Ravnah. Ohranili ga bomo v lepem spominu.

Albert Kosovel

Pred meseci smo se na pokopališču v Vrtovinu pri Ajdovščini poslovili od soborca Alberta, rojenega leta 1911 v Batujah. Jeseni 1943 se je vključil v delo za NOB. Najprej je delal na terenu, nato je postal borec goriškega vojnega področja. Za svoje delo je bil dvakrat odlikovan.

Zoran Resinovič

V decembru lani smo se na izolskem pokopališču poslovili od tovariša Zorana, rojenega leta 1911 v Hrpeljah. Že pred začetkom vojne so ga italijanske vojaške oblasti mobilizirale v kazenski bataljon. Ko se je rešil, se je pridružil našim borce. Najprej je bil v Bazoviški, nato v Ljubljanski brigadi. Po mučenju v Begunjah so ga poslali v neko nemško taborišče, kjer ga je aprila 1945 osvobodila ameriška armada. Ves izmučen se je najprej vrnil v svoj domači kraj, nato pa se je preselil v Izolo.

Ivan Nučič

V letu 1942 je stopil k partizanom kot borec Notranjskega odreda, Tomšičeve brigade, 9. brigade in 15. divizije. Bil je obveščevalec. Demobiliziran je bil kot starejši vodnik. Dobil je orden za hrabrost in odred zasluge za narod 2. reda.

Milan Joh

Terezija Tomšič

Poslovili smo se od tovarišice Terezije iz Krušincev. Borila se je za idejo socializma. Aktivno je delala v organizacijah ZK, SZDL, AFŽ, VVI in borcev. Njen zgled komunistke bo ostal in nadaljevali bomo začeto delo.

Rudolf Brvar

V Podlipici pri Izlakah je v sedemdesetem letu starosti umrl tovariš Rudi Bravar. V NOB je sodeloval že leta 1941. Od julija 1944 do osvoboditve je bil v gospodarski komisiji.

Prof. dr.
Milan
Perušek

V zadnjih dneh januarja smo se poslovili od našega soborca, sedemdesetletnika dr. Milana Peruška.

Ob začetku vojne je delal v higienskem zavodu v Ljubljani. Vedno je bil pripravljen pomagati vsem, ki so bili v stiski. S pošiljanjem izvidov iz bakteriološkega laboratorija je rešil marsikaterega našega zaprtega aktivista. V zavodu so izdelovali zdravila, zbirali sanitetni material, pripravljali cepiva, prevažali ljudi in celo stelivo, ki ga je mogel in smel imeti na razpolago higienski zavod.

Pred odhodom od partizanom je bil dr. Milan član zdravniškega matičnega odbora, ki je vzdrževal materialne pogoje za razvoj slovenske partizanske sanitete vse obdobje okupacije. Iz Primorsko-Goranske divizije so ga poklicali na delo v sanitetni oddelek glavnega štaba NOV in PO Slovenije. Uspešno je vodil epidemiološko in higiensko službo. Zaradi krvavih bojov in ranjenecv kar preradi pozabljam na ogromno, čeprav za nepoznavalce nevidno delo, ki ga je opravila epidemiološka služba z dr. Milanom. V partizanskem zdravstvenem vestniku je objavljajl članke in s tem širil krog sodelavcev. Organiziral je tečaj za higieničarje in na belokranjskem območju razmestil štiri higienske postaje: na Jugorju, v Viniči, v Prelesju oz. na Starem trgu in v Črnomlju.

Po osvoboditvi je dolgo podrejal svoje osebne strokovne interese potrebam javnega zdravstva. Postal je pomočnik ministra za zdravstvo Slovenije, nato v Beogradu pomočnik generalnega direktorja zveznega zavoda za socialno zavarovanje, pomočnik predsednika sveta za ljudsko zdravstvo in socialno politiko SFRJ in potem zopet v Sloveniji dve leti pomočnik predsednika sveta za zdravstvo in socialno politiko. Po osemnajstletnem premoru se je spet vrnil na kliniko. Tu in na oddelku za stomatologijo medicinske fakultete v Ljubljani je bil asistent, docent in potem profesor.

Umrl je nenadoma, ob nedokončanem delu. Pogrešali ga bomo, saj je bil čisto odločilen, kadar je šlo za dobre ukrepe in vzgojo zdravstvenih delavcev.

Spominski pohod na Porezen

Planinsko društvo Cerčno s sodelovanjem krajevnih organizacij Zveze borcev NOV Cerčno in predstavnikov borcev gorenjskega vojnega območja ter slovenske brigade Srečka Kosovela in inžinerijskega bataljona 31. divizije letos četrtič organizira skupinski pohod na vrh Porezna (1632 m).

Namen pohoda je počastitev borbe, ki je bila 24. marca 1945 na tem hribu, vodili pa so jo slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada Srečka Kosovela, gorenjsko vojno območje s svojimi enotami in inžinerijski bataljon 31. divizije z nemškim okupatorjem in domačimi izdajalci.

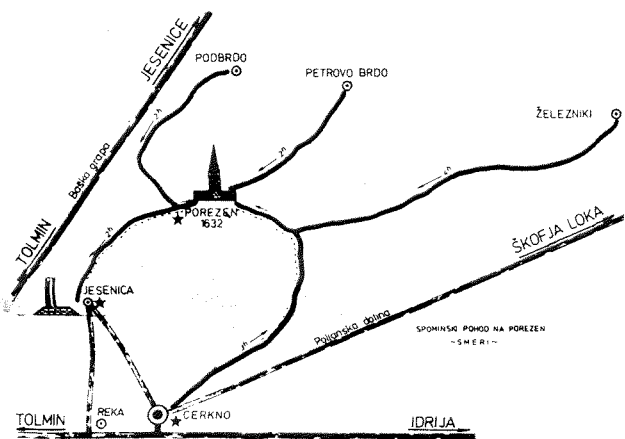
Pohod bo 25. marca 1979 z zbirališčem na samem vrhu pri spomeniku ob 11. uri, kjer bo kratka žalna slovesnost.

Iz Cerčna je organiziran odhod ob 7. uri s spremstvom vodiča in osebja prve pomoči ob vsakem vremenu. Za skupine ali posameznike, ki prihajajo na vrh po ostalih smereh, spremstvo ni organizirano.

Istega dne, ob 15. uri, bo spominska slovesnost pri spomeniku v Jesenici (pod Poreznom), kjer so bili ujeti borci iz bitke na Poreznu postreljeni.

Udeležence pohoda, predvsem s primorske strani, vabimo, da pridejo s Porezna v Jesenico in se udeležijo tudi te slovesnosti.

- Vsak udeleženec pohoda prejme na cilju:
- za prvi pohod izkaznico
 - za drugi pohod bronasto značko
 - za četrti pohod srebrno značko
 - za šesti pohod zlato značko

Poti bodo markirane. Upoštevajte, da sneg še lahko zapade, zato potrebujete zimsko opremo.

Udeležence prosimo za discipliniranost. Upoštevajte napotke in razporeditve, da bo vpisovanje potekalo nemoteno in hitro.

Vse udeležence obveščamo, da je koča pod snegom in bivanje v njej ni mogoče.

Zelimo, da se pohoda udeležimo v čim večjem številu in s tem počastimo spomin na padle tovariše.

Na svidenje na Poreznu ob vsakem vremenu.

Pripravljalni odbor

Popravek

k Zgodbi o zdravljenju nekega kurirja, objavljeni v 10. letošnji številki.

Skupinska fotografija iz zgodnje pomladi 1944, posneta v bolnišnici SVPB »Pavla«. Stojijo od leve: Kobal, Poljanec, Kenda, Regent, ranjenec, Gnezda, Ivančič, ranjenec, Komel. Sedijo od leve: Leban, Vadnjaj, Skočir, Fon in Jože Frelih.

Popravek

k članku Spomini živijo, objavljenem v 1. letošnji številki

Podpis pod fotografijo: Spomenik narodne heroine Mihele Skapin-Drine z Vrhov

Na spominskih ploščah je vklesanih 40 imen, od tega 17 borcev in 22 domačinov – žrtev fašizma.

Ob odkritju spomenika in spominskih plošč padlim je izšla brošura Poldeta Renerja-Borisa »Zublji na Vrheh«. Avtor opisuje prebujanje narodne zavesti in doprinos tamkajšnjih ljudi v času NOB.

Ivan Jelerčič

Pošteni najditelj!

Kot borec 14. divizije sem na proslavi, ki je bila v Mariboru ob koncu pohoda po poteh Stirinajste, prejel medaljo. Se istega dne sem jo izgubil. Zato prosim poštenega najditelja, naj mi jo vrne na naslov: Franc Sluga, Parecag 38, 66333 Sečovlje.

Brkinska četa proslavlja

Da »vse teče«, je ugotovil že starogrški filozof Demokrit pred več kot 2500 leti. Toda dogodki iz naše NOB se le ohranjajo in celo vse bolj oživljajo kot pomniki preživelih udeležencev in vzori mlajše generacije.

Za primorsko ljudstvo je bila prav Brkinska partizanska četa od začetka leta 1942 do kapitulacije Italije najpomembnejši izraz njihove borbene revolucionarne volje.

V neizbrisnem spominu je ostalo borcev doživljanje najhujšega boja 13. marca 1943 pri brkinski vasi Kozjane, kjer se je četa po več kot triurnem boju prebila mimo vasi v Smagorsko dolino. V boju je izgubila 6 borcev in eno borko, 6 pa je bilo ranjenih, med njimi tudi četni komandir in politični komisar.

Boj pri Kozjanah je ponovno dokazal, da italijanska vojska in policija ne moreta uničiti enotne revolucionarne vojske partizanov niti tedaj, ko razpolagata z desetkratno premočjo na taktično omejenem, zelo ozkem območju. Prav boj Brkinske čete na Kozjanah je povzročil najmočnejši odjek med vsemi njenimi borci in tudi med brkinskimi prebivalci, ki so jih fašisti množično odganjali v zapore, Kozjane pa požgali. Dokaz za to je spomenik v Brkinah in množična udeležba ljudstva na proslavi leta 1953.

Da bi počastili pomnik izpred 35 let so se borci Brkinske čete spet zbrali 13. marca 1978 na Kozjanah. Priredili so žalno slovesnost, na kateri sta govorila prvi četni komandir in brkinski narodni heroj Karlo Maslo ter udeleženec tedanjega boja Boris Kristančič. Po končani slovesnosti so izvolili četni odbor ter se dogovorili, da si kot ena najstarejših slovenskih partizanskih enot pridobijo domičil v občinah, kjer so te enote med NOB delovale. Odločili so se tudi, da začno zbirati gradivo za četno monografijo. Preživeli borci se bodo odslej vsako leto zbrali 13. marca na Kozjanah.

Letos bo spominska slovesnost namenjena padlim borcem in srečanju preživelih.

Poseben pomen letošnje slovesnosti

Od novembra 1977 je bil storjen pomemben korak v reševanju vasi, ki ji je že grozilo izumiranje. Vzpodbudo in akcijsko iniciativo za rešitev tega problema so dali borci Istrskega odreda. Pridružili so se jim še drugi borci, politični aktivisti, domačini in predstavniki družbenopolitičnih organizacij sežanske občine. S prizadevanjem sežanskih občinskih dejavnikov so zgradili s Tater na Kozjane 2,5 metra širok asfaltni cestni priključek; ustanovili redakcijski odbor, ki je s pomočjo občinske konference SZDL Sežana pripravil in sedaj tiska knjižico o Kozjanah, v kateri so bivši borci in aktivisti ter domačini prikazali preteklost vasi in njene sedanje probleme; poleg tega bodo obnovili in preuredili v muzej NOB vaško šolo, ob kateri se je 13. marca 1943 razvel najhujši boj med partizani in fašisti v Brkinah.

Ob otvoritvi brkinske slemenske ceste pripravljajo pomembno politično proslavo, namenjeno tudi srečanju borcev in političnih aktivistov. Zato bo spominska slovesnost 17. marca hkrati uvod v pripravo te proslave.

Borci Brkinske čete vabijo na spominsko srečanje vse borce enot, ki so se borile v Brkinah, zlasti pa brkinske prebivalce, ki so jim v najhujših težavah vedno požrtvalno pomagali.

Na svidenje na Kozjanah v soboto, 17. marca ob 11. uri.

Maks Zadnik

Borci 9. brigade, pridite!

Proslave ob občinskem prazniku 26. marca v Ribnici se bodo začele že v petek 23. marca, se nadaljevale v soboto 24. marca, v nedeljo 25. marca pa bo pohod pripadnikov TO, mladine in članov sindikata, rezervnih starih in borcev iz vseh krajev občine v Makošo.

Zbor udeležencev, gostov in borcev 9. brigade bo ob 10. uri. O pomenu borbe bo govoril njen aktivni udeleženec, tovariš Franci Kolar iz Ljubljane. V kulturnem programu ob spomeniku bo sodelovalo KUD Franc Zbašnik Dolenja vas in šola Dolenja vas. Padlim v tej borbi bodo organizacije položile vence.

Po končani slavnosti bo tovariško srečanje borcev in aktivistov.

Občinski odbor ZZB NOV Ribnica in stalni odbor borcev ZDO in 9. SNOB vabita borce brigade, da se udeležijo slovesnosti v Makoši. Kdor ne bo potoval s svojim osebnim avtomobilom, naj se pripelje z rednimi avtobusi do Dolenje vasi, od koder bo preko Lipovca vozil posebni avtobus v Makošo.

Občinski odbor ZZB NOV Ribnica

Iščem naslove

Prosim, da mi navedeni tovariši, kakor tudi ostali, ki so bili med vojno kakorkoli v zvezi z letališčem na Otoku v Beli krajini, sporoče svoje naslove: politkomisar letališča Tone Maurin, namestnik komandanta letališča Emanuel Paulič, prevajalec pri angleški misiji Peter Levec, Franc Ziberna, Jože Stubler, Franjo Nemanič, Rozalija Staniša, Ivan Mauser in Briški.

Janez Urh

Otok 16, 68332 Gradac, Bela krajina

Popravek

V 2. številki TV-15, ki je izšla 18. januarja 1979, smo objavili sestavek Danila Perčiča »Seja domicilnega odbora Briško-beneškega odreda – tesnejše sodelovanje«. Sestavek smo bili primorani zaradi dolžine in tudi sicer predelati. Žal so bile ob tem storjene nekatere spremembe, ki so stilno sestavek olepšale, nekaj podatkov izpod peresa avtorja pa vsebinsko netočno predstavile. Za slednje se opravičujemo.

Kdo pozna medicinca?

Rakič Marjan

Sekcija za partizansko saniteto išče podatke o medicincu **Marjanu Rakiču**, padlem v NOV. Če ga kdo pozna ali ve kaj več o dogodkih in o njegovi smrti, prosimo, da to sporoči Zdravniškemu društvu, Ljubljana, Komenskega 4.

Prav tako prosimo za podatke o **Francu Kehu**. O njem vemo samo to, da je bil medicinec in je v boju padel.

Querida Sara!
pero con mi, por a
condución, como me criminal, me la guardia civil
desde la cárcel de mujeres de Madrid a la me queda

DR SAŠA BOŽOVIĆ **TEBI, MOJA DOLORES**

Tedaj vstopi skupina oficirjev iz zdravnik v beli halji. Pozdravi me zelo vljudno, v srbohrvaščini. Tudi drugi salutirajo. Vso me oblije hladen znoj. Privijem otroka na prsi. Privijem ga tesno, obupno, pa revše zaveka, zacvili. Ustrelili me bodo! V meni kipi odpor. Ne dam punčke! Ne bom je dala! Naj naju obe ustrelijo! Zdravnik me milo pogleda in se nasmehe, rekoč: »Pripravite se!« Kakor tigrica planem in kriknem: »Ne morem. Pred kratkim sem rodila. Če ste zdravnik, me morate razumeti in mi pomagati.« Zdravnik se obrne, nato gredo vsi na hodnik. Vrata ostanejo odprta. Pogovarjajo se, še in še. Prihajajo in odhajajo. Zdravnik nekaj razlaga, kaže s prstom proti meni. Tiho govorijo, ničesar ne razumem. Eden izmed njih prinese list papirja in ga da zdravniku. Ta stopi k meni in pravi: »Bi podpisali, da ne morete odpotovati, ker ste komaj rodili?« Ne vedoč, da si bom s tem podaljšala ujetništvo, pograbim papir in se podpisem, misleč, da bom tako vsaj za nekaj časa odložila svojo in otrokovo smrt. Nisem vedela, da se tam gori, v črnogorskih hribih pogajajo o zamenjavi ujetih italijanskih oficirjev za-

me. Postavljali so pogoje močnemu imperiju. Iskali so jetnike, internirance. Kakšna moč – k nam pa pronicajo vesti, da so partizani uničeni, da je konec odpora! Jaz tega ne vem, Rada bi videla vsaj Zadju in Skufi. Oficirji so odšli. Ostala je samo straža. Slišim samo še topot vojaških čevljev.

Kosilo mi prinese vojak majhne postave. Menažko postavi zraven mene in salutira, vljudno in z nasmehom. Ozre se malo k vratom, da bi videl, če ni preblizu oficir, nato se nagne in pokaže svoj prst v beli obvezi. »Vostro marito, dottore...« začne. Tedaj stopi pred vrata oficir. Vojak se obrne in naglo odide. Ker naprej se mi mota po glavi ta prekleta provokacija. Kaj so hoteli s tem? Spominim se plavalaske iz podgoriškega zaporja. Tudi Ketu ne more biti drugačna. In zdaj še ta vojak! Glava me boli, misli se vrtinčijo, kopicijo, zade-

vajo druga ob drugo... toliko da mi ne počti lobanja. Edino Dolores me še drži pokonci, da do kraja ne obupam. Še in še jo gledam. Ure in ure zrem v njen obrazek. To je mali Bora. Visoko čelo, malo prifrknjen nos, lasje, nekolikanj ostra bradica – cel oče je! In kaj je z njim? Misli mi zajadraj v hribe, v gozdove, med skale. Navdā me žalost. Je živ? »S partizani je konec, nobenega ni več,« sem večkrat slišala v Kavaji. Je sploh ostal kdo od številne Ristove družine? Morda sva z Dolores sami!? Iz neder vzamem majhno podobo bogorodice, ki mi jo je dala ob slovesu mati, dobra proto-va žena, z besedami: »Bog naj te čuva.« Stiskam ikonico in molim. Poljubljam bogorodico in jo rotim, naj me reši. Tudi mali Dolores jo položim na usteca.

Novega, dobrosrčnega vojaka vprašam za Zadju. Pove mi, da so jo poslali nazaj v taborišče v Kavajo, in odide. Ne sme se zadrževati, pogovori so prepovedani. Zakaj so me pustili? Zakaj tudi mene ne pošljejo nazaj v Kavajo? Minilo je že deset dni od poroda. Še in še tuhtam, a zaman.

Ključ se poslednjič obrne. Vrata se odpro. Vstopi zdravnik in za njim nekaj oficirjev. »Pripravite se, takoj odpotujete.« Ne vprašam, kam. Energični nastop mi pove, da bi bila vsaka beseda odveč. Urno pograbim dvoje majic in osmero plenice. Vse jih ovijem okrog punčke. Nosim jo in se spotikam. Hodnik je dolg, jaz pa sem se odvadila hoje in se premikam, kot bi se mi mešalo. Pred poslopjem čaka črna limuzina. Odpro mi njena vrata in me kar se da vljudno, skoraj kavalirsko posadijo na zadnji sedež. Spremljajo me trije oficirji: eden na desni, drugi na levi strani, tretji sedi zraven šoferja. Molčim. Čudno spokojna sem. Počutim se kakor vojak, ki je predal orožje in ostal nemočan. Tudi Italijani so skoraj brez besede. Prepoznam Skader. To pomeni, da me peljejo proti Črni gori. Preblisne me: »Bora je padel, pa me peljejo...« Uzrem Skadrsko jezero. Na daleč se je razlilo, obrito je z modrino. »Vrgla bi se na volan in naglo obrnila avto proti jezeru. Na kakšnem takem kraju, kjer drži pot tik ob vodi in kjer je breg strm,« – tehtam v sebi. In gledam, še in še, živci so že tako napeti, da mi zadajajo bolečino. Italijan na levi čuti, da sem vznemirjena. »Calma, calma, signora, niente,« me tolaži in poboža s prstom obrazek moje Dolores: »Piccola bambina.« Jezera ne vidim več. Misli se mi umirijo. Nena doma avto obstane. Na odprtem smo. Pred nami je lepo urejeno pokopališče. Velika bela vrata in nad njimi okrašen lok. Skozi vrata vidim vrste belih križev, okrašenih s cvetjem in zelenjem. Pokopališče! Oficirji izstopijo, prav tako šofer. Sama ostanem v avtu. »Ustrelili me bodo!« me prešine. Zato so me sèm pripeljali. Punčko stisnem k sebi. Spet me oblije znoj, srce se mi kriči. Italijani se postavijo v pozor, pozdravijo vojaško pokopališče in se vrnejo v avto. Sese dem se, nemočna in zlomljena, kot bi me bili pretepli. Vsaka mišica me boli.

(Se nadaljuje)

Anton Kebe

15

Cerknica v prvih dneh po kapitulaciji Italije

Miro Mohar-Brane je izrazil občutke tistega dne. Med drugim je zapisal:

... Po kolenih smo se hitreje pomikali dalje. Toda spet so nam mimo ušes švigale krogle in pošastno odžvižgavale nekam naprej... Skozi prebujajoče se jutro sem tik ob sebi začul vzklík. To je bilo groze in bolečine. Ozrl sem se tja: omahnili so trije naenkrat. Ranjeni? Mrtvi? Nihče ne bi mogel odgovoriti, nihče jim ni mogel pomagati... Niti premakniti se nismo smeli: na vsak gib so zaregljale strojnice in sejele natanko preračunano smrt in rane... Na pobočju si utira pot tudi zdravnik Gradnikove brigade. Se bo rešil? Zakrilil je in se zrušil. Zadelo ga je v glavo in curek krvi mu polzi po licih. Krog njega se je že zmrčilo...

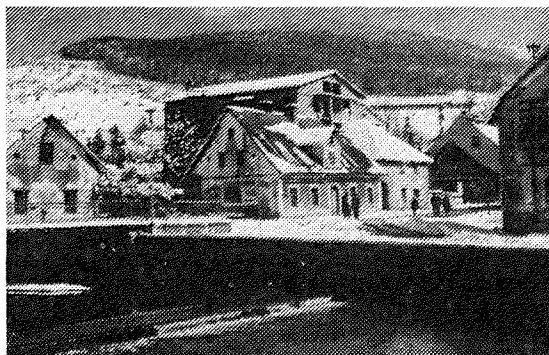
... Vsa čistina je bila sem in tja posejana z mirujočimi telesi... Je še mogoča kakšna rešitev? Zavedal sem se samo enega: obstati ne smem! Tu me čaka smrt, samo smrt. Kaj lahko še storim? Nič drugega, kot da se plazim naprej, ped za pedjo... Pod vrhom Slivnice me oplazi granata, izčrpan obležim, omahnejo mi roke... Ne vem, koliko časa sem ležal. Potem sem zaslišal glasove, ki so prišli k meni in me obvezali...

Strašne pripovedi bi se lahko zvrstile v nedogled, tako tistih, ki so se rešili iz objema smrti in onih, ki so izgubili življenja. Nekateri so končali v ognjenih zubljih, drugi so padli v spopadih in pri umikanju, tretji pa so končali pod streli kot ujetniki. Svojo krvavo zgodbo so odnesli v grob tudi pobiti domačini: Stari Gregor Debevec (Matovžin) od Sv. Roka, ki je bil ubit kot pastir na paši v Cibrovi dolinki, gluhonemi Jože Kušlan, ki so ga ubili za Turkovim skednjem, živčno razvrvani Drašlerjev Frenk, ki so ga zadeli pri Ronkovi kapelici ob novi cesti, Kovšev oče, ki je kot globoko veren človek zapuščal cerkvena vrata in je bil pokošen pred cerkvijo, Jakob Urbas (Enžlinov) iz Dolenje vasi, ki je težko ranjen umiral in Ostankovem vrtu pri Sv. Roku, ne da bi se pred smrtjo dodobra odžejal, in morda še kdo...

Iz zapora na svobodo

Med napadom na Cerknico je bilo v zaporih še pet jetnikov. Rado Petrovič, občinski tajnik, ki je partizanom še dvakrat ušel in se je skrival v Begunjah, Jože Štrukelj, ki iz nepoznatih razlogov ni bil odpeljan na sodišče v Kočevje in tri Drenikova (Bočkova) dekleta iz Begunji, ki so baje skrivala Petroviča. Medtem ko so padali borci in je gorela Cerknica, je bila vsa peterica vesela, kajti nadajala se je svobode.

Ob vdoru Nemcev sta bila pred zaporu na straži mlada borca iz Cerknice, Jože Urbas (Semičev) z »male gase« in France Vičič (Oljkov) od Sv. Roka. Iz Posojilnice, kjer je imela straža svojo nastanitev, sta se ob štirih zjutraj napotila na stražarsko mesto pred sodišče. »Kmalu po šesti uri so se od Podskrajnika sem že oglasile strojnice«, pove Oljkov France. »Streljanje je prihajalo čedalje bližje. Ljudje so bili zbegani in so tekali sem in tja, zlasti potem, ko so v trg prodrli tanki. Eno granato je tankist pogljal v sodno obzidje, da se je kar zapražilo. Pokalo je, da je bilo groza. Prasketanje plamenov vsepovsod, stokanje ljudi, mukanje krav in cviljenje prašičev. Bil je pravi sodni dan. S stražarjem Jožetom sva pograbila ključke od zaporov in skočila v zaklonišče sodne kleti. Ključke, puške in naboje sva skrila nekje pod drva in zaboje in se jela hitro preoblačiti. Jaz sem imel na srečo italijansko uniformo že

Tanketa Gradnikove brigade je obtičala pri mostu, 40 metrov višje avtoblinda in sanitetni avto

Franc Vičič (Oljkov France)

pobarvano, Jože Urbas pa še ne. Odvrgla sva tudi partizanski kapi. V klet se je zateklo še nekaj okoliških ljudi, katerih hiše so gorele. Ne dolgo zatem so v sodišče prihrumeli nemški vojaki in nas segnali na prosto pred Logarjevo hišo, potem pa na Hrenov borjač, kjer so nas z drugimi ujetniki zastražili.

Se preden so dobro zapustili poslopje sodišča, je Jerinova mama opazila, da je čez zidovje zaporja planil zaprti belogardist Rado Petrovič, za njim pa še Jože Štrukelj. Ušla so tudi vsa tri Drenikova dekleta. Pobeg je omogočil Petrovič, ki je z odlomljeno posteljno železno nogo uspel ukloniti težka zaporniška vrata. Rado Petrovič in Jože Štrukelj sta hip nato že stala ob strani nemškega komandanta pred staro Žumrovo hišo. Vpričo nemškega oficirja je Petrovič pokazal na Jožeta Urbasa in Franceta Vičiča in rekel: »Ta dva sta bila rdeča stražarja!« Strah je napolnjeval njuno notranjost in čakala sta, kaj bodo z njima napravili. Nemški komandant je mrko zrl na skupino ujetnikov, ki so jih priganjali iz vseh predelov in zdelo se je kot bi Petrovičev namig preslišal. Jože in France sta hotela dvakrat pobegniti, a vse lej ju je zaustavil nemški stražar. Za kazen sta dobila udarce s puškinim kopitom, da sta popadala po tleh... Čez nekaj časa so nekaj starejših ljudi izpustili, ostale pa so po dva in dva vodili pod stražo proti Rankovi kapelici. Tja so pripeljali še večjo skupino ljudi, ki so jih pobrali pred cerkvijo, ko so šli od maše. Nabralo se je okrog sto ljudi, ki so se prestrašeni spogledovali in ugibali, kaj bo z njimi. Pri Logarjevem kozolcu je ležalo polno mrličev in po cesti se je odcejala mlaka krvi. Med pobitimi je bil tudi Drašlerjev Frenk, ki je padel najbolj nedolžen. Nemška granata mu je dobesedno odbila glavo...

Kolona po dva in dva je krenila naprej proti Rakeku. Okrog sto ljudi so strpali v prostore železniških magazinov in jih zastražili. Tam so prestregli nemške besede, da nameravajo pobiti šestdeset ljudi, kot maščevanje za tri ubite njihove vojake.

(Se nadaljuje)

MARA OMERČEHAJIĆ, 5. razred
Osnovna šola »Janko Premrl-Vojko« Koper

POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POG

Piše: Silvo Teršek

Sejali smo navdušenje in optimizem

Bogdana Stritar

Sreča in pesem – korito mojega življenja, po katerem se pretaka čas. Rekli mi boste: Bogdana, sedem operacij si imela, hromost ti je grozila, invalid si... Za partizansko trdoživost gre, tudi za skromnost, kjer je sreča še tako drobno veselje.

Zelo srečen otrok sem bila. Staršem smo se rodili štiri dekleta in brat. Toda iz Solkana pri Gorici smo morali v begunstvo. Pisalo se je leto 1915. Jaz sem preživela šele štiri pomladi. Pogosto pomislim, da nam gre v nekih pogledih pojem pozabljanja celo na roko; tako je, kadar bi se moral človek spomniti hudih trenutkov.

Naj vam povem o očetu. Učitelj je bil. Na Solkance je imel izredno močan narodnostni vpliv. Velik humanist je bil in zaljubljen v glasbo. Moja mladost je bila eno samo prepevanje. Tudi kadar smo bili lačni, skoraj na robu obupa, smo peli! Veste, postala bom operna pevka, sem govorila kot otrok.

Leta 1918 smo se preselili v današnje Kidričevo, od tam pa v Ptuj. Se vam zdi nenavadno, da sem postala učiteljica? Učiteljjevala sem v Vidmu ob Ščavnici pa na Črnem vrhu nad Polhovim gradcem in tudi petje sem študirala. Leta 1941 so me sprejeli v ljubljansko opero. Že na glasbeni šoli sem se vključila med skojevce. Leta 1942 sem postala kvartna obveščevalka. Naslednje leto, ko je bila moja kompromitiranost že več kot očitna, sva odšla s Francem Šturmom med partizane. Mesec dni sem bila v glavnem štabu na bazi dvajset. Moje osnovne partizanske naloge so bile povezane s partizanskimi mitingi. Že takrat sem govorila, da bi morali biti mitingi izraz naše iskrene umetniške moči, brez pretiravanja. In bili so prepričljivi, o tem smo se nič kolikokrat prepričali.

Travnik. Padalo kot zastor. Po tleh so posedli borci, utrujeni in lačni. Nekateri so bili naslonjeni na mitraljeze... Našemu programu so sledili kakor otroci. Pozabili so na tegobe, brisali so si solze...

Letos bo minilo 35 let od trenutka, ko smo v Beli krajini ustanovili Slovensko narodno gledali-

šče. Pogosto se spomnim na Tiranova, Simčičevo, Starčevo, Galeta, Potočarja, Česnika, Vidmarjevo, Presetnika, Jermanca, Simonitija... Glejte, kadar danes srečam nekdanjega partizanskega tovariša je kot bi srečala brata ali sestro. Potem pomislim na najdragocenejši v tistem obdobju: tovarstvo. Seveda, danes živimo v drugačnih pogojih življenja. Ampak, potuhte za sebičnost ne bi smelo biti. Mislim, da je človek v svoji osnovi dober, le da je treba tisto dobro v njem pogosto načrtno odkrivati. Ne maram filmov, ki povečujejo sadizem in teror. Tega je na naših platnih in ekranih preveč. Več vzgoje bi morali usmeriti k humanosti. Pridobitništvo nam pači obraz in bistvo v nas. Kot da smo se sprli s skromnostjo!

Sreča in pesem sta korito mojega življenja in tudi optimizem.

Sem pretrgala pogovorno nit? Spomladi leta 1944 sem po kurirskih postajah odšla v deveti korpus na Primorsko. Zanimivo potovanje je bilo to. Med potjo sem učila kurirje partizanskih pesmi, prepevala sem na javkah, v skednjih... Na devetem korpusu sem postala vojaški in umetniški vodja skupine dvajsetih gledališčnikov. Sprašujete me po letih? Enaintrideset sem jih imela takrat. Tam je bil s svojo igralsko skupino tudi Joco Turk, ki je pripravljaj predvsem bolj šaljive nastope, jaz pa s svojo skupino resnejši program. Vmnnožice ljudi, ki so prihajale na naše prireditve, smo zasejali navdušenje in optimizem.

Bilo je nekje v dolini. Kraja se ne morem spomniti. Vem, da sem tja prijezdila na konju. V gozdičku se je zbralo ogromno ljudi z zastavami. Čez bloke so jih prinašali tako, da so jih zapekli v kruh. Nepozabno. Od navdušenja je vse valovilo. Prostor, kjer smo se zbrali, so partizani zavarovali, ker je pretila resna nevarnost nemškega vpadu. Ljudje so skandirali naslove pesmi, ki so jih hoteli slišati in programa zlepa ni moglo biti konec. Obledo za nastop mi je posodilo neko dekle. V spodnjem perilu je sledila programu tako, da je vtaknila le glavo skozi zave-

so. In ko sem zapela pesem 'Veseli veter' so vztrepetale krošnje. Ne dolgo po tistem, ko se je prostor v gozdu spraznil, so prišli tja Nemci.

Spominjam se mitinga, na katerega se je pripeljal s kočijo tudi neki dekan iz Vipavske doline. Bil je nekako narodno zaveden pa vendar ne navdušen za partizane. Toda po mitingu je kar žarel. Stiskal nam je roke in se navduševal. Poslej je v dolini med ljudmi agitiral za nas, čemur so sledili celi vozovi hrane za partizane.

Po približno pol leta sem morala zapustiti Primorsko. Zbolela sem. Vrnila sem se v Belo krajino, od tam pa februarja 1945 odšla v Bari, kjer sem tudi rodila sina. Seveda kulturnega poslanstva nisem opustila. Še vedno sem nastopala s petjem. Režirala sem igre, oblikovala baletne predstave in – mnogo razmišljala o naših krajih, naših partizanskih enotah. Takrat sem se ponovno prepričala o izredno uspešnem konceptu naših partizanskih mitingov. Nastopi, ki so jih v Bariju pripravljali za ameriške vojake, so bili hladni ali ekstravagantni, ki v človeku niso zapustili globjega vtisa. Naši partizanski mitingi pa... Imeli smo pač srečo, da smo imeli v našem narodnoosvobodilnem boju dobre pesnike, pisatelje, komponiste in druge umetnike, ki so razumeli takratni čas in ljudi pa njihove potrebe. Kadar so postavljali vprašanje kulture in njene vrednosti sem bila vselej za vse kar je lepo, iskreno in dobro. Nič drugače ne mislim danes. Sem proti vsem oblikam kiča v umetnosti.

★

Glejte, nič vam nisem omenila terceta Stritar, petja v radiu Osvobodilne fronte, tudi tega ne, da sem bila narodni poslanec, izvoljena na Kočevskem zboru pa da sem pela ranjencem na Gorjanjih...

Še vedno pojem na koncertih, na partizanskih mitingih, toda preveč glasbe me začenja utrujati. Prišel je pač čas, ko rada poiščem košček miru, ko se želim povesečiti s svojimi konjički pa s svojim vnukom – ki mu sem in tja tiho zapojem.

Dve milijardi in pol skozi okno?

Po nepopolnih in še neuradnih podatkih smo samo lani za proslavljanja, ki so se prelevila v izlete in pojedine, porabili dve milijardi in pol dinarjev (novih!). Pomagala niso ne opozorila ne priporočila, čeprav so družbenopolitične organizacije pravočasno in že na začetku leta kritizirale tak način »obujanja revolucionarnih tradicij«, toda odmevi so bili, tudi številke to potrjujejo, prav šibki. Takšno vedenje združenega dela (pa tudi vseh drugih, ki na tak način praznujejo), ki ne upošteva političnih smernic in, ko se mu pač zazdi (zakon pa ne prepoveduje), posluje po svoje, hkrati pa jadikuje nad pomanjkanjem sredstev, lahko pripelje samo še – do večjih števil. Odločanje o velikih prireditvah ob posameznih državnih praznikih ali pa lastnih jubilejih ne more biti samoupravno odločanje samo v tistem okolju, kjer prireajo te proslave. To je že samoupravljanje na škodo družbe, saj si lahko predstavljamo, kaj pomeni 250 starih milijard dinarjev in koliko koristnega bi lahko naredili s tolikšnim denarjem... Čas je, in to najbrž res že skrajni, da se ob zaključnih računih pomenimo tudi o tem, pri tem pa dogovorimo, da bomo letos proslavljali simbolično: zaradi dogodka, ki ga želimo počastiti, pa ne zaradi pojedine in zabave, ki je že postala navada. Če tega ne bomo storili sami (za kar smo kot komunisti tudi odgovorni), bomo resnično morali počakati na zakon, da bo smotrno uokviril naše predstave o proslavah.

KOMUNIST – 2. februarja 1979

Zaščitena le tretjina

Izredno zanimiva in povsem aktualna tema je prišla prejšnji teden na dnevni red seje predsedstva zvezne konference SZDL. Gre za zaščito spomenikov kulture in naše celotne kulturne zakladnice... S sedanjim sistemom zaščite so pri nas delno ali v celoti bili obseženi v glavnem nepremični kulturni spomeniki. Od skupno 1699 evidentiranih zgodovinskih celot in 10.328 kulturnih spomenikov na jugoslovanskih tleh je danes zaščitena samo tretjina.

BORBA – 3. marca 1979

Praznina praznika

Igralka: »Pravzaprav nimam rada skrajnosti in ne skrajnežev obeh spolov, ki bi vsekakor hoteli razdeliti svet na moški in ženski. Če bi se morala bojevati v tako sprtem svetu na tej ali oni strani, bi stopila v stran kaktusov. Pri kaktusih se vsaj ne vprašam, ali je trn, ki te je zbedel, moškega ali ženskega spola. Sicer pa se mi zdi 8. marec zelo čuden praznik: Kakor, da bi enkrat na leto spustili psa z verige, da bi potem med letom manj lajaj...«

Vrtnarica: »Po pravici moram povedati, da praznovanje skoraj ne poznam, pa tudi s cvetjem, s katerim na ta dan na široko zasipavamo ženske, imam opravka le na svojem delovnem mestu. Podarjen nagelj in nesmiselno voščilo pač ničesar ne spremeni. Zakaj naj bi mi kdo voščil za 8. marec? Nimam nikakršnih zaslug zanj. Drugače je, če mi kdo čestita in me pohvali za dobro opravljeno delo...«

Arhitektka: »Pri nas so nam za praznik namenili isto kot lani: pol klobase, bolj ali manj uvel nagelj in prost dan. Po klobase ne bom šla, po nagelj tudi

ne, kar se pa prostega dneva tiče, bom naredila tako kot lani – delala bom, se pravi štrajkala z delom. Vem, gledali me bodo, kot da nisem pri pravi, ampak kako naj človek drugače protestira, drugače izrazi ogorčenje nad tem cirkusom, kot da iz protesta ne prekinem dela?«

Scenografka: »Zame je to najbolj poniževalen dan v letu.«

SOBOTNA PRILOGA DELA – 10. marca 1979

Namesto puške – fotoaparata

Mirjana Vučić-Levačić, danes štirin-petdesetletna upokojenka iz Zagreba, je edina (kolikor se ve!) ženska – vojni fotoreporter. Iz narodnoosvobodilne borbe, odkoder se je vrnila z medaljo za hrabrost, je prinesla okoli 250 neobjavljenih posnetkov, od katerih namerava izbrati najboljše in prirediti razstavo. Drugi materiali – bilo je nekaj tisoč posnetkov – so se zgubili v vojnem viharju. Tako je Mirjana ovekovela trenutke partizanskega bojevanja okoli Gospića, Udbine, Obrovca, Benkovca, Splita, Crikvenice, Opatije, Reke... Poslednje posnetke je naredila v Slovenski Bistrici, maja 1945, ko je slikala ujetе nemške vojake in oficirje, pripadnike elitne in zloglasne »Plave divizije«.

PRAKTIČNA ŽENA – 8. marca 1979

Dohodki ne padajo z neba

Po podatkih iz lanskega leta, ki pa še niso uradni, so osebni dohodki zrasli bolj kot bi smeli oziroma kot je to dovoljevala produktivnost dela. To nas bo letos spravilo v dokaj težaven položaj, zlasti vse tiste, ki bodo hoteli obdržati tak tempo rasti osebnih dohodkov. Boj za ohranitev dosežene višine rasti osebnih dohodkov bo letos potekal ob številnih težavah, predvsem v zvezi s porastom produktivnosti dela. Objektivne možnosti so močno skrčene. To je še razlog več, da sleherni delavec spozna ta dejstva in da ne naseda raznim demagoškim geslom posameznikov v zvezi z osebnimi dohodki, ki zares ne padajo z neba.

KOMUNIST – 9. februarja 1979

Pred sodbo javnosti

Odgovarjajoč na vprašanje o konkretni odgovornosti, kot tudi na vprašanje zakaj, na primer, »ne bi menjali direktorja, če ne dela kakor treba«, je predsednik Mesne konference zveze komunistov Beograda Dušan Gligorićević, poudaril:

– V naši družbi ne gre iskati rešitve samo v zamenjavi ljudi in kaznih. Pogledati moramo, kje je izostala naša angažiranost. Zdaj se, na primer, mnogo govori o slabostih v stanovanjski izgradnji. Toda: združeno delo, ki je za to najbolj zainteresirano, se ne angažira v zadostni meri tam, kjer se ta vprašanja rešujejo, to je v skupnosti za izgradnjo stanovanj. V tem pogledu je premalo organiziran, ne prevzema v popolnosti funkcijo investitorja preko samoupravnih interesnih skupnosti, temveč čaka, da to naredi kdo drug itd. Gradbinci spet niso samoupravno organizirani, njihova organizacija dela ne spodbuja k večji produktivnosti, a njihov družbeno-onomski položaj jim ne omogoča pridobivanje dohodka brez adekvatno vloženega dela. Za to nosimo odgovornost vsi in ne samo oni. Če v družbi spravljamo odgovornost samo na posameznika, potem uničujemo stvari, ne rešujemo pa osnovnih problemov. Nujno je namreč postaviti tudi vprašanje, kaj dela delavski svet, delavska kontrola, zveza komunistov v teh organizacijah združenega dela in prav tako drugi družbeni subjektivi.

POLITIKA – 3. marca 1979

POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POG